

Michela Murgia

Accabadora

roman distins cu PREMIUL CAMPIELLO

HUMANITAS
fiction

Raftul
Denisei

MICHELA
MURGIA

Accabadora

Traducere din italiană și note de
GABRIELA LUNGU

E D I T U R A
HUMANITAS
fiction

Pentru mama mea
Pentru amândouă

ș ț

Capitolul întâi

Copil de suflet.

Așa sunt numiți copiii zămisliți de două ori, de sărăcia unei femei și de sterilitatea alteia. Celei de-a doua nașteri îi era fiică Maria Listru, fruct întârziat al sufletului Bonariei Urrai.

Când bătrâna se oprise sub lămâi să stea de vorbă cu Anna Teresa Listru, mama fetei, Maria avea șase ani și reprezenta greșeala, după trei lucruri făcute cum trebuie. Surorile ei erau deja domnișoare, și ea se juca singură pe pământ făcând, atentă ca o tânără gospodină, o prăjitură din noroi frământat cu furnici vii. Furnicile își mișcau piciorușele rozalii, murind încet sub decorațiile din flori de câmp și sub zahărul din nisip. În soarele aprig de iulie, prăjitura îi creștea în mâini, frumoasă cum sunt uneori lucrurile rele. Când fetița ridică privirea din noroi, o văzu lângă ea, în bătaia soarelui, pe tușa Bonaria Urrai zâmbind cu mâinile așezate pe pântecele slab, îndestulată de ceva ce de-abia îi fusese dat de către Anna Teresa Listru. Ce anume exact, Maria a înțeles de abia după câtăva vreme.

În aceeași zi plecă împreună cu tușa Bonaria, ținând într-o mână prăjitura din noroi și în cealaltă o pungă plină cu ouă proaspete și pătrunjel, sărmane merinde de mulțumire.

Maria intuia zâmbind că pe undeva ar fi trebuit să existe un motiv de plâns, dar nu reuși să și-l amintească. În timp ce se îndepărta pierdu și amintirea chipului mamei sale, ca și cum ar fi uitat-o deja de multă vreme, în momentul acela misterios în care fiicele copile hotărăsc singure ce e mai bine să amestece în noroiul prăjiturilor. Ani de zile însă își aminti cerul cald și sandalele tușii Bonaria, una ivindu-se și alta ascunzându-se sub tivul fustei negre, într-un dans mut căruia picioarele îi urmăreau cu greu ritmul.

Tușa Bonaria îi dădu un pat numai al ei și o cameră plină de sfinți, cu toții răi. Acolo înțelese Maria că paradisul nu e un loc pentru copii. Vreme de două nopți tăcu veghind cu ochii larg deschiși în întuneric să vadă lacrimi de sânge sau scântei țâșnind din aureole. În a treia noapte fu învinsă de frica imaginii inimii sfinte a lui Isus cu degetul întins, devenită vizibil amenințătoare sub greutatea celor trei rozarii atârnate pe pieptul din care țâșnea sânge. Nu mai rezistă și țipă.

După nici un minut, tușa Bonaria deschise ușa și o găsi pe Maria în picioare lângă perete, strângând în brațe perna de lână aspră aleasă pe post de cățel de pază. Apoi se uită la statuia sângerândă, aflată mai aproape de pat de cât păruse vreodată. O luă sub braț și o duse cu ea fără să scoată o vorbă; a doua zi dispărură de pe credență și agheasmatarul cu Sfânta Rita desenată în relief pe el și mielul lui Dumnezeu din ghips, creț ca un câine vagabond, fioros ca un leu. Maria începu din nou să spună Născătoarea după numai câtăva vreme; în șoaptă însă, pentru ca Fecioara să nu audă și să o ia în serios în clipa morții noastre amin.

Câți ani avea pe atunci tușa Bonaria nu era un lucru ușor de înțeles, dar erau niște ani care se opriseră de mult, ca și cum ea ar fi hotărât să îmbătrânească dintr-odată și acum aștepta răbdătoare să fie ajunsă din urmă de timpul aflat în întârziere. Maria, în schimb, sosise prea târziu chiar și în burta mamei sale, și de la bun început se obișnuise să fie ultimul gând al unei familii care avea deja prea multe. Însă, în casa acelei femei, trăia neobișnuita senzație că devenise importantă. Când, dimineața, închidea ușa în urma ei și strângea în brațe abecedarul în drum spre școală, avea certitudinea că, dacă ar fi întors capul, ar fi văzut-o acolo uitându-se după ea lipită de ușor ca și cum ar fi sprijinit țâțânile.

Maria nu știa, dar bătrâna exista mai ales noaptea, în nopțile acelea obișnuite, fără nici un păcat pe care să dai vina că nu poți

dormi. Intra încet în cameră, se așeza în fața patului pe care dormea ea și o fixa pe întuneric. În nopțile acelea, fetița, care credea că este primul dintre gândurile Bonariei Urrai, dormea fără să știe cât de greu e să fii singurul.

De ce Anna Teresa Listru o dăduse pe fiica cea mică bătrânei o înțelegeau chiar prea bine cei din Soreni. Fără să tină seama de sfaturile familiei, făcuse o căsătorie greșită și își petrecuse următorii cincisprezece ani din viață lamentându-se de bărbatul care demonstrase că era în stare să facă bine un singur lucru. Annei Listru îi plăcea să se plângă pe la vecine că bărbatul ei nu reușise să-i fie folositor nici măcar atunci când murise, având bunul-simț să crape în război ca măcar să-i lase o pensie. Reformat pentru că era prea scund, Sisinnio Listru o sfârșise la fel de stupid cum trăise, strivit ca o boabă de strugure în teasc sub tractorul lui Boreddu Arresi, pentru care lucra din când în când ca arendaș. Rămasă singură cu patru fete, Anna Teresa Listru din săracă devenise o nenorocită, învățând să facă rasolul, zicea ea, și cu umbra clopotniței. Acum, când tușa Bonaria o ceruse pe Maria de suflet, nu-i venea să creadă că putea să pună în fiecare zi în ciorbă și doi cartofi de pe pământul familiei Urrai. Dacă prețul era fetița, nici o problemă, mai avea alte trei fete.

De ce însă tușa Bonaria Urrai o luase în casă la vârsta ei pe fiica alteia, nu înțelegea nimeni cu adevărat. Tăcerea se întindea ca o umbră atunci când bătrâna trecea pe stradă împreună cu fetița, iscând după aceea discuții în șoaptă pe lavițele vecinilor. Bainzu, tutungiul, se bucura să descopere că și bogatul, atunci când îmbătrânește, are nevoie de două mâini ca să-l șteargă la fund. Dar Luciana Lodine, fiica cea mare a instalatorului, nu vedea ce nevoie are cineva să dobândească un moștenitor pentru a face față unor nevoi cărora putea să le răspundă orice servitoare bine plătită. Ausoniei Frau, care era mai expertă în șezuturi decât o infirmieră, îi plăcea să încheie discuția afirmând hotărât că nici măcar vulpea nu vrea să moară singură, și atunci nimeni nu mai spunea nimic.

Sigur că, dacă nu s-ar fi născut bogată, Bonaria Urrai ar fi sfârșit ca toate femeile rămase fără bărbat, n-ar fi ajuns să-și ia o fată de suflet. Văduvă a unui bărbat care n-o luase niciodată de nevastă, în alte condiții ar fi fost poate o telăliță, o cuvioasă într-un institut de surori sau o călugăriță într-o mănăstire cu obloanele mereu trase, îmbrăcată în negru până în ultima clipă a vieții. Războiul fusese cel care-i furase rochia de mireasă, chiar dacă mai erau unii care spuneau că nu-i adevărat că Raffaele Zincu murise la Piave[1], mai mult ca sigur că, șiret cum era, își găsise pe-acolo o femeie și nu-și mai cheltuise banii pe tren ca să vină să dea o explicație. Poate ăsta era motivul pentru care Bonaria Urrai era bătrână din tinerețe, și nici măcar noaptea nu i se părea atât de neagră Mariei ca rochia ei. Dar satul era plin de văduve de bărbați vii, o știau femeile care bârfeau și o știa și Bonaria, de aceea când ieșea în fiecare dimineață să cumpere pâine proaspătă de la brutărie, își ținea capul drept și nu se oprea niciodată să vorbească, întorcându-se acasă dreaptă ca rima unei strofe cântate.

În hotărârea de a lua o fată de suflet, lucrul cel mai greu pentru Bonaria nu fusese desigur curiozitatea lumii, ci reacția inițială a fetiței pe care o adusese în casă. După șase ani petrecuți respirând același aer într-o singură cameră cu trei surori, era clar că spațiul pe care Maria îl considera al său nu se întindea mai departe de lungimea brațului. Intrarea ei în casa Bonariei Urrai dăduse peste cap această geografie interioară; între pereții aceia, spațiile care-i aparțineau doar ei erau atât de vaste, încât fetiței îi trebuiră câteva săptămâni ca să înțeleagă că pe ușile acelor multe camere închise nu ar fi apărut nimeni care să-i spună: „Nu pune mâna, asta e a mea". Bonaria Urrai nu făcu niciodată greșeala s-o invite să se simtă ca la ea acasă, nici nu adăugă alte asemenea banalități folosite pentru a le aminti

---

[1] Râu italian, în regiunea Veneto, unde a avut loc spre sfârşitul Primului Război Mondial cea mai mare ofensivă a armatei italiene împotriva celei austro-ungare.

musafirilor că nu se găsesc deloc acasă la ei. Nu făcu decât să aștepte ca spațiile rămase goale ani de zile să ia treptat forma fetiței, și când, la sfârșitul lunii, ușile camerelor fuseseră toate deschise rămânând așa, avu senzația că nu greșise lăsând rezolvarea pe seama casei. Odată ce se simți sigură pe prietenia câștigată cu pereții aceia, Maria începu să manifeste tot mai multă curiozitate pentru femeia care o adusese să trăiască acolo.

— A cui fiică ești dumneata, tușă? întrebă într-o zi cu gura plină.

— Tata se numea Taniei Urrai și era domnul ăla de-acolo...

Bonaria arătă spre vechea fotografie îngălbenită atârnată deasupra căminului, unde Daniele Urrai, țeapăn în vesta de catifea, arăta cam de treizeci de ani și putea să-i pară orice fetiței în afară de tatăl bătrânei din fața ei. Bonaria îi citi neîncrederea pe chipul rozaliu.

— Acolo era tânăr, eu nu mă născusem încă, preciză.

— Da' mamă nu aveai? se grăbi să întrebe Maria, care, evident, nu era prea obișnuită cu ideea că poți să fii fata unui tată.

— Sigur că aveam, o chema Anna. Dar a murit si ea cu mulți ani în urmă.

— Ca tata, adăugă Maria serioasă. Uneori ei fac asta.

Bonaria fu uimită de precizare.

— Ce anume?

— O fac. Mor înainte ca noi să ne naștem. – Maria o privi răbdătoare. Apoi adăugă cu neplăcere: Mi-a spus-o Rita, fata Angelei Muntoni. Și ei i-a murit tatăl înainte.

În timpul explicației lingura se agita prin aer ca bagheta unui dirijor.

— Da, unii o fac. Dar nu toți, spuse Bonaria, observând-o cu un zâmbet.

— Sigur că nu toți, fu de acord Maria. Unul cel puțin trebuie să rămână. Pentru copii. Iată de ce părinții sunt întotdeauna doi.

Bonaria dădu din cap, vârând la rândul ei lingura în supă,

convinsă că discuția a luat sfârșit.

— Voi erați doi?

Bonaria, în sfârșit, pricepu și, Iară să se oprească din mâncat, vorbi pe tonul aproape normal pe care îl folosise până în momentul acela.

— Da, eram doi. Soțul meu a murit și el.

— O, a murit... repetă ca un ecou Maria după o clipă, nehotărâtă între a se simți ușurată sau tristă.

— Da, zise Bonaria, serioasă și ea. Uneori ei fac asta.

Consolată de acea statistică personală, fetița începu din nou să sufle ușor în supă. Din când în când, ridicând ochii de la aburii care ieșeau din lingură, îi întâlnea pe cei ai tușii Bonaria și-i venea să zâmbească.

Din momentul acela, atunci când Bonaria ieșea dimineața să cumpere pâine, Maria începu s-o aștepte așezată la masa din bucătărie, cu picioarele atârnate și numărând în minte loviturile pe care le dădea cu papucii de gumă în scaun până acolo unde știa numerele. Când ajungea cam la de trei ori o sută, tușa Bonaria se-ntorcea, și atunci, înainte de a merge la școală, mâncau pâine caldă cu smochine la cuptor.

— Mănâncă, mănâncă să-ti crească țâțele! așa zicea tușa, lovindu-se cu mâna peste ceea ce-i mai rămăsese din sâni.

Râzând, Maria mânca fructele două câte două, apoi alerga în cameră, cu semințele de smochine încă între dinți, să controleze, pentru că tot ce zicea tușa Bonaria era legea lui Dumnezeu pe pământ. Și totuși, în cei treisprezece ani cât a stat la ea, nici măcar o dată Maria nu i-a zis mamă, pentru că mamele sunt altceva.

Capitolul al doilea

O vreme Maria crezu că tușa Bonaria era croitoreasă. Cosea ore în sir, iar una din camerele casei era plină de cupoane și de stofe. Veneau femei să li se ia măsuri pentru fuste și basmale, iar uneori și bărbați pentru pantaloni și cămăși de sărbătoare. Pe bărbați tușa Bonaria nu-i lăsa să intre în camera cu stofe, îi primea în sufragerie obligându-i să rămână nemișcați în picioare. În genunchi, cu metrul din piele în mână, se mișca repede ca o păianjeniță țesând în jurul acelor prăzi imobile o misterioasă pânză de măsuri.

În timp ce li se luau măsurile, femeile sporovăiau cu plăcere, povestind despre alții ca să povestească de fapt despre ele însele. Bărbații, în schimb, tăceau, încruntați și parcă goi în fața privirii aceleia severe. Maria observa și întreba.

— Bărbatul se rușinează să-i iei măsurile pentru că dumneata ești femeie, nu-i așa?

Atunci Bonaria îi aruncă o privire malițioasă, care părea ciudată pe pânza deșirată a chipului ei sever.

— Ba nu, Mariedda! Bărbații se tem, nu se rușinează. Știu ei bine ce palton aș putea să le fac eu. Și râdea încet, scuturând cu putere stofa ca s-o întindă.

Frică sau nu, clienții veneau și din afara satului, chiar și de la Illamari sau de la Luvè, înaintea petrecerilor de nuntă sau a sărbătorilor religioase, sau numai ca să-si facă costumul nou de duminică. În unele zile casa părea o piață, cu metri de stofa întinși pe spătarele scaunelor, formând pliseuri și broderii imaginare. Maria stătea și se uita, pregătită să întindă un ac sau creta pentru însemnat lungimea tivului.

Pentru o pereche de pantaloni a venit o dată și Boriccu Silai, de la societatea minieră, împreună cu servitoarea din casă. Fata,

de vreo șaișpe ani, se numea Annagrazia și avea pielea ciupită de vărsat și ochii ca niște melci fără cochilie. Stătea lângă perete fără să scoată o vorbă, ținând în mână o pungă cu cel puțin patru metri de catifea, un lucru pe care doar bogații și-l puteau permite cu adevărat. tușa Bonaria nu se lăsă impresionată și-l măsură pe Boriccu Silai cu aceeași atenție dintotdeauna, observându-i formele de sub curea cu ochiul expert al celui care din puțin înțelege totul.

— Pe ce parte? întrebă în sfârșit, conform obiceiului croitorilor meticuloși uitându-se la șlițul pantalonilor. El se întoarse către fetișcana sprijinită de perete, făcând un semn cu capul.

— Pe stânga, răspunse în locul lui Annagrazia, privind-o fix pe bătrână, fără să mai adauge ceva. Bonaria înfruntă o clipă privirea servitoarei, apoi începu să înfășoare încet metrul din piele în jurul celui din lemn de lămâi. Boriccu aștepta răspunsul, dar, când vorbi, tușa Bonaria părea să nu i se adreseze lui.

— Ei, mă tem că până la Sfântul Ignațiu nu reușesc. Încercați la Roșa Cadinu, că ea are nevoie de bani.

Boriccu Silai și tușa Bonaria rămaseră nemișcați privindu-se în tăcere. Apoi bărbatul și țiitoarea lui părăsiră casa fără să scoată o vorbă, pentru că vorbe fuseseră spuse chiar prea multe. Închizând bine ușa în urma lor, tușa Bonaria se întoarse către Maria cu un suspin obosit, punând metrul în buzunarul sortului descusut.

— Naiba să-i ia, am pierdut o comandă...

Dar anumitor lucruri e mai bine să nu le știi măsura exactă, Maria. Ai înțeles?

Maria nu înțelesese nimic, dar aprobă oricum, pentru că nu toate lucrurile se ascultă pentru a fi înțelese imediat. De altfel, pe-atunci încă mai credea că tușa Bonaria era croitoreasă de meserie.

Prima oară când Maria își dădu seama că tușa Bonaria iese noaptea, avea opt ani, și era pe la jumătatea iernii lui 1955, de-

abia trecuse Bobotează. Avusese voie să stea trează să se joace până când se auziră clopotele de Ave Maria, apoi tușa Bonaria o însoțise în cameră ca să facă întuneric mai devreme, închizând obloanele și umplând vasul pentru încălzit cu jăratec și cenușă caldă.

— Dormi, că mâine-dimineață te scoli devreme să mergi la școală.

Aproape niciodată Maria nu se lăsa păcălită de acele așa-zise nopți, uneori rămânea trează ore întregi studiind umbrele lăsate pe tavan de cărbunii care se stingeau.

Nu dormea atunci când auzi bătăi în poartă și vocea joasă și agitată a unui bărbat care vorbea prea încet ca să-l poată recunoaște. Nemișcată sub plapumă printre umbrele roșietice, auzi clar poarta deschizându-se și pasul familiar al tușii Bonaria plecând și întorcându-se după câteva minute. Coborî din pat fără să-i pese de podeaua rece de sub picioarele goale, bâjbâind în întuneric spre ușă până când răsturnă olița de noapte. Înainte să iasă din cameră tușa Bonaria își dăduse deja seama că era trează.

— Fetița! atrase atenția în șoaptă bărbatul aflat în umbră pe hol. Era înalt, cu umerii lați și un aspect ușor familiar, dar Maria nu avu timp să-l recunoască, pentru că tușa Bonaria îi ieși imediat în întâmpinare, neagră și severă în șalul lung de lână pe care-l folosea numai când ieșea de sărbători. II ținea strâns ca pe o teacă în jurul trupului slab, ascunzându-și astfel formele și intenția, oricare ar fi fost ea.

— Du-te în camera ta.

Maria nu-i vedea fața și poate de aceea îndrăzni să-i vorbească.

— Unde mergi, tușă? Ce se-ntâmplă?

— Mă întorc imediat. Tu du-te în camera ta.

Nu era o invitație, faptul că-i spuse încă o dată era deja prea mult, mai ales că o făcuse în fața unui străin. Maria se retrase în tăcere din pragul ușii. Până când n-o închise, bătrâna rămase

nemișcată impunându-i musafirului aceeași atitudine, în spatele ușii, Maria își ținu respirația ca pe un secret, până când nu-i auzi mișcându-se din nou cu repeziciune, ieșind și lăsând casa într-o tăcere stânjenitoare. Înțepenită de frig așteptă nemișcată în picioare supunându-se instinctului de a lovi încet cu degetul în lemnul ușorului pentru a număra, dar după ce numără de trei ori câte o sută, Bonaria tot nu se întorsese încă. Resemnată, fetița se strecură în pat într-o tăcere departe de somn, până când în aerul călduț al camerei veni și somnul, biruind distanța aceea. Când bătrâna se întoarse, Maria nu-și dădu seama pentru că dormea. A fost mai bine.

Dimineața fetița fu trezită de zgomotele familiare ale casei. Întrebările nopții se risipiseră asemenea mirosului care se ridica din cenușa călduță.

Se îmbrăcă și merse s-o caute. O găsi în picioare scuturând o bucată de stofă ca să scoată praful din ea și să-i întindă țesătura sifonată. Părea o pasăre cu o singură aripă. Bonaria o văzu pe Maria și se opri. Apoi vorbi:

— Nu trebuie să se mai întâmple ce ai făcut azi-noapte.

Ordinul porni sec, asemenea unei biciuiri cu stofa și orice întrebare muri în amenințarea aceea.

Maria înțelese atunci că existau pentru ea lucruri mai prețioase decât somnul, pe care le putea pierde. Apoi chipul bătrânei se destinse și, în timp ce împăturea stofa bine scuturată, o rugă:

— Mănâncă acum, pentru că azi avem multe de făcut.

Tusa îi dădu rochița de sărbătoare și la fel se îmbrăcă și ea, luându-si fusta cea bună de mare doliu, deși era o zi de marți fără asemenea obligații. Stând în picioare își împletea părul sur, cu privirea fixă pe geamul ferestrei, în timp ce umbra îi broda pe față o băteală de zile fără consistență. Printre cutele acelea de ființă și de spință, Maria intui pentru prima dată frumusețea pierdută, și o răni absența cuiva care să-i fi păstrat amintirea.

— Unde mergem, tușă?

Bătrâna își puse pe cap cea mai neagră dintre basmalele sale, cea de mătase cu franjuri lungi, gata să se încurce oricând. Apoi se întoarse spre ea, cu o expresie ciudată pe fața uscățivă.

— Să facem o vizită de condoleanțe în casa Rachelei Littorra, fiindcă i-a murit bărbatul. E o datorie de vecini.

Umbla sprintenă ca întotdeauna, și alături de ea Maria reușea cu greu să țină ritmul, deși rochița ei albă nu era așa de grea ca fusta lungă a bătrânei. Casa mortului nu era departe, dar de la sute de metri deja se auzea cântecul trist al bocetului. De fiecare dată când se ridica lamentația aceea de o muzicalitate vulgară, era ca și cum sorenezilor[2] li s-ar fi cântat durerile din fiecare casă, cele prezente și cele duse, pentru că doliul unei familii trezea amintirea niciodată adormită a tuturor plânsetelor trecute. Atunci obloanele de la ferestrele vecinilor erau închise, ochii caselor devenind orbi la lumina soarelui, și fiecare alerga să-și plângă propriii morți în mortul prezent, printr-o terță persoană.

Mortul din ziua aceea stătea întins pe pat în mijlocul holului, cu picioarele în pantofi, îndreptate spre intrare. Pregătit deja pentru pământ, îl îmbrăcaseră ca și cum ar fi mers la o petrecere, cu costumul negru cu care se însurase, când era slab, sănătos și decidea asupra propriei vieți. Butonierele trăgeau pe burtă în ciuda poziției orizontale a corpului, încăperea era plină de respirația întretăiată a femeilor, în timp ce bărbații stăteau nemișcați lângă perete, ca niște paznici. Bocitoarea porni atunci un plânset ca un cântec, o notă dureroasă care părea că iese de sub genunchii îndoiți la pământ. Femeile o însoțiră cu gemete ritmice, formând un cor lugubru căruia tușa Bonaria nu i se alătură în nici un fel. Ii spuse Mariei să aștepte și se duse către văduva Rachela Littorra, care stătea ghemuită pe scaunul cel mai apropiat de capul mortului, legănându-se mută în timp ce celelalte plângeau în locul ei. Cum o văzu pe tușa Bonaria,

---

[2] Locuitorii din Soreni.

femeia păru să se trezească din amorțeală, sculându-se în picioare într-un gest de întâmpinare.

— Sora mea stimată! Dumnezeu să vă răsplătească pentru tot...

Pentru o clipă exclamația se suprapuse peste plânsetul plătit al bocitoarei. Restul cuvintelor se pierdură în lâna neagră a șalului tușii Bonaria, în care văduva își înfundă fața cu un elan necontrolat, atrăgând privirile celor prezenți. Rachela Littorra păru să regăsească puțină pudoare numai când tușa Bonaria îi șopti ceva mângâind-o pe cap cu o delicatețe pe care Maria nu i-o văzuse niciodată.

Între timp bocitoarea își schimbase inflexiunea vocii, intonând o poezie improvizată înflorată de laude la adresa mortului. Când o auzeai țipând în rime, puteai crede că nu se născuse niciodată un om mai bun ca Giacomo Littorra, despre care, în schimb, știau cu toții că fusese un soț zgârcit, convins că era o virtute să fie rău cu oricine, așa cum fusese soarta cu el. În timp ce bocitoarea plângea și făcea gestul de a-și smulge cu dinții o fâșie din mânecă, Maria citea pe chipurile celor prezenți gândul acela indecent, privindu-i când pe unul, când pe altul, fără măcar să ridice prea mult capul.

Atunci îl văzu pe bărbatul acela.

În picioare, lângă perete, în spatele scaunului mamei, fiul mortului ținea în mână o pălărie și era cel mai înalt dintre bărbații prezenți. Santino Littorra își ținea privirea încremenită pe corpul rigid al tatălui, ca și cum ar fi fost hipnotizat de cântecul de jale simulat al bocitoarelor. Maria recunoscu umerii lați și același fel stăpânit de a aștepta pe care le văzuse în noaptea precedentă. Opt ani erau puțini ca să înțeleagă totul, dar erau suficienți ca să intuiască că exista ceva de înțeles. Întorcându-se acasă, după nici două ore, Maria mergea încet ca și cum ar fi purtat o greutate, dar poate aceea a fost ultima oară când i s-a întâmplat să rămână în urma tușii Bonaria pe stradă.

Capitolul al treilea

Cinci ani de zile Bonaria Urrai nu mai ieși noaptea, sau poate că Maria nu-și dădu seama, ocupată cum era să se descopere în sfârșit fiică legitimă. Într-un fel lucrul acesta dădu roade, pentru că atunci când fetița era în clasa a cincea, Soreni acceptase deja de mult cuplul acela ciudat, nu se mai vorbea despre el în crâșme, și chiar și în discuțiile din fața porții, când soarele stătea să apună, bătrâna și fetița lăsaseră locul altor vești mai proaspete sau mai picante. Fără să știe că le dădea o mână de ajutor, fiica de șaisprezece ani a Rosannei Sinnai avusese amabilitatea să rămână gravidă și deocamdată nu se știa cu cine, iar asta influențase destul de mult mersul normal al bârfelor. O altă persoană, odată terminat șopotitul pe la spatele ei, s-ar fi mirat că vorbele încetaseră atât de repede, pentru că într-un loc unde se întâmplau puține lucruri cu adevărat interesante, un eveniment ca acela putea rămâne actual pentru o generație întreagă. Dar Bonaria Urrai nu putea să se mire de asta, pentru că lucrase încă din primul moment la construcția acelei fragile normalități. Bătrâna croitoreasă se comportase imediat ca și cum fetița ar fi ieșit din pântecele său, lăsând-o pe Maria să umble prin casă când venea cineva în vizită sau luând-o cu ea oriunde se ducea, astfel încât lumea să-și poată îndopa până la sufocare propria-i curiozitate lacomă privind natura acelei filiații elective. Maria, în schimb, obișnuită să se considere un lucru Iară importanță, avusese nevoie de mai mult timp până să-și dea seama că devenise un subiect de discuție. Mama ei, Anna Teresa Listru, femeie pasionată de enumerări în orice formă ar fi fost ele, nu o obișnuise cu nimic altceva decât cu punerea ei în rând cu surorile sale, conform unei formule rituale mereu aceeași:

„Si cine-i fetița asta frumoasă?”

„E ultima. ” Sau mai simplu: „E a patra”.

Atât de puternică era amprenta clasificării de cursă câmpenească, încât la început Maria trebuise să-și muște limba ca să nu se prezinte la rândul ei așa, ca ultima sau a patra. Bonaria nu putea să știe asta. Și totuși probabil că a intuit-o în vreun fel, pentru că atunci când trebuia să o prezinte unor străini i-o lua întotdeauna înainte: „Ea e Maria”.

Și acel simplu Maria trebuia să le fie suficient chiar și celor care ar fi vrut să înțeleagă mai mult.

Locuitorii din Soreni avuseseră nevoie de ceva timp, dar în cele din urmă înțeleseseră antifonia acelei liturghii misterioase, și dintr-odată era ca și cum ar fi fost dintotdeauna așa: suflet și fată de suflet, o manieră mai puțin vinovată de a fi mamă și fiică. Doar o singură dată cineva încercă să-i ceară socoteală Bonariei despre ceva care o privea pe Maria, dar care n-avea nici o legătură cu numele ei, și în multe privințe acel unic episod făcu ca tot ceea ce se întâmplă după aceea să fie altfel.

Copiilor dintr-a V-a B nu le venea să creadă că învățătoarea Luciana avea cu adevărat cincizeci de ani, pentru că era prea frumoasă ca să fie bătrână, și anume în acel fel periculos în care sunt frumoase numai femeile venite din altă parte. Se căsătorise cu mulți ani în urmă cu Giuseppe Meli, un proprietar de pământuri din Soreni care cultiva orez și mergea deseori pe continent să încheie afaceri legate de exportul acestuia. Așa o cunoscuse Giuseppe pe fata aceea zveltă, din mica burghezie piemonteză: o tânără învățătoare bine-crescută, cu niște ochi verzi ca jadul, neobișnuiți chiar și la fetele din lumea ei rafinată. Luciana Tellani, uimindu-și rudele și prietenii, acceptase să-l urmeze fără să se uite înapoi, dar, deși era învățătoare la Soreni de mai bine de douăzeci de ani, vorbea încă italiana din Torino. În răstimpul acela multe persoane învățaseră de la ea să scrie și să citească și îi oferiseră în schimb legitimarea deplină ca

localnică, cu gratitudinea și respectul pe care deseori persoanele simple le au pentru adevărații învățători. Străina care la sfârșitul anilor ’40 se măritase cu țăranul Giuseppe Meli devenise pentru Soreni doar Doamna învățătoare Luciana.

Învățătoarea avea părul lung până la umeri, de un blond proaspăt; nu și-l acoperea nici măcar atunci când mergea la biserică, unde capul ei blond apărea printre altele ca o floare de mac Într-un lan de grâu. Cu toate astea nu se putea găsi nimic rău de spus pe seama ei, în afară de faptul că, deși venise de pe continent, nu era cu mult mai înaltă decât media celor din sat; dar când o femeie era blondă, un defect secundar ca înălțimea i se putea ierta cu ușurință până și la Soreni. Mariei îi plăcea părul învățătoarei mai ales pentru că era ondulat. Nu drept și lipit de cap ca blana unui șoarece căzut în ulei, nici creț ca al mamei sale, atât de încâlcit că nu reușea niciodată să-și pieptene firele până la vârf. Părul învățătoarei Luciana avea o moliciune care se înțelegea bine cu orice fel de vânt.

— Doamna învățătoare, vă încrețiți părul cu fierul de călcat, de-l aveți așa?

— Ce-ți trece prin cap, Maria... Am eu oare timp să mă coafez în fiecare dimineață, când voi mă așteptați în clasă?

Învățătoarei îi plăcea fetița aceea de o inteligență puțin impertinentă și acceptase fără probleme ciudata ei situație familială, ajutată de explicațiile soțului ei și a vreuneia din mințile acelea simple gata oricând să explice complicațiile altora. Existase un singur moment de tensiune, datorat faptului că Bonaria Urrai nu se dusese niciodată la ședințele cu părinții ca să verifice cum merge

Maria cu școala. Când fetița se întorsese acasă cu cererea învățătoarei Luciana scrisă în caiet, tușa Bonaria se uitase cu severitate la Maria.

— Ce-ai făcut?

— Nimic! răspunse Maria desfăcându-și funda verde de la uniformă.

— Atunci de ce vrea să mă vadă învățătoarea?

— Nu știu...

— Ceva tot ai făcut, altfel nu mă chema!

— N-am făcut nimic, sunt chiar bună la învățătură, ieri am luat foarte bine la geometrie!

Bonaria o ajută să-și scoată uniforma neagră și nu mai întrebă nimic, dar a doua zi își puse fusta pentru sărbători obișnuite și se duse la doamna Luciana. Bătu la ușa clasei la ora indicată și după câteva secunde cele două femei se aflară fată în față, învățătoarea îmbrăcată cu un taior în carouri mici cum se purta la oraș și croitoreasa cu lunga ei fustă tradițională și șalul negru pe spate. Diferența de vârstă dintre ele nu era mai mare de zece ani, dar păreau că vin din generații diferite. Doamna Luciana lăsă copiii cu femeia de serviciu și vorbi cu Bonaria pe coridor.

— Mi-am făcut griji din cauza Mariei. A făcut ceva?

— Nu, absolut nimic. V-am cerut să veniți numai ca să vă cunosc, se obișnuiește ca învățătoarea și părinții să se întâlnească din când în când ca să vorbească despre progresele copiilor.

Chiar dacă Bonaria băgase de seamă ușoara ezitare din vorbele piemontezei, n-o lăsă să se vadă.

— Dacă e numai pentru asta, iată-mă. Ce-mi spuneți de Maria?

— Numai lucruri bune, e inteligentă, foarte conștiincioasă. Ii place școala, în special matematica, își face temele la timp. Dumneavoastră o ajutați la lecții?

— Din când în când, dar nu întotdeauna. Uneori n-am timp, alteori face lucruri pe care nu le știu nici eu. Am făcut doar trei clase elementare, n-am învățat prea mult.

Oricine altcineva ar fi roșit spunând fraza aceea sau n-ar fi spus-o deloc. Bonaria însă susținu privirea celeilalte cu un calm senin și, în mod ciudat, învățătoarea fu cea care se simți obligată să găsească o explicație.

— Să știți că a studia nu înseamnă uneori nimic,

În treia elementară de altădată se făcea latina care se face azi în a cincea de liceu...

Ieșiră în grădina care înconjura școala și se plimbară printre straturile cu flori fără să le bage în seamă, atente mai ales una la cealaltă. Bonaria o observa pe învățătoare cu scurte priviri directe, Luciana se limita să privească din când în când profilul apăsat al femeii, atunci când credea că nu e văzută.

— E ciudată, știți, povestea asta cu copilul de suflet...

— De ce e ciudată? – tonul Bonariei era inexpresiv.

— Maria nu pare să sufere deloc. Își vede des familia?

— Da, de câte ori o cere. De ce ar trebui să sufere?

Luciana Tellani răspunse brusc, ca și cum s-ar fi gândit de multă vreme la fraza aceea în timp ce aștepta ca bătrâna să se prezinte la întâlnire.

— Nu știu, numai că mă surprinde, de exemplu, că atunci când îi cer să facă un desen al părinților ei, Maria vă desenează pe dumneavoastră, care nu sunteți adevărata ei mamă...

Bonaria nu se arătă mirată la auzul acestei mărturisiri și rămase într-o tăcere care o invită pe cealaltă să continue oarecum stânjenită.

— Mi se pare un lucru atât de neobișnuit ca o fetiță să fie luată... de bunăvoie, desigur, dar oricum să plece din familie așa, fără să aibă nici un fel de traumă...

— Nu e ciudat, prin părțile astea se întâmplă uneori; dacă mergeți la Genari, acolo sunt cel puțin trei fete de suflet, una are cam vârsta Mariei. Bonaria se opri ca să repete ideea: Nu e ciudat.

Piemonteza nu păru convinsă, dar deocamdată nu mai adăugă nimic. Îndreptă discuția către rezultatele școlare mai puțin strălucite ale fetiței și, când ajunseră din nou la ușa clasei, vru să-și ia rămas-bun. Dar Bonaria avea o ultimă întrebare.

— Voiam să vă întreb în legătură cu desenele pe care le face Maria... Ce înțelegeți exact când spuneți că ar trebui s-o

deseneze pe adevărata ei mamă?

Învățătoarea rămase interzisă, nu atât din cauza cuvintelor, cât a privirii bătrânei croitorese.

— Să nu mă înțelegeți greșit, mă refeream la mama naturală, nu voiam în nici un caz să discreditez legătura dintre voi…

— Mama naturală este pentru Maria cea pe care ea o desenează când i se cere s-o deseneze pe mama ei.

Poate a fost tonul bătrânei – atât de ușor și de calm. Sau poate privirea fără nici o expresie, ca și cum ar fi privit prin ea. În orice caz, doamna Luciana găsi că e mai înțelept să nu răspundă, strângându-și buzele într-un rigid simulacru de zâmbet. Cele două femei se despărțiră într-o tăcere apăsătoare din cauza tensiunii amândurora: una regreta că nu spusese destul, exact în momentul în care cealaltă era convinsă că auzise chiar prea mult.

În seara aceea, înainte de cină, Bonaria ascultă puțin radioul, în timp ce Maria, în fața căminului, se juca cu un vechi abecedar, punând cu grijă în ordine cartonașele cu figuri ce trebuiau introduse în căsuțele lor. Lipseau câteva, pierdute în primii ani de școală, când obiectele și numele lor erau mistere nedesprinse încă de violența subtilă a analizei logice.

— Ce trebuia să-ți spună învățătoarea?

— Nimic important, aveai dreptate tu.

— Dar ați stat multă vreme împreună…

— Am vizitat curtea. Există acolo niște muscate pestrițe pe care nu le-am văzut niciodată.

Maria puse ultimele cartonașe la locul lor, înțelegând că orice și-ar fi spus tușa Bonaria și învățătoarea în dimineața aceea, nu așa ar fi reușit ea să afle.

— Ti-a spus însă că sunt bună la învățătură?

— Nu, mi-a spus că, pentru cât ești de inteligentă, nu-ți dai destul silința, și că ai putea să faci mult mai mult.

Fetița căscă ochii neîncrezătoare. Bonaria rămase serioasă, cu urechea lipită de radioul care transmitea muzică clasică,

închizând ochii ca să și-i ascundă de privirea cercetătoare a Mariei.

— Nu se poate. Îmi spune mereu că sunt silitoare. Cea mai bună din clasă!

— Cea mai bună e fata lui Giovanni Lai, știe tot satul. Învățătoarea spune însă că tu îți petreci tot timpul desenând, că nu-ți place gramatica și că vorbești în timpul orelor cu Andría Basstíu.

— Nu-i adevărat că-mi petrec tot timpul desenând! Doar un pic.

Bonaria zâmbi imperceptibil.

— Dar e adevărat că vorbești în timpul orelor și că nu înveți bine la gramatică.

— Oricum italiana nu folosește la nimic.

— Cum adică nu folosește?

— Când nu suntem la scoală vorbim cu toții sarda. Și dumneata vorbești sarda, și surorile mele, și Andría. Toți!

Bătrâna croitoreasă era la curent cu aversiunea comună a copiilor din Soreni față de limba italiană, așa cum o știa orice mamă din sat. Unele dintre ele încetaseră chiar să mai vorbească în sardă cu copiii din pricina aceea, înfruntând noua limbă cu rezultate deseori mai degrabă comice decât eficiente.

— Chiar dacă aici toți te înțeleg când vorbești în sardă, trebuie să cunoști și italiana, pentru că nu se știe niciodată în viată. Sardinia e oricum în Italia.

— Nu-i adevărat că e în Italia. Suntem despărțiți! Am văzut pe hartă. Între noi se află marea, spuse Maria, sigură de ea.

Bonaria nu se lăsă prinsă pe picior greșit de acea etalare a cunoștințelor geografice.

— Maria, tu a cui fiică ești?

Fetița nu se aștepta la asta. Tăcu un moment, căutând cursa din întrebare, apoi își dădu drumul sigură de ea.

— A Annei Teresa și Sisinnio Listru…

— Exact. Dar unde locuiești?

De data asta Maria intui cursa și încercă să câștige timp.

— În Soreni locuiesc.

— Maria, o dojeni Bonaria ridicând din sprâncene.

Fetița fu nevoită se cedeze.

— Locuiesc aici cu dumneata, tușă.

— Deci locuiești despărțită de mama ta, dar ești oricum fiica ei. Nu-i așa? Nu locuiți împreună, dar sunteți mamă și fiică.

Maria tăcu, rușinată puțin, coborându-și privirea pe genunchi ca să se consoleze cu abecedarul, unde fiecare lucru avea un loc comod al său și doar unul. Șoapta se auzi ușoară ca o boare:

— Suntem, da, mamă și fiică... dar nu tocmai o familie. Dacă eram o familie nu se punea de acord cu dumneata... adică, eu cred că dumneata ești familia mea. Pentru că noi suntem mai aproape.

De data aceasta fu Bonaria cea care tăcu câteva clipe. Muzica clasică transmisă la radio nu împiedica tăcerea să se audă. Când reluă discuția, schimbase din nou tactica.

— Îmi face plăcere că spui asta, dar n-are nici o legătură... pentru că știi bine că Arrafiei mi-a murit în război, în tranșeele de pe Piave. Iar războiul acela îl făcea Italia, nu Sardinia. Când se moare pentru un pământ, pământul acela devine obligatoriu al tău. Nimeni nu moare pentru un pământ care nu-i al său, numai dacă e tâmpit.

Maria nu avea nici o armă de opus acelei logici, și nici un cuvânt de consolare pentru o durere atât de mare, încât dăinuia încă în amintire și după patruzeci de ani. O văzu strălucind ca o candelă în ochii Bonariei, singurul mormânt unde dispărutul Raffaele Zincu nu încetase să fie plâns. Murmură confuz:

— Ce vrei să-mi spui, tușă?... Că eu voi deveni cu adevărat fiica dumitale numai atunci când voi muri?

Bonaria izbucni în râs, risipind tensiunea iscată fără reținere de întrebarea Mariei. Cu un gest instinctiv prinse capul fetiței și îl strânse la piept ca pentru a-l încălzi.

— Ești o prostuță. Mariedda Listru! Tu ai devenit fiica mea

chiar în momentul în care te-am văzut și nici măcar nu știai cine sunt. Numai că trebuie să înveți bine italiana, îți cer asta ca pe o favoare.

— De ce, tușă?...

— Pentru că Arrafiei s-a dus pe zăpada de pe Piave cu pantofi subțiri care nu-i erau de nici un folos, dar tu trebuie să fii pregătită. Italia sau ba, tu din războaie trebuie să te întorci, fata mea.

Nu-i spusese niciodată așa, și n-o mai făcu niciodată în felul acela. Dar Mariei plăcerea aceea profundă, atât de asemănătoare unei dureri în gură, îi rămase imprimată în memorie pentru multă vreme.

Capitolul al patrulea

Dacă e adevărat că pământul vorbește despre cine îl stăpânește, colinele de deasupra câmpiei din Soreni aveau o poveste complicată. Fâșiile de pământ, mici și neregulate, povesteau despre familii cu prea mulți copii și fără nici o înțelegere, ciopârțite într-o mulțime de hotare din bazalt negru netencuit, ținute în picioare de ura fiecăruia.

Terenul familiei Bastíu era doar cu puțin mai mare decât al vecinilor săi, pentru că, prin voia Domnului, de-a lungul anilor fuseseră mai multe testamente decât moștenitori.

În via de pe colina numită Pran'e boe, era ora zece a unei dimineți călduțe de octombrie, când Andría Bastíu o prinse stingherit pe Maria de încheietura subțire a mâinii, oprind mișcarea foarfecilor.

— Fii atentă să nu pui mâna acolo!

— De ce, ce-i acolo?

— O pânză de paing.

— Nu mi-e frică de păianjeni.

— Pentru că nu-i cunoști, spuse el serios. Știi că, dacă te mușcă un paing, trebuie să fii acoperită cu bălegar și apoi să danseze în jurul tău șapte femei, mai întâi văduve, după aceea fete bătrâne și în sfârșit măritate, până când se descoperă cum era păianjenul.

— Cine-ți spune prostiile astea, Andri? – râzând, Maria tăie ciorchinele mare și-l puse cu grijă în găleata de plastic, clătinându-și capul legat cu basma cu flori galbene, decolorate de la celelalte culesuri din anii trecuți.

Via familiei Bastíu consta din două mii de butași de struguri negri cu bobul mare cât oul de prepeliță. Când erau striviți, din ei ieșea un suc negru ce părea sânge de porc fiert, și era tot atât

de dulce. Cei doi tineri își împărțiseră munca după puteri, întrecându-se în viteză cu adulții de pe rândul paralel.

— Să știi că-i adevărat; când tata era mic, lui s-a i întâmplat. Mi-a spus că l-au pus să transpire două ore într-o grămadă de bălegar, altfel ar fi dat ortu' popii.

— Taică-tău nu e ăla care a murit de două ori în război? Iar tu ești ăla care, dacă te trimite cineva să cumperi o sută de grame de praf de nimic, fac pariu că te duci.

Maria continuă să taie ciorchinii luându-l peste picior pe Andría cu jocul ochilor ei vioi. Băiatul se înroși, aplecându-și ochii spre găleata aproape plină. Chiar dacă aveau aceeași vârstă, Maria, cu zâmbetul ei de om mare pe buzele înroșite de struguri, era întotdeauna mai pricepută la găsit cuvintele cu care să-l facă să se simtă un copil.

— Mă duc să golesc în căruță...

— Bine, du-te, că eu mă duc să beau. Și fii atent la paing, că nu-s prea sigură că se găsesc șapte nebune care să danseze pe balegă de vacă ca să te salveze!

Culesul strugurilor trebuia început și terminat în aceeași zi, și pentru asta era nevoie de cel puțin șase persoane care să taie ciorchinii, golind în grabă rândurile de-a lungul dealului. Familia Bastíu pornea la treabă atunci când soarele nu se hotărâse încă să răsară, iar fetele Annei Teresa Listru porneau odată cu ei, pentru că după aceea vinul era împărțit între ei. Văduva Listru trebuia să facă miracolul din Cana, obișnuia să spună când îl vindea vecinilor. „Isus Cristos făcea vin din apă, eu fac pâine din vin."

Maria aștepta toată vara să fie chemată să ajute, pentru că-i plăcea să se ia la întrecere cu Andría. Nu se știa niciodată exact când va începe culesul strugurilor, pentru că bătrânul orb Chicchinu era cel care spunea când era momentul potrivit, adică exact cu o zi înainte de a se simți în aer mirosul strugurilor buni de făcut must. Nepoții îl duceau pe câmp în fiecare zi, și el,

solemn, mirosea cu ochii închiși vânticelul care, venind dinspre mare, mângâia via. În valul de aer care legăna frunzele și scotocea printre meandrele dese ale ciorchinilor, bătrânul susținea că, asemeni unei moașe experte, aude vocea vinului care trebuia să se nască. Maria nu se sătura niciodată să asculte povestea aceea.

— Se zice că e în stare să ghicească întotdeauna ziua exactă! îi spusese tușii Bonaria în încercarea de a o uimi cu acea misterioasă putere profetică. Bătrâna o privise schițând un zâmbet, fără să fie impresionată în mod deosebit.

— Ehei... Chicchinu Bastíu și mustul se înțeleg foarte bine. Dacă stă tot timpul cu nasul în pahar, cum să nu-i recunoască mirosul?!

Ochii fetei se măriseră, în timp ce îndoiala știrbea ceva din siguranța minunii.

— Deci zici că înșală?

— Rămân struguri pe câmp până a doua zi?

— Nu, îi culegem întotdeauna pe toți înainte de apusul soarelui.

— Atunci nu înșală.

Si tușa Bonaria, fără să-si ascundă chicotul, se întoarse la cusutul ei. Știind că-i plăcea, culesul strugurilor la Bastíu era una din puținele ocazii în care-i dădea voie Mariei să nu se ducă la școală.

Cât timp Andría se duse să golească găleata, Maria încercă să pătrundă misterele atmosferei dintr-o vie. Aruncă un ciorchine dolofan în apa din ligheanul de la capătul șirului și îl ridică de două ori mai greu. Își vârî fața printre boabe, inspirând cu putere în căutarea ascunzișului secret. O boabă stricată fermentase la soare, dar, înlăturată, nu rămânea decât mirosul obișnuit al strugurilor copți, mult mai aproape de o culoare decât de un parfum. Dezamăgită, se consolă mușcând dintr-un fruct călduț, în timp ce privea distrată capetele celorlalți ivindu-

se unul după altul printre rânduri.

Zgomotul veni din spate, aproape de zid. La început fu doar un scâncet, un plânset sufocat, apoi un sunet mai precis. Maria se duse în direcția din care părea să provină, strivind iarba uscată cu pași repezi. Plângea zidul. Maria cercetă preț de câțiva metri linia lui neregulată, fără să găsească nimic care să-i infirme impresia. Sunetul slab provenea chiar din pietrele puse una peste alta.

— Maria, m-am întors! vocea nerăbdătoare a lui Andría se auzi din rândul de viță-de-vie, dar fata n-o băgă în seamă. Mișcându-se cu prudență, urmărea atentă direcția hotarului.

— Așteaptă, mă uit la ceva.

Maria se opri exact în locul din care se auzea sunetul și fixă zidul în tăcere. Soarele se săturase deja de struguri și cobora cu repeziciune, întinzând pe pământ umbre enorme și strâmbe. Cea a lui Andría, greoaie, apăru lângă a ei.

— Ce faci? Ceilalți aproape au terminat... Ea, cu degetul pe buze, îi făcu semn să tacă, arătând spre zid.

— Ascultă.

Plânsetul se auzi imediat, din nou ușor și trudit, dar destul de clar cât să trezească stupoarea și pe fața încă de copil a băiatului. În câteva minute surorile Listru și toată familia Bastíu se aflau în fața zidului să asculte plânsetul, uitând că aveau de cules via până la asfințitul soarelui. Bonacatta stătea prudent la câțiva pași distanță, tresărind la fiecare geamăt care venea dintre pietrele negre, în timp ce Regina și Giulia priveau în tăcere, aruncând ocheade neliniștite către Salvatore Bastíu și soția acestuia. Cei doi vorbeau între ei privind perplecși zidul.

— E un suflet în penitență, presupuse Giannina Bastíu și-și făcu o cruce largă, *requiemetemadonaeiusdomine*...

Din zid se auzi drept răspuns un icnet ascuțit. Salvatore dădu din cap neîncrezător:

— Nu, ăsta nu-i un creștin. *Est unu dimoniu*![3] Trebuie să-l

---

[3] E un diavol! (în sardă în original).

chemăm chiar mâine pe don Frantziscu să binecuvânteze pământul, dacă nu, anul ăsta aruncăm vinul.

Nicola Bastíu nu părea prea interesat de disputele teologice ale părinților. Mișcându-se pe pământ ca un mistreț, examina baza zidului, cercetând atent crăpăturile dintre pietre, cu degetele murdare și fruntea încruntată. La un moment dat săltă de cealaltă parte, încălcând hotarul ca să-l cerceteze și în partea lui Manuele Porresu. După câteva minute se ridică de jos tot atât de brusc și cu o privire ciudată căută ochii tatălui său:

— Au mutat hotarul.

În timp ce Salvatore Bastíu își privea fiul exact atât cât trebui ca să-l creadă, zidul gemu din nou și nu mai fură necesare alte explicații.

— Nenorociții naibii, uite ce era plânsetul!

Soțul, soția și Nicola, cuprinși de aceeași teamă, începură să smulgă pietrele de pe coama zidului, lăsându-le să se rostogolească printre picioare de-o parte și de alta a hotarului. Păreau cuprinși de o neliniște furioasă, de care fură atinși și ceilalți, astfel încât zidul fu desfăcut în câteva minute.

Săculețul de iută apăru din interiorul zidului, perfect încastrat între două pietre concave tăiate grosolan cu scopul evident de a-i face loc. Nicola scoase cuțitul din buzunar sub privirile îngrijorate ale părinților săi. Lama sfâșie pânza murdară cu un zgomot sec, dând la iveală ce se mișca fără vlagă în sac.

Era un cățeluș.

Văzând cu ce fusese legat și îngropat, își făcură cu toți cruce. Până și Nicola.

Salvatore Bastíu nu crezuse niciodată că noaptea e un sfetnic bun. Noaptea e noapte și nimic altceva. Cine are minte știe că sfaturile trebuie cerute atunci când ești treaz, pentru că zorii fiecărei dimineți reprezintă un pericol de care trebuie să te aperi cum poți. În orice caz, el nu ieșise niciodată din casă fără să-si ascută brișcă si-si crescuse toți copiii cu pâine și învățându-i să

deschidă bine ochii. Nicola, mai mult decât Andría, învățase totul în grabă, căci el nu era unul din ăia veniți pe lume ca să facă umbră pământului. De aceea, tatăl nu așteptase să se facă întuneric ca să-l ducă împreună cu ceea ce găsise în zid, inclusiv câinele, acasă la Bonaria Urrai.

La masa din bucătăria casei Urrai, tatăl și fiul se uitau în tăcere la degetele slabe ale tușii Bonaria care cercetau totul, în timp ce Maria, așezată lângă cămin, ținea pe genunchi cățelușul adormit.

— Asta e de rău, începu tușa Bonaria, atingând prudentă ciudatele lucruri aflate lângă animalul din sac.

Salvatore Bastíu dădu semne de nerăbdare.

— Clar că de bine nu e. Ce-i face hotarului? tușa Bonaria ridică sforicică plină de noduri ale cărei capete erau înfășurate ca un șirag de mărgele în jurul unei bucăți de bazalt înroșit de soare, mare cât o nucă.

— Îl leagă, îl ține pe loc.

— Cum așa, dacă l-au mutat cu cel puțin un metru?! Și cum dracu' or fi făcut... că nu-s mai mult de trei zile de când nu m-am dus la vie.

— Trei zile-s chiar prea multe când cineva are ajutoare. Oricum, intenția era ca odată mutat să nu mai fie mișcat. Și ca voi nici măcar să nu vă dați seama.

— Numai că eu mi-am dat... zise Nicola zâmbind ușor.

Preferința pe care Bonaria o avea pentru fiul cel mare al familiei Bastíu n-o împiedică să-i arunce o privire severă.

— Nu te da mai grozav decât ești, Coleddu. Ți-ai dat seama numai pentru că animalul n-a murit imediat. Dacă ar fi murit, fii sigur că hotarul murea odată cu el.

Privirea bătrânei se plimba de la obiecte la musafiri, în timp ce cu mâna continua să atingă piatra de bazalt strâns legată. Părea să aștepte ceva. Brusc, Salvatore Bastíu izbucni:

— Porresu trebuie să plătească pentru asta.

— Dar nu ești sigur c-a făcut-o el...

— Ce dovadă mai bună îmi trebuie?! explodă furios bărbatul arătând obiectele, fiind însă cât se poate de atent să nu le atingă. Aici e răul pe care mi-l vor, în făcătura asta ca să-mi fure un metru de pământ!

Bonaria Urrai dădu încet din cap și nu mai spuse nimic, în timp ce continua să atingă piatra cu mâna ei slabă.

Maria, de lângă cămin, unde o uitaseră cu toții, exclamă:

— Am să-i spun câinelui Mose.

Nicola, tatăl lui și Bonaria se întoarseră mirați spre ea.

— El n-are nici o vină, o să-l țin eu.

Văzând lumina nesățioasă de pe chipul fetei, bătrâna lăsă să-i scape un zâmbet.

— Poți să-l ții dacă ai tu grijă de el.

Maria dădu din cap în semn că da, acceptând permisiunea pe care de fapt nu o ceruse. Un câine născut să moară ca blestem nu era ceva pentru care să ceri scuze sau să mulțumești. Rămase lângă cămin mângâind câinele, în timp ce familia Bastíu era condusă la ușă într-o tăcere mustind de planuri de tot felul. Odată întoarsă, Bonaria se așeză pe celălalt scaun din fața focului. Fără să scoată o vorbă aruncă în flăcări piatra rotundă, sforicică și săculețul tentativei de făcătură, mișcând încet buzele ca și cum ar fi mestecat ceva. Tot ce putea arde ardea, restul se pierdea în cenușă, decolorându-si sensul.

— Și eu voiam să ard lucrurile alea, tușă. Focui purifică totul.

Maria își șopti părerea, mângâind câinele și urmărind gesturile pe care le făcea bătrâna. Aceasta își întoarse privirea spre ea, apoi se ridică cu un gest care era o clară invitație de a merge la culcare.

— E târziu, hai: creștinii în casă și animalele afară. Dă-i drumul să iasă și apoi du-te să te culci, că mâine ai școală.

Își scoase șorțul, în timp ce, împotriva dorinței sale, lui Mose i se deschidea ușa spre noaptea din curte. Când fetita dormea de mult, bătrâna mai era încă aplecată în fața cuptorului, privind fix rămășițele focului care se stingea cu greu. Piatra rotundă mai

era acolo, ca o inimă oprită în cenușă, cu suprafața poroasă înnegrită de foc, și se putea spune orice despre ea, numai că era purificată, nu.

Capitolul al cincilea

Bonacatta, fiica cea mare a Annei Teresa Listru, semăna cu Maria la ochii negri și la nimic altceva. Robustă ca un miner, fusese opt ani servitoare în casa lui Giuanni Asteri ca să-si facă trusoul de mireasă, și acum, cu toate că era îmbrăcată cu cea mai modernă fustă pe care o avea, ședea în sufragerie cu grația unui *nuraghe*[4] prăvălit.

Rudele celor doi logodnici discutau de pe marginea scaunelor, bând cu moderație vinul de Malvazia și râzând în hohote de lucruri de care doar se zâmbește ușor. Se auzea un fâsâit continuu de fuste de-a lungul graniței invizibile dintre o familie și alta: surorile și verișoarele viitoarei mirese serveau lichiorurile și vinul dulce cu zâmbete prefăcut timide și priviri plecate de fete bine-crescute. Maria însă ținea sus și tava, și privirea, cântărind plină de curiozitate viitoarele-i rubedenii. Nu erau bogați, e clar, un bogat adevărat n-o ia de nevastă pe fata unei văduve fără avere. Dar nici săraci, judecând după cadourile rituale aduse viitoarei mirese: un lanț de aur cu un medalion cu imaginea Fecioarei, un inel antic și o broșă urâtă, dar mare, pentru baticul de pus pe cap, pe care Bonacatta oricum n-ar fi folosit-o vreodată, atrasă cum era de noua modă venită de pe continent. Maria era sigură că nici măcar toată aurăria aia pusă pe ea n-ar fi făcut-o frumoasă pe Bonacatta, dar în fond nu la asta servea. Cadourile erau ca niște daruri votive pe statuia Adormirii Maicii Domnului: nu podoabe, ci trocuri, coral în schimbul grației divine, aur cu grămada pentru a măsura credința. Dacă s-ar fi gândit puțin, Bonacatta și-ar fi dat seama că în spatele acelei etalări de zorzoane nu era nici o credință, dar gânditul nu fusese niciodată punctul forte al fetei celei mari a lui Sisinnio Listru.

[4] Construcţie megalitică tipic sardă de formă conică.

Antonio Luigi Cau, logodnicul, vizibil stingherit, stătea lângă maică-sa, într-o imobilitate de animal împăiat. Era înalt chiar și atunci când stătea jos și nu spusese încă nimic, lăsându-și părinții să vorbească, pentru că așa era obiceiul, dar și pentru că nu prea mai exista ceva care să nu fi fost spus.

— E fata ta și asta, Anna? Credeam că sunt doar trei.

Părea că privirea mamei logodnicului era atrasă de silueta subțire a Mariei, în timp ce cu degetele-i butucănoase lua două pricomigdale de pe tavă.

— E Mariedda noastră, ultima. Am dat-o de suflet acum șapte ani, dar când avem nevoie vine cu plăcere să ne dea o mână de ajutor.

Anna Maria Listru răspunse mulțumită, ca să înflorească realitatea după placul ei, așa cum era obișnuită să facă. Cuscra se agăță de limbuția ei neașteptată ca să i se adreseze direct Mariei:

— A cui fată de suflet ești, drăguțo?

Pentru o clipă în cameră conversațiile încrucișate se transformară în șoaptă, în timp ce Maria răspundea fără să bage de seamă sclipirea de spaimă din privirea mamei.

— M-a luat tușa Bonaria Urrai, croitoreasa, care n-avea copii.

Tăcerea care urmă fu suficient de lungă încât să transpară stânjeneala, apoi, cu un zâmbet scurt, mama logodnicului luă o pricomigdală de pe tavă.

— O cunoaștem pe Bonaria, e o femeie tare de treabă. Parcă i-a făcut un costum și lui Vincenzo, atunci când era președintele comitetului,

Îți aduci aminte Bisse? îi făcu ea cu ochiul soțului care asculta cu interes. Are niște mâini de aur, chiar dacă n-ar avea nevoie să lucreze. Cu siguranță se poartă foarte frumos cu tine... adăugă, aruncându-i pe furiș o privire Annei Teresa Listru.

— Se poartă cu mine de parc-aș fi fata ei, nu-mi lipsește nimic, veni răspunsul Mariei automat și politicos, o replică perfectă de mii de ori repetată. Da mai luați, le-a făcut

Bonacatta.

Maria întinse tava ca o mână la cerșit, schițând o plecăciune ciudată care pentru o clipă ascunse celor prezenți expresia feței sale. Ceilalți păreau ca loviți de muțenie, așa încât sora mai mare găsi de cuviință să spargă tăcerea cu câteva banalități:

— Maria e norocoasă, e un mare privilegiu să ai două familii. Pentru mine, de azi încolo, e același lucru, nu-i așa? Pentru că o să-mi fiți mamă și tată ca și cum eu as fi fata voastră...

Când zâmbea, viitoarei mirese îi reușea miracolul de a părea și mai urâtă, descoperind un șir de dinți mari. Fraza avu însă efectul de a alunga stânjeneala, deschizând buzele în zâmbete forțate.

— Nu-ți convine, Bonacatta, că eu nu mi-am crescut copiii cu giugiuleli! Întreabă-l pe Antonio Luigi dacă am fost blând cu el, întreabă-l!

Vincenzo Cau râse răgușit și țeapăn în hainele lui apretate de sărbătoare, un costum de culoarea untului care-i venea probabil bine în urmă cu cinci ani.

Fraza fu suficientă ca să readucă brusc atenția spre scopul acelei reuniuni, dar, în timp ce toți râdeau ușurați, nevastă-sa nu făcu decât să afișeze un zâmbet ambiguu, aruncându-și pentru ultima oară privirea spre fetița care, impasibilă, continua să le întindă tava. Mâna noduroasă a lui Antonio Luigi se întinse spre prăjituri, în timp ce Maria își ridica ochii întâlnind privirea logodnicului surorii sale.

— Tu știi să faci prăjituri?

Era pentru prima oară în după-masa aceea când Maria îl auzea vorbind, și vocea lui baritonală era joasă și scandată, încărcată de note grave. Lucrător pe pământurile sale, la douăzeci și cinci de ani, Antonio Luigi Cau era bărbat în toată firea de cel puțin zece.

Luată prin surprindere de întrebarea directă, fetița își coborî privirea spre tavă.

— Știu să fac fructe din pastă de migdale. Pere, mere,

căpșuni... și animale!

— Bravo, e important și asta, pentru că nu se mănâncă numai cu gura.

Degetele arse de soare ale cumnatului înșfăcară de pe marginea tăvii o pricomigdală, dându-i ușor ia o parte crusta. Maria făcu un pas înapoi ca și cum ar fi atins-o pe ea, trăgând tava și ridicându-și din nou ochii spre el. Fără să-i observe reacția, Antonio Luigi Cau nici n-o mai băga în seamă și mesteca pricomigdala cu buzele strânse, atent din nou la celelalte conversații. Maria rămase nemișcată în fața lui câteva secunde, până când mătușa aflată alături luă o altă prăjitură cu migdale de pe tavă, obligând-o să treacă mai departe. Pentru tot restul vizitei de logodnă Maria rămase tăcută și căută să fie de folos, ridicându-se doar ca să ia farfuriile și evitând să privească pe cineva în ochi.

O văzu din nou pe nișa Bonaria înainte să se întunece, când se întoarse acasă cu un coș de pricomigdale, încălzită de o febră aspră și de nemărturisit.

— Cum a fost?

— Par de treabă, la prima vedere.

— El e un băiat serios?

— Pare că da... – apoi adăugă încet, zâmbind ușor: ...e înalt.

Bonaria râse, împăturind cu grijă ultima bucată de stofa a zilei, din care croise o mică pelerină.

— A, atunci e bine. Ce altă zestre îți poți dori, când ai unul care poate culege smochinele fără să se urce pe scară?

Maria, stingherită, râse și ea, înroșindu-se. Chiar dacă o văzu, Bonaria se prefăcu că nu observă nimic.

— Au fixat data pentru 13 mai, altfel e prea aproape de Rusalii.

— Trebuie să mergi să dai o mână de ajutor?

— Da, m-au chemat la prăjituri și la pâine.

— La prăjituri da, dar la pâine numai dacă e sâmbăta. Nu vreau să pierzi zilele de școală.

Maria nu ținuse niciodată neapărat să meargă să lucreze în casa în care se născuse, dar de data aceea se încăpățână ca un catâr surd.

— N-am lipsit aproape niciodată, n-o să se dărâme școala dacă lipsesc o zi pentru că se mărită soră-mea!

Bonaria cedă numai după multe insistențe și, când o făcu, avu senzația că nu fusese pusă la curent cu un amănunt important. Lipsa de interes pe care de la bun început Maria o manifestase pentru vizitele în casa mamei sale o liniștise întotdeauna, dar n-ar fi putut jura că nu încercase niciodată să întărească rezistenta aceea. Până când o întâlnise pe Maria cu maică-sa în prăvălie, Bonaria crezuse că este purtătoarea secretă a singurei dureri perfecte, cea care nu putea fi în nici un fel alinată. Știa din ce lume o scotea pe fetiță, iar ca să fie sigură nu fusese necesar să-i vadă toate ascunzișurile; de aceea nu se mirase că Maria nu arătase nici cea mai mică nostalgie evidentă, ca și cum, de fapt, în imanența proprie copilăriilor solitare, ar fi știut că destinul său nu era acolo. Dar acum, în fata insistentelor Mariei de a asista la pregătirea nunții surorii sale, Bonaria nu mai era chiar atât de sigură. Nu avea nici surori, nici prieteni cărora să le împărtășească îndoielile, și, chiar dacă i-ar fi avut, ar fi ținut totul pentru ea.

Anna Teresa Listru îi spusese adevărul viitoarei cuscre: Maria era chemată acasă ori de câte ori era nevoie. Ceea ce nu precizase însă era că nu întotdeauna când era chemată se întâmpla să și vină. Bonaria Urrai veghea ca un uliu asupra motivului fiecărei chemări si, dacă o considera inoportună, știa să-și rezerve dreptul de a refuza. Nu o spunea pe față. Era suficient să pretexteze că avea de terminat urgent un tiv sau că trebuia să meargă la un control la doctorul Mastinu, și cine voia să înțeleagă înțelegea. Doar în cazuri excepționale bătrâna accepta ca fetița să meargă să lucreze la câmp, de obicei când se culegeau strugurii la familia Bastíu sau la culesul măslinelor.

Văduva Listru își spunea că, de când se dusese să locuiască cu Bonaria, Mariei îi intrase în cap că devenise o prințesă, nu mai scosese din pământ nici măcar un cartof, nu se aplecase să curețe de pământ o sfeclă, nici nu intrase într-o orezărie ca să câștige în funcție de cât a strâns, cum continuau să facă surorile ei; mai ales dăduse clar de înțeles că nu era cazul s-o cheme la patru dimineața să facă pâinea. Anna Teresa Listru nu se plângea pe față, dar nu renunțase cu totul la ideea că situația privilegiată a Mariei ar fi trebuit să-i mai aducă și ei niște avantaje, în afară de faptul că avea o gură în minus de hrănit. Ceea ce o indispunea cel mai tare era că bătrâna Urrai părea obsedată de frecvența regulată a Mariei la școală; o asemenea scuză Anna Teresa Listru o crezuse până la un anumit punct. La urma urmei, fata era în clasa a opta și studiase mult mai mult decât i-ar fi fost de folos în viată. Nu existau motive să nu înceapă să dea înapoi puțin din ceea ce primise, ținând cont din ce oală își umpluse burta până la vârsta de șase ani. Căsătoria Bonacattei i se păruse deci văduvei Listru o ocazie mai mult decât potrivită pentru un mic gest de forță împotriva Bonariei Urrai, deoarece cantitatea de pâine și prăjituri de făcut putea să justifice lipsa Mariei de la școală câteva zile.

Contrazicând cele mai rele presupuneri ale sale, bătrâna Urrai nu păru să se opună în vreun fel, așa încât Maria se prezentă în după-amiaza zilei stabilite ca să facă prăjiturile cu migdale, fără să fie nevoie să ceară de două ori același lucru. Poate că era momentul ca lucrurile să se schimbe, profitând de faptul că pe masa cea mare din mijlocul sufrageriei domnea atmosfera frenetică a evenimentelor unice.

Așezate frumos se aflau acolo toate ingredientele necesare pentru pricomigdale, și, în alinierea aceea parfumată, fiecare pereche de mâini, inclusiv cele ale miresei, aveau timpul lor precis de intervenție. Într-o parte se aflau migdalele dulci, tocate mărunt cu un cuțit special până când se transformau în praf, păstrate într-un lighean mare de lut smălțuit, pregătite să fie

amestecate cu făina și cu ouăle într-un biscuit care urma să fie pus în cuptor cu o migdală sau o jumătate de cireașă confiată împlântată în mijloc. Anna Teresa ceruse să se pună făină din belșug și să se facă economie de migdale, netinând cont de faptul că rezultatul nu va fi prea fraged. Cealaltă latură a mesei era acoperită de un delușor de migdale tăiate lamele subțiri, care așteptau să fie caramelizate împreună cu coaja de lămâie rasă: odată răcite și tăiate în romburi urmau să devină o prăjitură crocantă rustică pe care doar dinții foarte sănătoși s-ar fi încumetat s-o guste. În timp ce surorile și mama ei pălăvrăgeau, Maria dădea lămâile pe râzătoare. Anna Maria Listru deschise imediat discuția.

— Ești mulțumită că nu te-ai dus azi la scoală?

— Ei... nu e neplăcut să te duci la școală, dar azi e o zi specială.

Regina și Giulia schimbară o privire, în timp ce Bonacatta amesteca aluatul cu ouăle și-l frământa ca să se frăgezească. Giulia exclamă:

— Nu știu cum de nu te plictisești stând mereu jos; eu am urât fiecare zi de școală pe care am făcut-o.

— Iar școala ti-a dat în schimb ceea ce meritai: ai făcut clasa a patra de două ori! i-o servi prompt Bonacatta, cu autoritatea celor douăzeci și cinci de ani ai ei.

— Auzi cine vorbește, că tu mult ai mai învățat!

Regina n-ar fi recunoscut niciodată că ei îi plăcuse de fapt să învețe și nu lăsă să-i scape ocazia să o facă să roșească și mai mult pe soră-sa.

Giulia își găsi un ajutor neașteptat în mamă, care de obicei nu intervenea în astfel de gâlcevi, decât dacă degenerau în ceva sâcâitor pentru ea.

— Școala nu e bună la nimic, decretă. Odată ce ai învățat să semnezi și să numeri restul la prăvălie e suficient, că doar nu trebuie să te faci doctoriță. Când te gândești că eu am numai trei clase elementare, și nimeni n-a reușit încă să mă tragă pe

sfoară, nici măcar ăi cu carte!

Annei Teresa Listru îi plăcea să repete deseori fraza aceea, convinsă fiind că era o idee bună să le ofere fetelor ei un model ușor de urmat. Giulia, în special, își folosise toți cei nouăsprezece ani ai ei într-un asemenea efort, cu rezultate pe care maică-sa nu uita niciodată se le sublinieze în fața vecinelor: „Parc-aș fi eu, când eram tânără, sănătoasă și fără gărgăuni în cap“, spunea bătând-o ușor pe umăr pe cea care era de-acum fata ei cea mică.

— Mariei, în schimb, îi place școala, urmă, hotărâtă să nu abandoneze subiectul. Ce vrei să te faci Maria când o să fii mare, doctoriță de migdale? Profesoară de tivuri și butoniere ca tușa Bonaria Urrai?

Surorile râseră, dar fetița nu se lăsă intimidată; nu era prima oară când maică-sa insista în direcția asta ca să-și bată joc de ea, și chiar din momentul în care începuse discuția înțelesese că și în ziua aceea o aștepta la cotitură.

— Școala e bună la orice, e bună și la făcut prăjituri.

— Cum să nu. Noi habar n-am fi avut să facem prăjituri fără școală. Ce minuni mai inventezi?

Maria termină de ras lămâia pe care o avea în mână și lua una dintre bilele din pastă de migdale pe care Regina de-abia o terminase de rotunjit. Apoi, cu un aer sfidător, i-o întinse mamei:

— Știi de ce se numesc astea *gueffus*[5]?

Anna Teresa Listru o privi ca și cum ar fi luat-o razna, în timp ce surorile se opriseră din lucru ca să guste pe deplin scena.

— Ce întrebare! Se numesc așa pentru că întotdeauna s-au numit așa.

— Sigur, dar de ce nu se numesc bombete sau… trictrac?

Bonacatta icni a râs, fulgerată imediat de privirea mamei.

— Nu știu. Da’ tu știi? Spune-ne, doamnă învățătoare Maria, hai! Explică-ne acest lucru fundamental.

— Cuvântul derivă de la Guelfi, combatanții care în Evul

---

[5] Fursecuri din pastă de migdale, tipice bucătăriei sarde.

Mediu îl susțineau pe papă împotriva împăratului.

— Interesant. Aruncau unii într-alții cu bilute din pastă de migdale?

De data asta râseră toate, dar Maria continuă nestingherită.

— Se numesc așa pentru că atunci când îi punem în hârtie ca pe niște caramele, tăiem marginile asemeni crenelurilor de la turnurile castelelor guelfe.

Anna Teresa Listru ascultase explicația cu un aer între iritat și amuzat, dar acum se distra de-a binelea.

— Să vezi și să nu crezi...

Și cu o grație ostentativă luă un *guef* de pe masa acoperită de făină și îl duse la gură mușcând jumătate. În timp ce mesteca închise ochii, apoi brusc îi deschise larg prefăcându-se surprinsă.

— Să mă trăsnească... Acuma, dacă știu de ce se numesc așa, și-au schimbat până și gustul! E clar că dacă nu-mi spuneai toate astea, Maria, habar n-aveam ce pierd!

Giulia și Regina, care, între a crede și a nu crede, înhățaseră și ele pe furiș un *guef*, doar așa ca să-și astâmpere pofta, aproape că se sufocau de râs, în timp ce Bonacatta, temându-se să nu i se dea peste cap pregătirea dulciurilor, comenta zâmbind dezamăgirea Mariei:

— Pentru azi ne ajunge lecția. Acum fa altceva, termină lămâile, că trebuie să fac aluatul pentru *pirichittus*[6]. Și te avertizez că, dacă mă întrebi de ce se numesc așa, știu.

— Dar o să-ți spună când mai crești.

Regina se trezi cu o palmă peste ceafa pentru impertinența asta, în timp ce Maria se apucă să dea din nou pe râzătoare lămâile cu o furie demnă de o cauză mai bună.

Vreme de trei zile casa miresei fu un adevărat furnicar, un du-te-vino de rude și vecine cu sacose pline de ingrediente proaspete și tăvi împrumutate pe care să fie puse prăjiturile coapte deja. Surorile Listru lucrau aproape încontinuu, făcând cu rândul

[6] Prăjituri tradiţionale sarde asemănătoare cu eclerurile.

diferite operațiuni pentru a da la iveală miracolul unei armate de *capigliette*[7] brodate cu zahăr ca niște dantele, kilograme întregi de *taliccas*[8] umflate de lichior, coșuri pline ochi de *aranzadd*[9] cu parfumul lor de mirodenii, cutii de tablă umplute cu păpușele crocante de zahăr și sute de *gueffus* rotunjori din migdale, înveliți unul câte unul ca niște caramele în hârtie velină albă și dantelată la capete ca turnurile guelfe. În nici una din încăperile casei nu exista vreun loc liber pe care să se poată pune ceva, așa că, atunci când mergeau la culcare, Giulia și Regina trebuiau să dea jos de pe pat coșurile pline de prăjituri, adormind apoi în parfumul delicat al apei de flori de portocal.

În fiecare din acele seri, Maria se întoarse acasă la Bonaria Urrai și înainte de a adormi îl visă nevinovat pe logodnicul cel înalt al surorii sale.

---

[7] Dulciuri tradiţionale sarde preparate mai ales cu ocazia unor evenimente importante.

[8] Idem.

[9] Idem.

Capitolul al șaselea

În ziua căsătoriei Bonacattei, în afara nunții, se mai întâmplară două lucruri teribile. Primul a fost că Maria făcu ceea ce promisese să nu facă. În timp ce atenția tuturor era atrasă de îmbrăcatul și pieptănatul miresei, intră în dormitorul mamei sale. Camera avea obloanele trase, dar chiar și în penumbră pânzele albe întinse pe pat lăsau să se întrevadă forma coșurilor în care pâinea scoasă din cuptor în dimineața aceea fusese așezată să se odihnească. Dulapul din laminat bicolor se întindea pe un perete întreg, iar oglinda de pe ușa din mijloc fixa toată încăperea ca un ochi de ciclop. Maria știa că nu are mult timp la dispoziție. Ridică încetișor una după alta bucățile de pânză albă, examinând conținutul coșurilor, până când găsi pâinea pe care o căuta, așezată cu grijă într-un coș separat, chiar sub oglindă.

Perfect rotundă, cu porumbei și flori în relief, pâinea nupțială a surorii sale i se păru mai frumoasă decât o văzuse pe vatra cuptorului: un filigran de faină și apă, produsul unei arte pe care puține o mai stăpâneau. În timp ce mama ei și Bonacatta o pregăteau îi fusese interzis să asiste, așa că până și simplul gest de a o privi în secret însemna o violare ale cărei consecințe îi invadară sângele cu o vâlvătaie, intensificată de mirosul puternic și bun care umplea încăperea ca un pântece. Voia s-o vadă, dar fără nici un alt scop, cu neliniștea cu care unii merg să vadă expozițiile de tablouri celebre și cumpără biletul pentru a-și confirma propriul drept de a nu le avea. În timp ce stătea aplecată să privească pâinea, se întâmplă ca ochii să-i fugă spre oglindă, unde, în afară de pâine, se văzu și pe ea însăși.

Din partea cealaltă a casei se auzea înăbușită sporovăială prietenelor care o îmbrăcau pe mireasă, dar parfumul intens

potolea zgomotele, iar Maria nu le mai auzea. Comițând păcatul de a se imagina cu ochii bărbatului alteia, se ridică în picioare și se privi fără nici o îngăduință. În oglindă, ea era cea care se mărita în ziua aceea, și nu Bonacatta, pentru că, în acea lume misterioasă alcătuită din reflexe, privirea mirelui se oprise pe chipul ei ca mâna pe o pricomigdală plăcut mirositoare. Dar fetița din oglindă nu era încă mireasă, sânii feciorelnici împungeau florile decolorate ale bluzei cu o grație ușoară pe care nici măcar țesătura subțire nu reușea s-o pună în valoare. Dând ascultare unui impuls, degetele Mariei deschiseră nasturii în căutarea furioasă a unei promisiuni de feminitate mai categorică decât aceea, dar bluza desfăcută nu arată nimic altceva decât textura delicată și infantilă încă a pielii, pe care lănțișorul de botez strălucea nepotrivit ca o rană de aur. Maria dezveli linia timidă a sânilor, urmărind-o până la mica extremitate, unde se opri, simțind că se sfârșește prea repede. Dezamăgirea de sine o împiedică să observe grația bustului delicat, nu văzu în coastele evidente sub pielea transparentă decât o biată urmă de feminitate.

Și, doar pentru a pune capăt acelui afront al timpului, se întoarse spre coșul aflat la picioarele ei, atrasă din nou de pâinea mirilor. Știa că împletitura aceea din aluat copt era mai importantă chiar decât inelele lor, destinată ofertoriului și apoi eternității unei vitrine, atârnată pe perete după ce va fi fost stropită cu lac pentru lemn care s-o ferească de molii și de mucegai. De aceea, o ridică încetișor și și-o puse cu multă grijă pe cap, unde se potrivi ca și cum ar fi fost făcută anume pentru ea. Privindu-se atunci în oglindă se văzu în sfârșit frumoasă, o regină de pâine onorată de parfumul gestului interzis al acelei tăcute încoronări. Zâmbi, apoi zgomotul unor pași pe coridor o făcu să-și întoarcă alarmată capul. Sau poate o sperie tocmai greutatea neobișnuită a acelei pâini răzbunătoare, podoabă a unei zile ce nu-i aparținea.

Primul gând al Mariei fu la sânii dezgoliți, dar ar fi fost mai

bine să fie al doilea. În încercarea stângace de a se acoperi în fața pericolului pe care-l auzea apropiindu-se, se aplecă înainte în căutarea marginilor bluzei desfăcute, și astfel coroana îi alunecă de pe cap. Degetele se întinseră prea târziu ca să împiedice dezastrul: pâinea de bun auspiciu căzu jos cu un zgomot sec de oase rupte, și dusă a fost. Dacă s-ar fi pierdut doar ea în ziua nunții Bonacattei, nici n-ar fi fost chiar atât de grav.

Atunci când intră să ia coșurile, Anna Teresa Listru n-o văzu decât pe fiica ei cea mică, în picioare, cu sânii dezgoliți în fața oglinzii de pe ușa dulapului. Mama mirelui, venită să dea o mână de ajutor, n-o văzu decât pe fata de suflet a Bonariei Urrai singură între coșurile cu pâine, ca un menhir rămas în picioare în mijlocul colinelor de iunie. În spatele lor, Bonacatta, îmbrăcată în alb, nu văzu decât bucăți din pâinea ei nupțială împrăștiate pe lespedea de culoarea vinului roșu din dormitorul mamei sale. În dezastrul acela de reflexe, nici una din ele n-o văzu cu adevărat pe Maria, și în orbirea aceea colectivă se găsi singura consolare pentru ea, singura formă de familiaritate posibilă între zidurile casei. În cele din urmă, fără să se mai țină prea mult cont de superstiții, nunta avu totuși loc, și printre lacrimile de disperare ale Bonacattei pâinea fu lipită provizoriu cu albuș de ou și pusă câteva minute în cuptorul călduț, atâta cât să țină până la ofertoriul slujbei de căsătorie. Maria fu pedepsită interzicându-i-se să intre în biserică, și, în afară de băiatul cel mic al familiei Bastíu, singurii care ar fi avut motiv să se plângă de absența aceea știau cum stăteau lucrurile și nu scoaseră o vorbă. Când Maria se întoarse acasă, se întunecase deja de mai bine de o oră, iar Bonaria Urrai lipsea.

Călătoria pe motocicleta cu ataș, un model de după război care se încăpățânase să reziste pe drumurile desfundate ale câmpurilor din Soreni, fu scurtă și accidentată. Accabadora stătea pe locul pasagerului, iar bărbatul care venise să o ia de

acasă nu încercase nici măcar o frântură de conversație.

Când sosiră la casa aflată în plin câmp, bătrâna coborî în grabă. Lătratul furios a doi câini le anunțase deja sosirea și, în prag, o femeie tânără, îmbrăcată cu un palton din stofa închisă la culoare îi aștepta deja de câteva minute. În colțul cel mai bătut de vânt al casei tencuiala căzută lăsa să se vadă cărămizile nearse, iar în lumina lunii de pe cerul senin se vedea în curte o construcție mică acoperită cu lut, probabil un coteț. Ferestrele clădirii principale erau întunecate, dând impresia că nu locuia nimeni acolo. Dar nu era așa.

— Mulțumesc că ați venit... murmură femeia, încercând să fie politicoasă.

Accabadora dădu doar din cap și se înfășură în șal, deloc dispusă să se lase reținută mai mult decât era necesar. Intrară în casă lăsând câinii afară, de pază lângă motocicletă. În încăpere o așteptau șase persoane, o întreagă familie în jurul mesei goale, care se ridicară în picioare ca la apel. În afara bărbatului care o adusese, soțul femeii din pragul ușii, mai erau doi bărbați între 30 și 40 de ani care făcură un semn de binețe cu capul; lângă cuptor stăteau două fetițe în pijama, cu ochii somnoroși ai celor care la ora aceea dorm deja de mult. Cea mai mică ținea în mână un câine din cârpe, probabil alb cândva. Accabadora pricepu imediat cine era persoana care lua hotărârile în casă și o întrebă:

— Unde-i?

Femeia făcu un gest semnificativ cu ochii spre ușa de lemn de pe unul din pereții laterali, ascunsă pe jumătate de o veche credență mult prea mare pentru locul acela.

— E în cealaltă cameră, îl mișcăm cât să nu facă escare.

O porni apoi într-acolo, urmată în tăcere, ca într-o procesiune, de ceilalți.

În cameră, singura lumină era cea a veiozei de pe noptiera aflată lângă pat, suficientă însă pentru a desena niște umbre diforme pe capul scheletic al bătrânului care zăcea în așternut,

cu fata între două pernițe. Bărbatul părea că doarme.

— De cât timp e așa? întrebă accabadora, apropiindu-se de pat.

Într-o mișcare spontană ceilalți se așezară în jur.

— Săptămâna viitoare se fac opt luni. Dar, dacă luăm în considerare și perioada în care mai puteam să-l așezăm în capul oaselor, de doi ani.

Vorbea doar femeia, schimbând din când în când câte o privire cu soțul și frații săi. Ochii negri ai accabadorei o fixară.

— El a întrebat de mine?

Cealaltă dădu din cap de mai multe ori, coborând privirea ca și cum ar fi vrut să-și ascundă lacrimile.

— Nu, nu mai vorbește de săptămâni întregi, adăugă apoi. Dar eu îl înțeleg pe tata.

Aparent mulțumită de răspuns, accabadora își scoase mâna de sub șalul negru și atinse delicat fruntea osoasă a bătrânului. La acel gest, bărbatul deschise ochii, fixând-o cu pupilele spălăcite, fără să scoată nici măcar un geamăt.

— Ați luat de pe el toate talismanele binecuvântate?

— Toate. Am căutat și în perne și în saltea. I-am luat și pandantivul de botez. Nu mai are nimic care să-l țină. – Enumerând obiectele vocea femeii avea ceva febril în ea. – I-am pus până și jugul.

Femeia se apropie de pat și scoase de sub pernă o bucățică de lemn dulce tăiată grosolan în formă de jug. Accabadora examină obiectul, apoi își întoarse privirea spre bătrânul întins în pat. Când vorbi din nou o făcu adresându-se hotărât celorlalți.

— Ieșiți cu toții.

Nici unuia dintre bărbați nu-i trecu prin cap să n-o asculte. Văzând că stăpâna casei nu se mișca, bătrâna o fixă cu privirea. Împotriva voinței ei, femeia părăsi încăperea, închizând fără zgomot ușa în urma ei.

Rămasă singură cu bătrânul, îl examină. Ochii larg deschiși ai lui moș Jusepi Vargiu aveau imobilitatea fără întoarcere a

lucrurilor rupte. Bonaria îi luă mâna descărnată apăsându-i delicat încheietura și brațul, iar în atingerea aceea ceva o făcu să tresară. Bătrânul scoase un sunet răgușit.

— Te-au chemat până la urmă...

Ca într-un clește descărnat, apucă mâna accabadorei și o trase spre el, obligând înalta figură întunecată să-i dea ascultare și să se aplece. În ciuda neputinței sale, șoapta bătrânului nu se pierdu în cutele șalului și Bonaria Urrai îl auzi perfect. Afară se găsea familia care aștepta spunând rugăciuni, dar accabadora nu avu nevoie nici măcar de timpul necesar pentru un *Pater ave gloria* ca să iasă din camera bătrânului, având grijă să lase ușa deschisă în urma ei. Rudele bătrânului se ridicară din nou în picioare. Când Bonaria Urrai li se adresă, femeia și soțul ei regretară că nu s-au născut surzi.

— Antonia Vargiu, pentru că m-ai chemat fără motiv, fiți blestemați toți cei de față!

În atâția ani de zile nu fusese niciodată obligată să rostească acele cuvinte, dar acum, când se dovediră necesare, îi veniră pe limbă firesc ca respirația.

— Pentru că m-ați mințit spunându-mi că nu vorbește, fie-vă blestemați copiii, cei pe care-i aveți și cei care or să vină!

— Nu! – Femeia care o întâmpinase țipă ca s-o oprească, în timp ce ceilalți făceau un pas înapoi rugându-se în șoaptă. – Era pe moarte, a spus-o și doctorul.

Accabadora nu-și schimbă expresia și nici tonul.

— Știi foarte bine că taică-tău nu e muribund, nici măcar nu e aproape de ziua aia. Mai bine dă-i de mâncare. Dacă moare de foame, tu să nu mai ai somn.

Fetița cu câinele din cârpe începu să plângă, dar nici unul dintre adulții prezenți n-o băgă în seamă. Fără ca măcar să salute, accabadora ieși din casă. Când, după mai puțin de o jumătate de oră, motocicleta cu ataș se opri în fața casei Bonariei Urrai, Maria, trează, era teribil de speriată.

— Unde ai fost? Eram îngrijorată.

— Am ieșit.

— Asta văd și eu, tușă... Cine-i bărbatul ăla?

— Nu-l cunoști, Maria. Și n-ar trebui să fii trează la ora asta, mâine e luni.

Fata făcu un gest de iritare, fără să-i pese că bătrâna o vede.

— Ce-mi pasă mie de școală? Unde ai fost?

Bonaria Urrai, acoperită încă de praful călătoriei pe drumul neasfaltat, nu-și ascunse surpriza fată de tonul acela.

— Nu trebuie să-ți dau socoteală unde merg, Maria Listru. Sau poate că tu ai devenit acum cea mare, iar eu cea mică?

Fraza aceea nu reuși s-o pună la punct pe fată, care mai avu un ultim zvâcnet de furie.

— Chiar dacă sunt mică, n-am dreptul să știu ce se întâmplă în casă? E trecut de miezul nopții. Nici măcar n-am mâncat ca să te aștept pe dumneata...

— Pasărea care nu ciugulește a ciugulit deja. Oi fi avut burta prea plină de la nunta surorii tale ca să mai poți mânca ceva.

Maria nu răspunse, privi doar chipul bătrânei croitorese și șalul ei negru, înfășurat încă pe trup ca pentru a o apăra de frigul inexistent al lunii mai, cu o temperatură plăcută chiar și noaptea. În tăcerea aceea, Bonaria Urrai descoperi povestea unor lucruri nespuse și o privi la rândul ei. Scoțându-si șalul murmură:

— Spune-mi ce s-a întâmplat.

În noaptea aceea nu dormi nimeni, nici femeile din familia Listru care aveau de sărbătorit, nici familia Vargiu căreia îi scăpase motivul de a o face, nici cele două femei din casa lui Taniei Urrai, care, îmbrățișate lângă cuptor, vorbiră până în zori despre o pâine și o iubire sfărâmate. Doar spre dimineață, punându-și capul pe pernă, Maria își aminti de cealaltă dată când Bonaria, cu cinci ani în urmă, ieșise noaptea și când murise Giacomo Littorra. Se gândi la asta ca scufundată în apă, cu amețeala visătoare a amintirilor din copilărie, apoi, sfârșită, adormi. În toate astea, partea bună era că nu mai fu nevoie să

inventeze scuze ca să nu se ducă să-și ajute mama să facă pâine.

Capitolul al șaptelea

Trecuseră patru ani de la povestea cu piatra de hotar de la Pran'e boe și Nicola Bastíu nu reușea să înțeleagă cum putuse taică-său să treacă peste asta fără să facă nimic. Cu lovituri furioase de cosor, tăia gardul viu pe latura de sud a bucății lor de pământ, cea dinspre măslini, aruncându-și din când în când privirea în direcția opusă, dincolo de zid, unde Manuele Porresu aștepta de zile întregi, sub pergola casei, momentul potrivit să secere roadele ogorului devenit cu aproape două sute de metri mai mare tocmai datorită hotarului mutat pe terenul familiei Bastíu. Ceilalți vecini seceraseră deja, care mai devreme, care mai târziu, și aerul era încărcat de fumul apăsător al miriștii arse, temperatura se ridicase cu cel puțin două grade, ceea ce nu era tocmai ideal pentru vremea aceea. Nicola le aruncase o privire scurtă înainte de a începe să taie fără milă gardul viu alături de fratele său, care încerca inutil să tină ritmul cu furia lui.

— Nico, încetează, o să mă lovești dacă te mai miști așa ca o gorilă.

— Lasă-mă-n pace, Andría, că de câte ori vin aici și văd ce face nenorocitul ăla...

Andría cunoștea pe de rost lista cu nemulțumirile fratelui său. Terenul acela care devenise mai mic i-ar fi revenit lui atunci când urma să se facă împărțirea, și ideea de a suferi o nedreptate legată de un bun ce i se cuvenea, fără să aibă încă autoritatea de a se răzbuna, îi dubla furia cu vârf și îndesat.

— Părea că tata voia să i-o plătească, apoi n-a mai făcut nimic, și anul ăsta individul va culege cel puțin patru sute de chintale în plus pe spezele noastre!

De câte ori muncea pe latura terenului în dispută, Nicola

măsura din ochi partea care după părerea lui lipsea și calcula daunele pe baza a ceea ce Porresu plantase în anul acela. O dată punea pătlăgele roșii, o dată pepeni galbeni. Anul ăsta pusese grâu.

— Tata ți-a explicat motivul...

— Ce-mi pasă mie de prietenii lu' tata, de lumea pe care o cunoaște tata și de faptul că tata nu vrea să jignească pe nimeni! Terenul e al meu, iar Porresu a făcut o dată ce-a vrut cu el. Ce-l poate împiedica să mute hotarul și în noaptea asta, când are de-a face cu niște pămpălăi care stau și se uită?

— Crede că în zid se află făcătura cu câinele și acum nu mai pune mâna pe el, știi și tu asta.

Deși raționamentul era perfect, Nicola nu era mulțumit, chiar dacă era o garanție pentru viitor; răspunsul nu-i dădea înapoi bucata de pământ pierdută. Cosorul bâzâia în aer ca un bondar, în timp ce lăstarii de mur cădeau la picioarele lor într-o dezordine calculată.

— Un singur lucru am înțeles eu: ce-i al meu trebuie să fie apărat de mine. Tata e bătrân, n-are poftă să se războiască cu unul și cu altul. Mie însă îmi pasă dacă cineva își bate joc de mine.

— Și ce-i faci, Nicola? Ridici zidul și i-l pui peste grâu, ca să fii tu ăla care mută hotarele altora?

Nicola încetă să mai agite cosorul și îl privi.

— Dacă nu poți avea înapoi ce ți-a fost luat, poți face în așa fel încât hoțul să nu se bucure de ce-a furat.

— Nu te înțeleg, minți Andría privindu-și fratele acoperit de sudoare și praf.

— Mă înțeleg eu, mă înțeleg. Să-și pună pofta-n cui copiii lui Porresu c-o să facă facultate pe banii mei.

— Eu n-as face nimic altceva decât ce-a făcut tata, Nico. Altfel poți ajunge mai mult să pierzi decât să câștigi.

— E pământul tău, Andría?

— Nu, dar...

— Atunci vezi-ti de treburile tale, că nu mă înveți tu pe mine cum să trăiesc. – Adăugă apoi cu o răutate evidentă: Apropo, i-ai spus Mariei Urrai că te-ai îndrăgostit sau trebuie să i-o scriu eu pe zidul casei?

Andría tăcu, iar tăcerea lui fu mai apăsătoare decât o ocară, și cu apăsarea asta terminară de curățat gardul viu și strânseră lăstarii într-o grămadă pe care o lăsară să se usuce la soare ca s-o ardă peste câteva zile.

Toată după-amiaza Andría se gândi la ceea ce spusese Nicola, neștiind dacă să-l creadă sau nu în stare să facă ce amenințase că va face. Prea prudent ca să-i spună mamei, în ciuda părerii pe care o avea fratele său despre el, era totuși destul de isteț ca să înțeleagă că nu e cazul să vorbească despre asta cu taică-său sau cu prietenii de la cârciumă. Maria era singura cu care putea să vorbească deschis, și Andría își dădu seama încă o dată de asta privind-o cum, așezată pe un scaun din rafie făcut special pentru ea, la lumina zgârcită a unui cer înnorat, cosea buzunarul unei rochii de stofă cu priceperea unei croitorese experimentate.

— După părerea ta ce-ar putea să facă?

— Andri, nu-i chiar atât de prost frate-tu. Vorbește așa pentru că e supărat, dar n-are nimic în mână, așa că n-o să facă nimic.

— Tu nu l-ai văzut, ăla nu mai doarme…

Lângă cuptorul stins zăcea Mose făcut covrig; făcătura ratată dormea liniștită în sunetul vocilor celor doi tineri, profitând de absența Bonariei ca să se bucure de cele câteva ore de stat în casă dăruite pe furiș de Maria. Iubirea necondiționată a animalului i se părea Mariei singurul lucru din lume pe care nu trebuise să-l merite. Ca să-i mai treacă nervii, Andría se aplecă înfundându-și în blana moale a lui Mose fața pe care începeau să apară primele umbre ale bărbii.

— Nu-l cred în stare să transforme o pagubă într-un câștig, spuse Maria. Însă dacă tu crezi că da, trebuie să-i spui tatălui tău.

Dacă Andría ar fi fost sigur, ar fi făcut-o imediat, chiar cu riscul de a primi două picioare în fund de la frate-său, care pentru așa ceva ar fi fost în stare să-i ardă vreo câteva în ciuda celor șaptesprezece ani ai săi. Dar, pentru că nu avea nici un fel de siguranță, hotărî că în toată sfara aia nu era suficientă jumară, și, fără să știe, își bătu joc de instinctul său pentru ultima oară în viață.

Pentru un bărbat care aspiră la respectul celorlalți, lucrurile bune pot fi și gratuite, dar cele rele trebuie să fie întotdeauna necesare. Dacă cineva i-ar fi cerut socoteală în momentul acela, Nicola Bastíu ar fi atribuit, fără nici o îndoială, gestului pe care urma să-l facă starea de necesitate care putea să-l justifice. Și totuși alese noaptea ca să-l ducă la îndeplinire, deoarece pentru anumite lucruri întunericul e deja în felul său o formă de iertare. Nu avea prea mult timp ca să-și pună în aplicare planul, căci acasă îl știau la cârciumă cu prietenii, în timp ce prietenii credeau că e pe punctul de a ieși. În seara aceea, timpul îi fusese un complice credincios, aerul era uscat și se pornise un vânt cald dinspre sud care ridica firele de iarbă cu rafale bruște, mângâind grâul copt al lui Porresu cu mâna mincinoasă a păstorului ce duce oile la abator. Lumina lunii era suficientă ca să vadă, dar Nicola știa că nu era neapărat un avantaj pentru el, așa că se mișcă repede, încercând să se folosească de umbra mai întunecată a zidului și a copacilor, în timp ce pașii săi respectau din instinct tăcerile nocturne ale câmpiei. Se dovedi necesar să târască dincolo de zidul de piatră câțiva din lăstarii uscați pe care-i îngrămădise împreună cu Andría cu câteva zile în urmă, ducându-i până în punctul cel mai sudic al terenului lui Porresu: era singurul mod de a acționa în așa fel încât incendiul, odată izbucnit, să se întindă în direcția în care ar fi făcut o pagubă cât mai mare, aceeași cu a vântului. Avu nevoie de puțin timp și de multă atenție, pentru că Nicola nu voia ca după urma crengilor târâte pe terenul moale să poată fi prea ușor descoperit

autorul gestului. Porresu trebuia să bănuiască că fusese batjocorit, dar fără să fie atât de sigur încât să facă apel la justiție, exact la fel cum făcuse el cu familia Bastíu în urmă cu patru ani. Datorită vântului, incendiul putea foarte bine să fi pornit de la focul scăpat de pe ogorul unui vecin, unul din cele care poate mai mocneau încă furioase pe pământul înnegrit al miriștilor arse în zilele acelea. Se putea întâmpla să nu fi fost stinse bine. Se putea întâmpla să se întețească vântul. Se putea întâmpla ca ăla pe care-l credeai prost să te considere pe tine prost, dar nu era ipoteza cea mai probabilă. Și tocmai pe asta conta Nicola, în timp ce aprindea iasca pentru a da foc grămezii de lăstari.

Când flăcările se ridicară spre cer ca un blestem, fiul cel mare al lui Salvatore Bastíu se îndrepta deja spre mașină, lăsând vântul să-și facă treaba, căci el în ziua aia o făcuse pe a lui. Glonțul care șuieră în noapte îl ajunse pe Nicola când era aproape în drum, lăsându-l întins pe jos, cu fața la pământ, fără o explicație și fără un strigăt.

Capitolul al optulea

Comandantul de carabinieri, calabrez cu strămoși sicilieni, nu crezuse nici măcar o clipă, dar avea destulă experiență ca să știe că, dacă erau opt martori care confirmau că fusese un accident de vânătoare, nu exista chiar nici un motiv s-o facă pe chițibușarul. Există locuri în care adevărul și părerea majorității sunt două concepte care se suprapun, iar în acea misterioasă geografie a consensului, Soreni era o micuță capitală morală. Procesul-verbal fu scris, semnat și clasat, iar Nicola fu trimis acasă cu o rană destul de gravă la picior, rușinându-se mai mult pentru că nu-și dusese la îndeplinire răzbunarea decât pentru că-și obligase tatăl să le ceară prietenilor să mintă pentru a-i acoperi eșecul.

Știind prin ce expedient fusese explicată în fața legii întâmplarea de pe pământul de la Pran'e boe, Manuele Porresu mergea duminica la biserică la brațul nevestei zburând la doi metri deasupra pământului, mândru că-și făcuse dreptate pentru nedreptatea pe care o făcuse și conștient de a fi câștigat tăcerea respectuoasă a celor care îl acuzaseră înainte. Ceea ce însă îl apăsa cel mai tare pe Salvatore Bastíu era că fiul său fusese considerat, și în consecință făcuse să fie și el considerat, un prost. Nimeni nu era la Soreni mai batjocorit și mai marginalizat ca prostul, pentru că dacă șiretenia, forța și inteligența se puteau cuceri cu arme egale, prostia nu avea un dușman mai mare decât ea însăși, și fundamentala ei imprevizibilitate o făcea mai periculoasă cu prietenii decât cu dușmanii. Nenorocirea era că, nici într-un caz, nici în celălalt, cuvântul prost nu putea fi asociat cu respectul, bun de prim ordin într-un loc în care nu existau prea multe alte bunuri.

Giannina Bastíu mergea la cumpărături ținându-și capul sus

în ciuda a tot ce se întâmplase, dar sclipirea ironică din ochii celor care o întrebau pe un ton mieros cum se simțea Nicola o făcea de cele mai multe ori să mintă, vânturând o vindecare tot mai apropiată. În realitate, starea piciorului lui Nicola se înrăutățea pe zi ce trecea și, în ciuda tratamentelor atente, izbucnise o infecție din cauza căreia febra nu scădea și care-l obligase de două ori pe doctorul Mastinu să redeschidă sutura ca să dreneze puroiul. Maria și Bonaria trebuiră să aștepte înainte de a face vizita de curtoazie, pentru că Nicola nu voia să primească pe nimeni, în parte pentru că se rușina, în parte pentru că nu voia ca prietenii să-și dea seama de situația în care se afla; dar după două săptămâni de imobilitate totală la pat, tânărul era ca un leu în cușcă, suportând cu greu chiar și vizita doctorului sau a rudelor. După multe zile, piciorul tot nu dădea semne de vindecare, până când doctorul Mastinu își dădu seama că nu mai era nici o îmbunătățire de așteptat.

Imediat ce la cârciumă se răspândi vestea unei eventuale amputări a piciorului lui Nicola, așa-numitul accident de vânătoare nu mai fu considerat atât de amuzant.

Era pentru prima oară când Bonaria îl vedea pe Nicola de când avusese loc întâmplarea de la Pran'e boe. Chiar și atunci când tânărul începuse să primească vizite, bătrâna croitoreasă așteptase și n-o trimisese nici măcar pe Maria să afle vești. Era ca și cum s-ar fi detașat de faptul în sine și de persoana care-l dusese la îndeplinire, ca și cum evenimentul în care lipsise puțin ca Nicola să-și piardă viața îl omorâse cu adevărat și îl făcuse să se nască din nou pe un pământ străin, mai îndepărtat și fără granițe comune, un pământ pe care ca să ajungi trebuia să faci o lungă călătorie.

Patul în care-l așezaseră pe Nicola era patul matrimonial, pentru musafiri, din camera rezervată rudelor când veneau la diverse sărbători, folosită în tot restul anului pentru păstrarea lucrurilor prețioase. Nicola stătea în mijlocul patului sprijinindu-

se pe multe perne, cu o simplă cămașă albă pe el și cu piciorul rănit afară din așternut pentru a fi mai ușor pansat. Cuvertura colorată din pluș avea o nepotrivită fantezie cu îngerași ținând în mâini debordante cornuri ale abundenței, dar printr-un joc insolent de suprapuneri păreau că susțin și piciorul cangrenat, prins între mâinile lor dolofane ca o comoară de risipit în jur. Pe fresca aceea barocă Nicola ocupa locul unei pete prost spălate, cu ochi și cuvinte amenințătoare.

— Au spus că n-am să mă vindec. A venit chiar și doctorul Schintu de la Gavoi, dar a spus că nu se poate face nimic. Trebuie să-mi taie piciorul.

O fixă pe Bonaria cu o privire acuzatoare, ca și cum vina acelei sentințe ar fi plutit în aerul camerei și de-abia aștepta să găsească pe cineva dispus să și-o însușească. Ca să exagereze importanța dezastrului, Nicola adăugă:

— O să mor.

Bonaria Urrai îl privi cum stătea palid în pat și își strânse mâinile în poală. Anume nu răspunse până în momentul acela privirii acuzatoare a fiului familiei Bastíu, pentru că un pat în care se bolește nu fusese niciodată un loc bun de găsit vinovați. Când începu să vorbească, o făcu pe un ton lejer și limpede, ca și cum ar fi vorbit despre lucruri fără importanță.

— N-o să mori, o să-ți taie doar piciorul.

— Tot una-i. Da' ce, un cal nu-i mort dacă devine șchiop? Sau îl hrănesc cu nutreț pentru ologi?

— Tu nu ești un cal, Nicola.

— Tocmai pentru că nu sunt un cal merit mai mult decât să port toată viața doliu după mine însumi.

— N-ai fi nici primul, nici ultimul.

— Mai bine mă omor.

Bonaria avea privirea aspră în timp ce-l asculta. În ciuda cunoscutei slăbiciuni pe care o avea pentru Nicola, mâinile ei osoase fără inele, cu degetele împletite ca un ghem pregătit de lucru, nu trădau în momentul acela nici o urmă de compasiune.

Vocea avea aceeași temperatură rece ca aerul de afară, ca și cum bătrâna s-ar fi transformat într-un curent de aer ca să-l schimbe pe cel nesănătos din încăpere.

— Domnul dă, Domnul ia. Nu putem primi numai ceea ce ne place.

Nicola râse la auzul acelor clișee, un râs sec, —încărcat de toată furia unui bărbat care se simte neputincios pentru prima oară în viața lui.

— Te-au făcut popă, tușă Bonaria? Avem un popă femeie la Soreni și nu știe nimeni! Cine-i spune acuma lui don Frantziscu că o are paroh adjunct pe fiica lui Urrai?

— Nu bătându-ți joc de mine, o să reușești să-ntorci cărările vieții. – Bonaria nu se supără nici la auzul a ceea ce alții ar fi considerat o intolerabilă lipsă de respect.

Nicola se hotărî să profite de asta, jucându-și imediat toate cărțile.

— Dar le pot schimba pe cele ale morții. Sau o poți face dumneata...

Bonaria Urrai deveni precaută și îl înțepă cu privirea.

— Nu te înțeleg, spuse fără vlagă.

— Ba, mă înțelegi. – Nicola coborî vocea până la șoaptă, îndârjit în disperarea lui. – Santino Littorra mi-a spus ce-ai făcut când s-a prăpădit taică-său. Eu nu-ti cer nimic altceva.

Cu un gest brusc, Bonaria se ridică de pe scaun ca arsă, făcu câțiva pași spre fereastră întorcându-i spatele și când se întoarse avea în ochi o expresie pe care Nicola nu i-o văzuse niciodată până atunci.

— Vorbești despre lucruri pe care nu le cunoști, iar Santino a greșit făcând același lucru. De altfel, orice ți-ar fi spus, sunt două situații complet diferite. Giacomo Littorra era pe moarte.

— Eu sunt mort deja, dar nu pot fi îngropat.

Bonaria făcu un gest de ciudă cu mâna, un gest mai limpede decât orice cuvânt.

— Crezi într-adevăr că rolul meu e acela de a-i omorî pe cei

care nu au curajul să înfrunte greutățile?

— Nu, cred că e acela de a-i ajuta pe cei care nu vor să mai sufere.

— Aceea e sarcina Domnului nostru, nu a mea. N-ai crezut niciodată în lucrurile drepte, acum vrei să mă înveți pe mine cele greșite.

Prea puțin dispus să respecte rolurile divine în piesa de teatru în care avea rolul principal, Nicola făcu un gest de ciudă la replica Bonariei. Cu o voce iritată o strigă pe maică-sa, care apăru imediat în cameră ștergându-și mâinile de șorț.

— Ce vrei, Nicola?

— Tușa Bonaria se face popă, mamă. Dă verdicte ca unul care trăiește din pomeni. Ascult-o!

Giannina își întoarse capul spre Bonaria cu o privire rătăcită, dar bătrâna Urrai nu se mișcase și fixa ochii cuprinși de febră ai lui Nicola fără nici o expresie pe chipu-i însemnat de vreme.

— Ce spui, Nicola? Așa se vorbește cu cine vine să te vadă?

— Fiul tău se simte rău și spune tâmpenii, Giannina. Nu-l asculta, nici eu nu-l ascult.

— Nu spun tâmpenii. Dumneata le spui, dumneata care ai două picioare și vii să-mi spui să-mi duc povara pe un singur picior. Popii fac așa, și proștii!

— Nicola, tu știi de ce îți spun anumite lucruri. Nu-i nevoie să-ți verși supărarea pe mine.

— Atunci de ce vorbești ca una care nu știe ce e viața?

— E o singură persoană aici înăuntru care nu știe ce e viața. Dacă ai avea un pic de bun-simț ar trebui să-i mulțumești îngerului tău pentru miracolul că ești viu, fiindcă după ce ți s-a-ntâmplat ai putea fi deja sub pământ, iar noi în jurul tău să te bocim.

— O viață întreagă petrecută în pat înseamnă pentru dumneata miracol? Să mă duc la budă cărat pe un scaun de alții înseamnă miracol? înainte da, eram un miracol, eram un bărbat cum la Soreni nu sunt decât doi poate, sau nici atâta. Acum

sunt un olog, unul care nu merită aerul pe care-l respiră. Ar fi fost mai bine de o sută de ori să fi murit!

La vorbele astea Bonaria tăcu, întorcându-se spre fereastra prin care lumina plină a zilei umplea încăperea de un roz cald și ireal. Îngerașii de pe cuvertură străluceau cu nerușinare sub mângâierea aceea luminoasă, dând naștere printre cutele de pluș unei iluzii optice: aceea a unui dans infantil și isteric. Bonaria își luă șalul de pe scaun cu o mișcare scurtă, anunțând plecarea. În timp ce ieșea murmură:

— Asta gândești cu adevărat, Nicola? Eu cred că greșești. Dacă e suficient un picior ca să facă pe cineva bărbat, atunci orice scaun e mai bărbat decât tine.

Giannina Bastíu își dojeni mânioasă fiul care tăcea, apoi o urmă cu pas rapid pe Bonaria. Pe coridorul strâmt, cele două femei se priviră în tăcere, în timp ce din dormitor se auzeau zgomotele pline de furie ale unor mici mișcări în pat, atât de bruște cât îi permitea lui Nicola starea în care se afla. După câteva minute de așteptare nervoasă, Giannina șopti:

— Nu-și acceptă situația. Ce putem face?

— Încercați să i-l aduceți pe preotul vicar.

— Don Frantziscu? Da' ce să-i facă lui Nicola, când băiatul meu nici măcar nu crede în Dumnezeu?

Strângându-și buzele, Bonaria își privi prietena.

— Nu știu, Giannina, dar într-un moment de slăbiciune unii preferă să devină mai degrabă credincioși decât puternici. Poate în numele lui Dumnezeu el ar reuși să-l convingă să se accepte așa cum e.

Giannina Bastíu dădu din cap, nu fără o umbră de resemnare. Ideea de a avea un fiu credincios nu-i era, în fond, mai puțin străină decât aceea de a avea un fiu schilod.

Capitolul al nouălea

Bicicleta, întoarsă cu roțile-n sus, se sprijinea pe șa și pe ghidon. Mâna lui Andría Bastíu învârtea încetișor roata din spate, în timp ce ochii căutau spinul care foarte probabil perforase cauciucul. Maria ieși pe poarta din spate cu un lighean plin pe jumătate cu apă și îl așeză lângă bicicletă.

— Renunță, dacă ai fost la Turrixedda, o fi vreun spin mic. Mai bine vâră cauciucul în apă ca să vezi exact pe unde iese aerul.

Andría nu era de aceeași părere. Fără să arate că o auzise, rotea cauciucul cu .degetele, căutând umflătura revelatoare, răbdător și tăcut ca un miner.

— Andría, nu pot sta aici toată după-masa pentru un cauciuc spart.

Vocea Mariei ajunse la el și băiatul ridică ochii de la roată cu o expresie interogativă.

— Dacă ai treabă, du-te, eu vreau să termin. Dar nu puteam să fac asta acasă, Nicola de-abia s-a întors de la spital. Nu mă apuc să repar o bicicletă în curte, sub fereastra lui...

Maria dădu din cap și se duse să se așeze pe bordura din fata casei Bonariei Urrai, Iară să-i pese că era îmbrăcată cu jeanșii noi.

— Cum se simte?

— Mizerabil. Mârâie ca un animal, e supărat pe toți și spune tot timpul că vrea să moară...

— Într-un fel îl înțeleg, dar trebuie să vă fie greu și vouă...

— Fratele meu n-a avut niciodată o fire ușor de suportat, dar ăsta e cel mai rău lucru care i se putea întâmpla. Mama plânge pe ascuns, tata se preface că totul e bine, și atunci el se înfurie și mai tare. Mie mi se pare că tot ce fac îl enervează.

În timp ce vorbea, Andría scoase camera de pe roata de

bicicletă și începu s-o umfle cu o mică pompă albă.

— Aș vrea să merg să-l văd, dar nu vreau să-l deranjez.

— Nu știu dacă e o idee bună, dar poate cu tine se înfrânează…

Cauciucul fu rotit încet-încet în apa din lighean, până când dintr-un punct invizibil se ridică o coloană de mici bule de aer.

— Asta-i, afurisitul! Dă drumul la petec să-l lipim, exclamă Andría satisfăcut. Cu cât se vede mai puțin, cu atât mai mare e stricăciunea, întotdeauna e așa.

De când, la spitalul din Monte Săli, îi tăiaseră piciorul drept, Nicola dormea patru ore pe noapte și numai cu sedative. Doctorul Mastinu spusese că e normal, că are nevoie de timp ca să-și revină, dar Giannina Bastíu credea și nu prea, pentru că Nicola nu fusese niciodată unul care să se plângă că-l doare. Își rupsese nici mai mult nici mai puțin decât șapte oase, când era mic nu se temea nici de înălțimi, nici de adâncimi; cuiburile din copaci și șerpii din prăpăstii erau pentru el provocări irezistibile și imprudența era joaca lui preferată, spre continua disperare a mamei și satisfacția prost ascunsă a tatălui. Odată, bătând mingea, și-a fracturat un os de la mână, o bucățică mică de tot despre care nimeni nu auzise vreodată, așa încât prietenii râseseră de el spunând că fusese în stare să inventeze un os care nu exista doar din plăcerea de a-și mai rupe unul. Nicola Bastíu nu era unul care să se plângă că-l doare. Giannina ar fi preferat s-o facă, pentru că atunci când îl vedea în pat, tăcut și ostil, cu piciorul schilod cusut și acoperit cu o pânză, simțea în piept un soi de minge de grăsime care nu se topea niciodată și se mișca în sus și-n jos în timp ce-i făcea patul, îi ducea de mâncare sau pur și simplu se apropia să vadă dacă are nevoie de ceva. Îi duseseră televizorul în cameră ca să-i mai treacă timpul când nu era nimeni să stea cu el, dar Nicola îl ținea aproape tot timpul stins și privea afară pe fereastră, cufundat într-o lume de furie tăcută, în care singurul cetățean cu drept de ședere era el. Așa îl găsi

preotul vicar atunci când Giannina, trecând peste orice reținere, găsi curajul să urmeze sfatul Bonariei Urrai și să-l invite acasă ca să-i vadă fiul.

Preot paroh în Soreni de douăzeci și unu de ani, don Frantziscu Pisu avea o burtă rotundă pe care nasturii reverendei stăteau să plesnească la orice respirație mai adâncă. Umflătura aceea stânjenitoare, în contradicție evidentă cu restul corpului, uscățiv și aproape rahitic, reușea să-l facă să semene din profil cu o șopârlă care înghițise un ou, zădărnicind cu totul eleganța austeră a reverendei pe care bătrânul preot o schimba rar. La Soreni, printre zâmbete batjocoritoare, le era tuturor cunoscut ticul său de a-și trece încontinuu mâna peste burtă ca să întindă stofa, în încercarea de a ascunde cât de cât ceea ce considera singura sa rușine vizibilă. Binevoitorii îi transformaseră numele de familie în Pisittu[10], poate pentru că gestul acela obsesiv amintea de modul răbdător în care pisicile își lingeau blana. Alții, mai perfizi, îi ziceau însă Tzicu[11], care, pe lângă faptul că era diminutivul numelui, făcea o răutăcioasă aluzie la originea alcoolică a burții sale umflate. El era la curent cu amândouă poreclele, dar nu le dăduse niciodată prea multă importanță, cu răbdarea superioară a celui care în peste douăzeci de ani oficiase funeralii pentru toți, chiar și pentru cei insolenți. Gândurile sale nu erau probabil prea departe de o asemenea dispoziție sufletească atunci când bătuse la ușa familiei Bastíu, o familie care nu riscase niciodată să-și rupă gâtul împiedicându-se pe treptele bisericii. Cu toate acestea, îl uimise doar în parte cererea Gianninei de a veni să-l vadă pe băiatul ei cel mare, pentru că nu era pentru prima oară când un așa-zis mâncător de popi se speria de apropierea sfârșitului. Odată ajunși pe cruce, toți tâlharii devin buni.

— Sănătate, Nicola, murmură intrând în dormitor, la semnul discret al Gianninei Bastíu, care fusese destul de prudentă să

[10] Pisicuţu'.

[11] Duşcă.

rămână afară, ferindu-se de previzibilele săgeți ale fiului.

Nicola își întoarse ochii de la fereastră ca să fixeze ușa cu gestul instinctiv al vânătorului. Ii fu suficientă o clipă ca să se lămurească asupra identității vizitatorului, dar nu se pierdu cu firea.

— Ia te uită, mi-au trimis preotul… Asta înseamnă că sunt pe moarte, și eu, care nu știu nici să scriu, nici să citesc, mă credeam deja olog pe viață.

— Chiar așa, nu ești pe moarte, cu siguranță ți-au spus-o doctorii. Am venit doar să te văd.

Tânărul nu-i făcu preotului semn să ia loc, iar bătrânul nu profită de vârsta lui ca să se așeze nepoftit. Poate că, la urma urmei, nici nu era o întâlnire de stat jos.

— Ce surpriză! Când oare ați mai venit să mă vedeți?

Don Frantziscu nu fu deloc stânjenit de întrebare. Cu un gest lent își scoase căciulița de lână albastră de pe capul cărunt, neluând în seamă gestul de iritare al lui Nicola.

— N-ai avut niciodată nevoie.

— Ce vă face să credeți că acum aș avea? Dacă mama v-a spus asta, v-a deranjat degeaba.

— Nu-i nevoie să mi-o spună, preoții fac lucrurile astea din proprie inițiativă, e sarcina lor.

— Sigur, și ajung să ciugulească din durerea altora. Bună treabă, așa o să ajungeți cu siguranță în paradis. Dar nu sperați, don Frantzi, că doar pentru că-mi lipsește un picior sunt acum în căutarea unei cârje.

Bătrânul preot își amintea bine obrăznicia aceea, inteligența aceea care n-avea pace. Căută privirea tânărului pe care-l avea în față, dând la o parte amintirea unui alt Nicola Bastíu, un băiețel ostil cu pantalonii scurți și genunchii juliți pe cimentul din spatele bisericii. Se putea recunoaște ușor acum rădăcina observând fructul pe care l-a dat. Oftă încet.

— Am venit doar să vorbim, Nicola…

— Să vorbiți cu mine? Despre ce, despre sexul îngerilor?

Despre cum să organizați sărbătoarea Magdalenei? Putem să vorbim despre orice, nu-i așa? Oricum eu am vreme cu grămada.

— Am venit să vorbim despre ceea ce ți s-a întâmplat.

Replica lui Nicola țâșni disprețuitoare ca o lovitură de bici:

— Dumneata nu știi nimic despre ce mi s-a întâmplat.

— Greșești, la Soreni până și câinii o știu, după cum se știe că nechibzuința ta te-a costat un picior.

— Bine, așa cel puțin mai au un subiect în plus despre care să vorbească la cârciumă în afară de coarnele lor. Cât despre dumneata, dacă trebuie să-mi dai binecuvântarea, dă-mi-o și pleacă. Dacă am timp cu grămada, nu înseamnă că-l am pentru dumneata.

Preotul nu se mișcă, stătea în picioare lângă ușă, cu căciula în mână ca un cerșetor. Nicola îl privi așteptând.

— N-am venit să-ti dau binecuvântarea. Binecuvântările nu se impun nimănui.

— Atunci de ce? Să mă blestemi nu e nevoie,

vezi și dumneata.

— Nu grăi cu păcat, viața ta nu e un blestem, chiar dacă-ți lipsește un picior. Despre asta aș vrea să vorbim…

Ochii lui Nicola erau doi cărbuni aprinși pe chipul palid și furios, cum nici măcar maică-sa nu-l văzuse vreodată în zilele acelea.

— Dumneata ai vrea să-mi vorbește despre viața mea? Da' ce știi dumneata, părinte? Trăiești oare ca un olog? zâmbi disprețuitor, îndreptându-și privirea spre preot. Sigur, și dumneata ești oarecum olog, sau cel puțin așa ai promis că vei fi. Un lucru e să spui „sunt schilod din vocație“, dar de fapt ceea ce nu se folosește e tot acolo, în caz că cineva își schimbă părerea – se înălță puțin între perne și pentru o clipă bătrânul preot fu mulțumit că Nicola nu putea să se ridice din pat. Eu însă nu pot să-mi schimb părerea. Iar dumneata, te asigur, habar n-ai despre ce vorbesc.

Don Frantziscu nu-l întrerupse nici măcar o dată, nici nu

dădu vreun semn că ar fi dorit s-o facă. Învățase de mult că orice milogeală e bună pentru cine nu așteaptă nimic, de altfel Nicola nu părea să aștepte altă reacție la ceea ce fusese o clară invitație de a pleca. Se miră când bătrânul, în loc să plece, îi spuse:

— Deci, dacă am înțeles bine, pe lângă a cerși milă până când Dumnezeu îți lasă suflare să te lamentezi, ai luat hotărârea să-i faci să se simtă vinovați pe toți cei cărora le-au rămas două picioare. .., se scărpină el în cap cu un gest distrat, ca și cum ar fi meditat. E normal, Nicola. Mulți fac așa, și în general sunt cei care nu-și găsesc alinarea în credință sau nu vor s-o găsească.

— Don Frantziscu, nu merge mai departe, vocea lui Nicola era acum calmă, potolită. Nu profita de faptul că ești musafir în casa tatălui meu.

Preotul, continuând să-l privească țintă pe tânărul din mijlocul patului, nu se tulbură la amenințarea aceea destul de evidentă. Vorbi în continuare pe un ton răbdător, pronunțând clar cuvintele, ca și cum s-ar fi adresat unui copil:

— E scris că trebuie vorbit la momentul potrivit și la cel nepotrivit, deci voi vorbi, iar după ce voi pleca, tu vei avea tot timpul să meditezi asupra durerii tale și asupra semnificației ei. O durere pe care, într-o oarecare măsură, nu uita asta, ai și meritat-o, cauzând-o altora, dar pe care oricum nu ți-e dat s-o schimbi, decât acceptând-o cum a făcut Isus Cristos, care a suferit pe cruce pe nedr...

— Ieși afară!

Exclamația era un urlet de furie, căruia îi urmă imediat o pernă, prea prost aruncată ca să-și atingă ținta. Nicola Bastíu își ieșise din minți.

— Liniștește-te, fiule...

— Nu-s fiul dumitale, sau cel puțin așa sper, sutană umflată! Nu-s obligat să-ți ascult tâmpeniile. Afară! Pleacă!

Giannina Bastíu apăru o clipă mai târziu alarmată de strigătele fiului, exact la timp să-l vadă pe preot punându-și liniștit calota pe cap.

— Condu-l pe don Dușcă, mamă. Se grăbește și nu mai poate sta.

Mama se prefăcu că nu venise din cauza zarvei, b/a chiar afișă o stânjenitoare politețe.

— Don Frantziscu, plecați deja, și eu nici măcar nu v-am tratat cu ceva...

— Nu-ți face probleme Giannina, trebuie să merg la slujbă în curând.

Nicola tăcu în timp ce bătrânul preot și Giannina părăseau încăperea. Orice și-ar fi spus în coridor, nu-și dădu osteneala să încerce să audă, închizând ochii în căutarea unui simulacru de somn care să-i potolească furia fie și pentru o oră.

Capitolul al zecelea

Mâinile unse ale Gianninei Bastíu alunecau pe pielea flască a coapsei lui Nicola cu o regularitate hipnotică. În soarele călduț de octombrie, curtea din spatele casei etala ultimele hortensii înflorite, în timp ce crizantemele îmbobocite de-a lungul zidului apăreau ca niște drepte promisiuni ce trebuiau încă îndeplinite.

Imediat după ce mânca, în ora cea mai caldă a zilei, un Nicola indiferent o lăsa pe mama lui să-i facă acel masaj medicinal, indispensabil pentru a evita escarele și pentru a grăbi vindecarea. Lunile de convalescență trecuseră mai bine de cum fusese prevăzut, și sutura piciorului mutilat se cicatrizase fără complicații. Asemeni schimbării anotimpurilor, după primele săptămâni de furie oarbă și atitudinea lui Nicola părea schimbată. Nu mai blestema, nu-i mai insulta pe cei care veneau să-l vadă și avea tot mai puține momente de furie în care arunca obiectele la întâmplare. Dar nu vorbea. Nu că ar fi devenit mut, numai că nu mai zicea nici un cuvânt care să nu fie indispensabil și încetase brusc să mai reacționeze la impulsurile înconjurătoare. Tatăl și fratele lui îl ridicau în fiecare zi din pat, îl așezau pe un scaun și-l transportau afară, în curte, fără ca el să facă măcar efortul să se proptească în pământ cu piciorul sănătos. Doar atunci când venea Bonaria Urrai părea să iasă din amorțeala aceea nesănătoasă, îndreptând spre bătrâna croitoreasă ochii săi negri ca niște stele stinse. În timpul acelor vizite părea mai puțin departe, dar nici nu devenea vorbăreț. Bonaria mergea să-l vadă în fiecare zi, dar nu încercase niciodată să-l provoace la o discuție, se limita să schimbe două vorbe cu Giannina privindu-l din când în când. Maria o însoțea uneori, dacă era sigură că îl găsește pe Andría în casă, dar evita să vorbească cu Nicola, ținută la distanță de o nemărturisită

repulsie pentru suferința aceea care nici măcar nu mai era durere. Se certase de câteva ori cu bătrâna ca să evite să meargă, pentru că nu reușea să dea un sens acelor vizite forțate; pe de o parte, Nicola nu dădea prin nimic de înțeles că erau acceptate cu plăcere, pe de alta, Maria prefera să-și petreacă după-amiezile acasă, cosând haine după tiparele care soseau la prăvălie în fiecare lună, sau să meargă acasă la doamna învățătoare Luciana să-i ceară cu împrumut cărți de citit seara. În după-amiaza aceea era clar că nu-i mersese bine: ședea lângă Bonaria fără să încerce prea mult să-și ascundă proasta dispoziție și evitând hotărât să-și îndrepte privirea spre delicata operațiune pe care o făcea Giannina.

— Vezi ce zi frumoasă, copilul meu... dar în curând va fi răcoare, vom merge să culegem strugurii și vei putea să guști vinul cel nou.

Inexplicabil, dar Giannina Bastíu părea că renăscuse după operația fiului ei. Odată depășită rușinea inițială, reorganizase treburile casei după noua exigență reprezentată de faptul că aveau un invalid de îngrijit și pentru fiecare oră își atribuise o sarcină, fără să-i pese de lipsa gesturilor de mulțumire din partea fiului. Nici în după-amiaza aceea Nicola nu reacționă când auzi vorbindu-se despre culesul strugurilor. Bonaria în schimb zâmbi și continuă discuția cu o aparentă curiozitate, în timp ce Giannina își ștergea mâinile pe o cârpă și acoperea cu multă atenție piciorul lui Nicola.

— L-ați dus deja pe Chicchinu să miroasă aerul din vie, sau și anul ăsta, ca să aflați dacă sunt copți strugurii, așteptați să vi-i mănânce păsările?

— L-au dus deja o dată, dar se pare că mai durează cel puțin două săptămâni. Sperând că timpul nu se schimbă... Maria, o să vii să ne ajuți anul ăsta?

Obligată să se distragă de la continua încercare de a se distrage, Maria nu dădu un răspuns concret, pentru că ideea de a lucra cot la cot cu surorile ei nu-i surâdea cine știe ce.

— Nu știu, tușă Giannina, avem atâtea lucruri de făcut, avem comenzi pentru hainele de Crăciun… Mă tem că nici măcar dacă lucrez în fiecare zi, nu voi reuși să termin, darămite dacă lipsesc – și, în timp ce se ridica în picioare, se întoarse spre Nicola: Ba chiar mă gândesc să mă întorc acasă să lucrez. Mi-a făcut plăcere să te văd, Nicola.

Nimic nu se schimbă în expresia lui Nicola, ca și cum nici n-ar fi auzit-o luându-si rămas-bun. Maică-sa, cu un zâmbet stânjenit, încercă să repare lipsa aceea de politețe.

— Oh, și lui, cu siguranță! Dar e obosit… Se spune că uneori poți fi mai obosit dacă nu faci nimic decât dacă lucrezi la câmp. Te conduc până la ușă, oricum trebuie să mă duc să fac cafeaua. Dar înainte de a pleca mai ia o prăjitură. Știi că se numesc *gueffus* după numele unor cavaleri din Evul Mediu? Mi-a spus maică-ta că a citit undeva, dar nu-mi aduc aminte unde…

Bonaria și Nicola nu rămaseră singuri nici măcar zece minute, dar el le exploată pe toate până la ultimul. Imediat ce auzi închizându-se ușa, păru să se trezească din vraja impenetrabilității cu promptitudinea cuiva care nu aștepta decât momentul acela.

— Ce-ai hotărât? bolborosi nerăbdător, în timp ce îi înșfăca brațul ca un naufragiat.

Ea se eliberă cu fermitate din strânsoare, dar răspunsul pe care i-l dădu era senin.

— Nu e nimic de hotărât. Ceea ce-mi ceri nu se poate face.

— Nu mai pot trăi așa. Nu ți-e milă când mă vezi în halul ăsta?

În vocea lui Nicola vibra o notă de disperare, dar Bonaria nu se lăsă impresionată.

— Am vorbit deja despre asta, Nicola. N-o voi face.

Nicola se pregătise pentru rezistența asta cu aceeași grijă cu care altădată pregătise cursele pentru iepuri și aracii pentru vița-de-vie. Când ai destul timp, îți organizezi până și furia. De aceea Bonaria era sigură că de data asta nu va face nici o scenă.

— Și totuși asta faci, atunci când ti se cere. Eu nu-s la fel de important ca ceilalți?

— N-ai înțeles niciodată nimic despre viața ta, Nicola, cum ai putea să-nțelegi ceva despre a mea? E suficient să știi că n-am să te ajut.

Nicola suspină, ca și cum s-ar fi resemnat, apoi schimbă registrul.

— Ce-ai zice dacă aș vrea să mă însor cu Maria? întrebă sec, lăsând-o interzisă pentru o clipă.

— Că Maria e cea care ar trebui să-ți răspundă. Cum aș putea eu să hotărăsc vreodată așa ceva?

Cu un gest anume, Nicola lăsă să cadă la pământ pătura de pe el. Sprijinindu-se cu mâinile de brațele scaunului, tânărul se așeză în cea mai dreaptă poziție de care era în stare. În încercarea aceea de a sta drept păru s-o sfideze pe Bonaria să-i privească ciotul piciorului atârnând, roșu încă de la operația pe care o suferise.

— Uite-te la mine, tușă, uită-te la piciorul meu: de ce să ne batem joc de adevăr? Maria nu s-ar mărita niciodată cu mine, nimeni nu s-ar mărita, pentru că sunt olog. Nu pot lucra, nu pot întreține o familie, nu pot să fac nimic din ceea ce o femeie așteaptă de la un bărbat. – Vocea, la început potolită, începu să fie din ce în ce mai încordată. – E ca și cum aș fi mort deja.

În lunile acelea corpul lui Nicola pierduse din greutate și din tonus, dar structura era sănătoasă și nici voința nu părea să fie altfel. Poate asta era adevărata problemă. Dacă i-ar fi fost frântă inima, s-ar fi resemnat să se suporte. În schimb, hotărârea lui avea ceva obsesiv, era aceeași pe care o punea întotdeauna în orice lucru. Îi plăcea sau nu, Nicola Bastíu era unul dintre lucrurile cele mai vii pe care Bonaria le văzuse vreodată, chiar dacă nu asta îi spuse când îi căută din nou privirea.

— Mama ta te consideră viu și te iubește așa cum se iubesc viii.

— Mama găsește motive de bucurie numai atunci când poate

avea grijă de cineva. Nu-i vine să creadă că sunt din nou copil, dar ăsta nu e pentru mine un motiv să rămân pe lume.

— Dacă s-ar întâmpla una ca asta ar muri, și tatăl tău la fel.

— O să moară oricum, și după aceea cine se va ocupa de mine? O să mă spele la fund nevasta fratelui meu? Și care femeie o să se mărite cu el știind că din moștenire face parte și îngrijirea unui olog?

Bonaria închise ochii. Dacă Giannina Bastíu ar fi intrat în momentul acela ar fi crezut că bătrâna ațipise la soare, plictisită de conversația mută a lui Nicola. Apoi dădu din cap și deschise vigilentă ochii.

— Nici dacă aș vrea n-aș putea face ce-mi ceri tu fără consimțământul familiei.

Chipul lui Nicola se ilumină; i se păru că percepuse umbra înnegurată a unei posibilități. Abandonă obositoarea poziție dreaptă pentru a se lăsa din nou pe scaun, fără să-i pese de pătura rămasă pe jos. Arătarea aceea impudică a ciotului, atât de nepotrivită cu refuzul pe care-l arătase până acum pentru mutilarea sa, era o armă psihologică. Ar fi fost un minunat soldat Nicola, sau un ticălos cum puțini sunt.

— Nici măcar n-as încerca să-l obțin, dar, dacă dumneata vrei, există un mod de a evita să-l cer.

— Nu există, și chiar dacă ar exista nu l-as folosi – vocea Bonariei era hotărâtă, dar ochii îi erau întrebători, iar Nicola se simți încurajat.

— În noaptea de 1 noiembrie[12]. Când ușa rămâne deschisă pentru cina sufletelor, dumneata poți intra și ieși fără grijă. Dimineața mă vor găsi mort în pat și vor crede că s-a întâmplat o nenorocire.

Bonaria se ridică brusc în picioare, luă pătura de jos, aplecându-se să i-o pună din nou pe picioare. Gestul acesta aproape intim îi permise lui Nicola s-o prindă de încheietura

---

[12] Noaptea Tuturor Sfinţilor, în Italia, după care urmează, pe 2 noiembrie, Ziua Morţilor.

mâinii, de data aceasta cu o insinuantă delicatețe. Nu scoase un cuvânt, și tăcerii aceleia Bonaria îi răspunse cu un murmur:

— Îmi ceri să mă compromit în fața lui Dumnezeu și în fața oamenilor. Ti-ai pierdut mințile, Nicola!

— N-am fost niciodată mai lucid ca acum. Poate că dumneata suporți ideea de a mă vedea ca un vierme pentru tot restul vieții, dar pe mine mă așteaptă o greutate de trei ori mai mare. Dacă o să mă ajuți, va fi considerată o moarte naturală. Dacă nu, găsesc eu o soluție.

În ciuda speranței lui Nicola, până în momentul acela Bonaria Urrai nu luase în considerare nici măcar o clipă ipoteza de a da curs cererii lui. Cuvintele acelea însă fură cele care o făcură să șovăie pentru prima oară, pentru că le auzise cu mulți ani în urmă, când în spatele colinei numite Mont e Mari mai existau încă o pădure și o tinerețe de investit în promisiuni.

Războiul, care avea să fie botezat mai târziu Cel Mare, își meritase adjectivul, ducând din Soreni trei contingente de recruți în tranșeele de pe râul Piave și tot nu fusese de ajuns. De pe front, împreună cu răniții grav trimiși acasă, ajungeau vești despre eroismul Brigăzii Sassari, și Bonaria, care avea douăzeci de ani, trăise deja destul ca să știe că substantivul „erou” era masculinul singular al cuvântului „văduve”. Cu toate acestea, îi plăcea să se imagineze mireasă, atunci când, întinsă pe iarba de sub pini, strângea la piept capul cârlionțat al lui Raffaele Zincu, inspirând cu nesaț mirosurile pământului amestecat cu rășină.

Raffaele nu era frumos în adevăratul sens al cuvântului, și totuși la Soreni orice fată de măritat visa să-l ia de bărbat. Adevărul adevărat e că poate îl visau și câteva femei care aveau deja un soț, pentru că existau bărbați mai bogați și mai înalți, dar nici unul, la douăzeci de ani, nu avusese în priviri verdele acela inteligent și ironic, care cerceta ochii celuilalt ca și cum nu s-ar fi temut de prețul pe care trebuia să-l plătească. Raffaele avea buza inferioară moale ca a unei fete și un temperament

capricios și senzual care aprindea obrajii numai când se vorbea despre el; Bonariei nu-i păsa că linia arogantă a maxilarului avertiza asupra însușirilor nu cu totul inofensive ale capriciului. De când era copil lucra pe pământul lui Taniei Urrai împreună cu alte câteva zeci, culegând pepenii galbeni vara și măslinele iarna, cu o energie care-i câștigase respectul stăpânului și al tovarășilor de muncă. Cine scutura măslinii împreună cu el termina ziua de lucru mai repede și mai bine, și deseori, la cină, bătrânul Urrai îi lăuda rezultatele, repetând că Raffaele era iute și la mână și la vorbă; Bonaria, care cunoștea și alte iuțimi ale lui Raffaele, dădea din cap cu studiată moderație. Acolo unde tatăl ei număra butașii de vie, ea număra pinii, și în timp ce el visa oceane de spice aurii, ea avea câmpii de cârlionți negri pe care uneori, sâmbăta după-masa, să-și lase mâna să alerge, când tatăl ei era plecat și nu exista război în stare să-i înlăture focul pe care Raffaele i-l aprindea în vene. Vorbeau uneori ore întregi despre posibilitatea ca el să fie chemat pe front, dar în poveștile lui Raffaele exista întotdeauna un drum de întoarcere.

— O să mă mai vrei dacă mă întorc ca Vincenzo Bellu?

— Fără un braț? Bineînțeles, pentru că o să fii făcut cavaler de Vittorio Veneto, iar eu o să devin cavaleriță! – Bonaria răsese înfundat, atingându-i urechile cu o mângâiere distrată.

— Nu glumesc. O să mă mai vrei schilod? Surd din cauza unei grenade sau fără picioare ca Luigi Barranca?

— Eu te vreau înapoi oricum, numai mort nu.

Răspunsul categoric al Bonariei nu-l liniștise.

Vocea lui Raffaele avea în acel moment un ton mai sumbru ca de obicei.

— Poate tu poți suporta ideea de a mă avea înapoi ca un vierme, dar eu aș prefera să mor de zece ori ca om viu, decât să trăiesc și numai zece ani ca un mort. Dacă mi se întâmplă una ca asta, fac ca Barranca: mă omor.

— Nici nu vreau să te aud spunând asta, Arrafiei…

Bonaria nu cutezase să privească cerul în timp ce-i astupa

gura cu mâna ca să-i înăbușe cuvintele, în timp ce-i lua capul și și-l punea în poală. Privindu-l în clipa aceea de pace îl vedea perfect, cum nu-l văzuse niciodată înainte, vibrând de o asemenea vitalitate, că părea să nu-i fie de ajuns nici măcar trupul sănătos pe care-l avea, intact în fiecare parte a lui.

— N-o să te cheme, o să vezi, murmurase, ca pentru a alunga piaza rea.

— Nu știu, dar dacă plec, tu roagă-te să mă întorc. Dacă mă întorc, am eu grijă de restul.

Dar îl chemaseră, și Bonaria a fost obligată să se roage vreme de treizeci și cinci de ani, pentru că nimeni nu s-a întors la Soreni să spună că fiul lui Lizio Zincu a fost un erou în tranșee.

Când Giannina Bastíu se întoarse în curte cu tava pe care se afla cafeaua aburindă, Nicola era singur la soare între trei scaune goale și avea întipărit pe față un zâmbet ciudat.

Capitolul al unsprezecelea

Sufletele ne cunosc, sunt ale rudelor noastre, așa că nu ne vor face nici un rău, pentru că le-am gătit cina. La asta se gândea Andrea Bastíu, în timp ce se pregătea în camera lui pentru noaptea de 1 noiembrie. Își scoase încălțările pe care le folosea la câmp, dar rămase îmbrăcat, căci nici prin cap nu-i trecea să se culce. Cu un an înainte maică-sa îl obosise intenționat, punându-l să culeagă toată ziua cartofi, iar seara adormise fără să vrea, pentru că-l trădase corpul. Dar de data asta nu reușiseră să-l păcălească, era treaz și ar fi văzut sufletele mâncând și luând tutunul tocat lăsat pe masă, unde dimineața se găseau impregnate urmele degetelor. Așa va ști ce să-i răspundă Mariei când spune că sufletele nu merg să chinuie pe nimeni, că mila Domnului nostru Isus Cristos nu o permite. Dacă Domnul nostru Isus Cristos lăsase ca fratele lui să-și piardă un picior, cum să nu le permită morților să mănânce doi *culurgiones*[13]?

Așa că se așezase în liniște pe un taburet de nuiele pe care-l folosea atunci când era copil și ale cărui cuie îl înțepau în fund, rămânând în fața ușii întredeschise cu determinarea unei santinele la graniță. După douăzeci de minute somnul îi dădea deja târcoale, dar Andría rămase ghemuit În spatele ușii întredeschise, hotărât să țină sub observație linia coridorului care ducea de la intrare la masa încărcată așteptând sufletele morților. Nicola îi spusese că în noaptea aceea umblă o mulțime de suflete, că anul trecut văzuse până și sufletul lui Antoni Juliu, fratele mai mare al mamei, care venea pe stradă către casa lor. Antoni Juliu emigrase în Belgia și de câte ori se întorcea nici măcar nu părea să fie acasă la el; privea în jur de parcă l-ar fi

[13] Paste făinoase umplute, tipice pentm bucătăria sardă.

urmărit creditorii, iar negreala de cărbune de sub unghii nu i se curăța niciodată. Nu era bucuros că pleacă, dar și mai puțin că vine. Se spânzurase pe pământul familiei Gongius în a treia vară, speriindu-i pe arendașii care-l găsiseră atârnat de o creangă ca o pară putredă, cu limba scoasă, emigrat din el însuși către cine știe unde.

Poate că va veni chiar Antoni Juliu în noaptea aceea. Pe masă era pregătită anume farfuria cu păhărelul de tărie alături, pentru că-i plăcea țuica, și încă cum. Dacă n-ar fi venit să-l bea, a doua zi îl va bea taică-său înainte de masă, sau Nicola, care numai Dumnezeu știe câtă nevoie avea. Dar nu putea fi sufletul lui Antoni Juliu făptură aceea care trecea pe coridor neagră ca un blestem, defilând prin fața ușii lui Andría cu un fâsâit de fustă. Nu putea fi al unchiului său capul acela acoperit cu o basma neagră, pasul acela sigur de persoană care niciodată nu-și părăsise patria de nevoie.

Când Nicola zări făptura misterioasă intrând în casă, închise ochii neîncrezător, apăsat de diferența între credință și adevăr. Aveau femei moarte în familia lor? Ar fi vrut să închidă imediat ușa camerei, împingând-o cu putere ca să se izbească frica de ea, dar sufletul era prea aproape și și-ar fi dat seama. Din fericire, apariția se opri cu puțin înainte de camera sa, în fata ușii lui Nicola. Andría o văzu intrând, apoi trase încet aer în piept și, într-o liniște pe care o spera perfectă, făcu primul lucru nechibzuit din viața lui ieșind din propria-i cameră pe coridor.

Într-o noapte ca aceea, a sufletelor, nu trăgeau clopotele. Putea să fie o oră oarecare și nimic nu s-ar fi schimbat. Pe străzi, în ciuda frigului, toate ușile caselor erau deschise, ca și cum fiecare familie din Soreni ar fi fugit în grabă uitând să închidă ușa. Familiară acelei nopți mai mult decât oricărei alteia din an, femeia înaltă care înainta pe stradă aproape ștergând zidurile avea pasul cuiva care știe perfect unde trebuie să meargă. Se mișcă repede, înfășurată într-un șal negru, până ce faldurile

fustei își încetară rotirea pe pragul casei familiei Bastíu. Femeia intră fără să facă zgomot, alunecând pe coridor mult prea repede pentru a lăsa în urmă amintirea ei pe străzi. Chiar și în întunericul casei se mișca sigură, cu gesturile cuiva din familie, trecând pe lângă ușile camerelor până la ultima, despre care știa că nu e închisă, aceea unde Nicola Bastíu, amețit de durere și de așteptare fusese furat de somn.

Visa marea, Nicola, marea de când avea douăzeci de ani, singura pe care o văzuse vreodată. Cu opt ani în urmă intrase în apă până la piept, cu pantalonii suflecați, lăsându-se izbit de valurile grele de sare. Verișorii lui se împroșcau și-și aruncau lubenița ca și cum ar fi fost pe fânul din spatele casei. El în schimb privea acolo unde se termină marea cu ochii larg deschiși și, cu cât o privea mai mult, cu atât îi venea să meargă îndărăt spre mal, fără să alerge și fără să se întoarcă, așa cum faci când ai în față anumiți șerpi. În somn era ca și cum s-ar fi întors în acea a doua zi de Paști, numai că nisipul de pe fundul mării era mult mai vâscos, era un monstru fără oase care nu-l lăsa să meargă. Dacă ar fi putut să moară așa, înecat în apa viselor, ar fi fost mai bine pentru toți. Deschise însă brusc ochii, zbătându-se schilod în așternuturi. Îi trebuiră câteva minute ca să se dumirească cine și ce era, pentru că să ieși la suprafață din tine însuți e cu atât mai greu, cu cât ești cufundat mai adânc. Doar atunci percepu respirația fāpturii slabe care întina aerul încăperii, stând nemișcată lângă peretele din fața patului. Nicola nu fusese niciodată prea vorbăreț, dar în momentul acela nici măcar tăcerea nu i se păru bună de rostit.

— Ai venit... murmură răgușit și palid.

Ea se apropie de pat, răspunzând de abia atunci când fu atât de aproape, că lui Nicola i se păru că simte mirosul amar al bătrânilor. Când femeia vorbi, știu că e cu adevărat treaz.

— Așa cum am venit, pot să și plec. Spune-mi că te-ai răzgândit și am să ies de aici fără să mă întorc. Jur că n-o să mai vorbim niciodată despre asta, ca și cum nu s-ar fi întâmplat.

Nicola răspunse prea repede, ca și cum n-ar fi vrut să-și dea timp de îndoială:

— Nu m-am răzgândit. Sunt deja mort, și dumneata știi asta.

Ea îi privi ochii, ținându-și capul în așa fel încât să-l împiedice să facă același lucru. Văzu ceea ce nu căuta și șopti cu o voce obosită:

— Nu, Nicola, nu știu. Numai tu poți să știi. Eu am venit pregătită, dar roagă-te ca Domnul să facă să cadă asupra ta lucrul pe care mi-l ceri și care nu-i binecuvântat și nici măcar necesar...

— Pentru mine e necesar, spuse Nicola, acceptând blestemul cu o ușoară înclinare a capului.

Între timp bătrâna își desfăcea șalul pentru a-și arăta mâinile în care ținea strâns un mic recipient de lut cu gura largă. Când accabadora a ridicat capacul, din recipient s-a înălțat un firișor de fum. Nicola Bastíu primi mirosul acru, nu se aștepta să fie altfel, și-l inspiră profund, murmurând cuvinte înăbușite pe care bătrâna nu păru să le fi auzit. Bărbatul reținu în plămâni fumul toxic, închizând amețit ochii pentru ultima oară. Poate că dormea deja când perna îi fu apăsată pe față, pentru că nu tresări, nici nu se împotrivi. Sau poate că nu s-ar fi împotrivit în nici un fel, pentru că nu-i stătea în caracter să moară altfel decât trăise, fără să respire.

Andría Bastíu, înghețat de spaimă, văzu prin deschizătura ușii sufletul de femeie înveșmântat în negru vorbind cu fratele său, înainte de a se apleca spre el cu perna în mână. Nu vin să facă *asta,* sufletele. Sau poate că da. Și de aceea spunea maică-sa că trebuie închisă ușa, închisă bine, pentru ca morții să nu-ți invidieze respirația, pentru că după aia vin și, uite, ți-o fură într-o pernă. Iar cina e o scuză pentru a-i distrage, nu pentru a le face plăcere. Mănâncă până când se face ziuă, în întunericul casei iau sosul de la *culurgiones* drept sânge și carnea de purceluș de lapte drept coapse și obraji roșii încă, și, dacă nu le

aduce nimeni aminte, nici nu bagă de seamă că în spatele altor uși se află ființe vii întregi. În clipa aceea Andría știu că dacă ar fi rămas în viată n-ar mai fi atins niciodată un *culurgione.*

Când sufletul de femeie se mișcă de lângă patul lui Nicola ca să-i pună la loc perna sub cap, Andría se retrase orbecăind pe coridor, mimând cu buzele fragmente răzlețe din Tatăl nostru, pe care nu-l știuse niciodată prea bine. Reuși doar din întâmplare să nu spargă tăcerea care îl protejase, ajungând să pună între el și apariție paravanul derizoriu al ușii de la camera lui. În gestul precaut de a o închide întrezări figura care se îndrepta cu repeziciune spre ieșire. O mătușă, o bunică, sora mamei sale care se înecase, oricine ar fi fost, el nu mai voia s-o știe acum, dar nu reuși să-și vadă îndeplinită dorința: fu suficientă o rază de lună intrată pe ușa larg deschisă pentru ca Andría Bastíu să recunoască în chipul brăzdat de lacrimi al femeii care parcurgea în grabă coridorul trăsăturile de neconfundat ale Bonariei Urrai. Apoi se făcu cu adevărat noapte.

Capitolul al doisprezecelea

Asemeni ochilor cucuvelei, există gânduri care nu suportă lumina plină. Nu pot să apară decât noaptea, când rolul lor, același cu al lunii, se dovedește necesar pentru a pune în mișcare valuri de simțire într-un altunde invizibil al inimii. Bonaria Urrai avea tot felul de asemenea gânduri și învățase cu timpul să aibă grijă de ele, alegând răbdătoare nopțile în care să le lase să se nască. Nu plânsese prea mult când se întorsese acasă de la familia Bastíu ducând cu ea greutatea respirației lui Nicola, dar fiecare din lacrimile acelea lăsase o nouă dâră pe chipul accabadorei însemnat deja de timp. Dacă în momentul acela ar fi răsărit soarele, Bonaria Urrai ar fi apărut cu mulți ani mai bătrână decât era, și ea își simțea toți anii aceia, unul câte unul. Trecuseră decenii de când văzuse pentru prima oară acceptându-se o cerere de pace făcută pe patul de moarte, dar ar fi putut spune cu siguranță că nici atunci, nici mai târziu nu simțise greutatea pe care o simțea acum apăsând-o ca o manta udă.

Își aducea bine aminte, nu împlinise încă cincisprezece ani când s-a întâmplat prima dată, în ziua în care, împreună cu femeile din familie, asistase o verișoară din partea tatălui să nască în casă; cele treisprezece ore de chin o costaseră mai mult pe mamă decât pe nou-născut, care oricum venise pe lume viu. Nici supa de pui, nici rugăciunile nu opriseră hemoragia, urmată de zile de agonie care stinseseră cu totul speranța unei reveniri. Atunci încăperea fusese golită de orice obiect binecuvântat, de orice dar de bun augur și de orice tablou cu subiect religios, astfel încât ceea ce ocrotise înainte lăuza să nu ajungă s-o lege de suferința fără leac. Când femeia însăși ceruse îndurare, celelalte intraseră în acțiune pentru ea cu o naturalețe

împărtășită, în care gestul nelegitim putea părea acela de a nu face nimic. Nimeni nu-i dădu niciodată explicații, dar Bonaria n-avea nevoie de ele pentru a înțelege că suferința mamei fusese curmată în spiritul aceleiași rațiuni pentru care copilului îi fusese tăiat cordonul ombilical.

În acea primă și amară lecție de viață, fiica lui Taniei Urrai învăță legea nescrisă care spune că sunt blestemate numai moartea și nașterea petrecute în singurătate, și nu avea nici o importanță că rolul ei fusese doar de a privi. La cincisprezece ani Bonaria era deja în stare să înțeleagă că să faci sau să vezi cum se fac anumite lucruri e la fel de vinovat, și niciodată de atunci nu s-a îndoit că n-ar fi în stare să facă distincția între milostivire și crimă. Niciodată, înainte de seara în care citise în ochii lui Nicola Bastíu hotărârea celui care caută cu disperare nu pacea, ci un complice.

În noaptea aceea, în casa Bonariei Urrai nu veniră în vizită suflete, dar ușa rămase deschisă până în zori, când clopotele trăgând a mort treziră Soreni din moleșeala somnului. Maria o găsi pe bătrână așezată, fixând cu privirea căminul stins, înfășurată în șalul negru ca un păianjen prins în propria-i pânză.

Când s-au dus să-i spună că era un mort în casa familiei Bastíu, don Frantziscu Pisu se gândi că se întâmplase ceva cu capul familiei. Se împrăștiase zvonul în tot satul că bătrânul Salvatore se perpelea de luni de zile din cauza nenorocirii întâmplate cu băiatul cel mare și că, dacă se prefăcea față de Nicola că totul va fi bine, în intimitatea îmbibată în alcool a prietenilor sale celebra cu amar doliul fiului, mort pentru orice face cu putință viața demnă a unui bărbat. De altfel, de săptămâni întregi la mesele din crâșme și pe pragul caselor, la asfințit, nu se vorbise despre altceva.

Altfel de argumente în afara celor fataliste nu-l ajutaseră pe Salvatore să-și imagineze un viitor acceptabil pentru fiul său,

pentru că, dacă e adevărat că din coadă de câine nu faci sită de mătase, bătrânul Bastíu n-ar fi știut să vadă un blestem mai mare decât să trăiești în prezent făcând să se vorbească despre tine la trecut.

Știind cum stăteau lucrurile, când don Tzicu află că mortul era Nicola, se închină cu un gest aflat la jumătatea drumului între a-ți face cruce și a bate în lemn, și mergând spre casa lor simți apăsarea unei remușcări tardive de a nu fi insistat suficient ca să-l facă pe tânărul Bastíu să considere situația în care se afla ca pe un mister al voinței divine. Adevărul era că, deși considera că jumătate din întâmplările vieții, cel puțin, erau mistere ale voinței divine, Frantziscu Pisu știa foarte bine că cealaltă jumătate era rodul evident al prostiei omenești; iar ceea ce i se întâmplase lui Nicola Bastíu își găsea cu siguranță o explicație mai exactă în a doua ipoteză. Faptul că nu știa să mintă era cea mai evidentă dintre neputințele lui Frantziscu Pisu, și pentru un preot nu era nici pe departe un defect lipsit de importanță. Sigur, dacă ar fi știut că Nicola va muri așa, s-ar fi străduit să mintă mai mult, dar cine putea presupune că nefericitul acela va nemulțumi cerul până la a suferi nenorocirea unei morți în somn?

Până și printre cei care au atât de puțină memorie încât să se creadă cu conștiința curată nu exista nimeni care să nu-și dorească iertarea de pe urmă a bunului tâlhar pe cruce, iar bătrânul preot, care avea însă o memorie destul de bună, intrând în casa familiei Bastíu își dedică un Tatăl nostru cu fervoarea autentică a unui descântec.

Pe coridor se aflau numai rudele foarte apropiate, iar mortul nu fusese încă pregătit pentru a primi procesiunea condoleanțelor care în orele următoare avea să umple casa de țipete și plânsete: plutea în aer o uimire față de lucrul neîmplinit, intensificată de masa morților rămasă nestrânsă și vizibilă din coridor, care lăsa să se înțeleagă cât de nepregătită fusese familia aceea să primească moartea. Giannina, pradă unei dureroase

imobilităţi, se afla în camera deschisă a lui Nicola şi nici măcar nu se îmbrăcase în negru: când îl văzu pe preot intrând, îl întâmpină fără cea mai mică urmă din obişnuita-i politeţe şi continuă să stea tăcută lângă pat, ţinându-şi mâna în cea a fiului mort, rece, dar moale încă. Fu Salvatore Bastíu cel care-l primi, şi don Frantziscu îl văzu venindu-i în întâmpinare stânjenit şi palid; fără nimic din aroganţa care-l caracteriza, părea un inocent care-şi primise sentinţa de condamnare.

— Mulţumim că aţi venit, don Frantziscu. De bună seamă Gianninei nu-i strică o vorbă bună în această nenorocire…

Preotul aprobă şi, scoţându-şi calota, dădu să se apropie discret de femeia aflată lângă pat. Doar atunci când înaintă îşi dădu seama că în cameră se mai afla încă o persoană. În picioare, lângă coltul uşii, Andría Bastíu îţi ţinea mâinile încrucişate la spate, cu umerii lipiţi de perete şi privirea fixă pe patul în care zăcea trupul fratelui său. Băiatul făcu rigid un semn cu capul, fixându-l pe preot cu privirea febrilă a unui insomniac.

— Giannina…

Don Frantziscu se adresă femeii cu delicateţe, iar ea îi răspunse ca la o întrebare.

— Nu era rău Nicola, era un copil bun…

— Ştiu, Giannina, ştiu…

— Daţi-i atunci binecuvântarea. Ca Domnul să-l ia aşa cum e, că nu era rău copilul meu.

În timp ce repeta cuvintele astea, Giannina Bastíu îşi pierdu ceva din calmul pe care-l păstrase până în momentul acela, lăsând să-i curgă lacrimi fără gemete. Don Frantziscu îşi puse la gât omoforul violet şi folosi rugăciunea ca pe o formă de respectuoasă diversiune. În timp ce în numele Domnului preotul supunea trupul inert la ceea ce, în viaţă, Nicola n-ar fi acceptat niciodată, Andría ieşi brusc din încăpere, lăsându-şi mama să se consoleze cu latina ritmică a rugăciunilor. Aşteptă afară împreună cu tatăl său până când preotul ieşi, asistând în tăcere

la conversația celor doi.

— Se știe ce s-a întâmplat? întrebă don Frantziscu.

— Doctorul Mastinu a vorbit de un infarct. Mi se pare imposibil. Dacă fiului meu îi mai rămăsese ceva bun, aceea era inima... dădu neîncrezător din cap bătrânul Bastíu.

— Dumnezeu nu culege fructele verzi, Salvatore. Toți pleacă atunci când trebuie să plece. Fii tare.

— Nu tăria lipsește, don Frantziscu..., dar durerea e urâtă, până când n-o simți, nu știi ce e.

— Consolați-vă la gândul că îi e mai bine acolo unde-i acum.

La proferarea acelor clișee, preotul se întoarse spre Andría, care nu aprobase nici una din invitațiile sale la resemnare. În spatele lui Salvatore, ca o umbră, băiatul părea să aștepte.

— Acum, că ai rămas doar tu, trebuie să-ți consolezi părinții...

— După ce mă voi consola eu, poate, răspunse Andría sec.

Taică-său îl privi surprins de tonul acela, dar privirea pe care băiatul i-o aruncă îl împiedică să-i adreseze vreun reproș în ziua aceea, în care slobozenia limbii își putea găsi ușor justificare. Preotul încercă să insiste, dar Andría își îndreptase deja atenția altundeva, cu privirea întoarsă spre cine trecea în clipa aceea pragul. Întorcându-se și urmărind traiectoria privirii băiatului, don Frantziscu Pisu recunoscu în noii sosiți figura înaltă și slabă a Bonariei Urrai și pe aceea subțire a Mariei Listru, și dintr-odată i se păru că nu existase nicicând un moment mai potrivit pentru a pune capăt prezenței sale acolo. Maria îl salută cu căldură în timp ce pleca, Bonaria Urrai, în schimb, îi aruncă o privire scurtă, îndreptându-se spre mort și spre mama acestuia ca să facă lucrul pentru care venise.

Două ore mai târziu, când vizitele formale începeau să curgă, fiecare mai mult sau mai puțin oportună, trupul lui Nicola fusese aranjat să le primească bine întins pe pat, cu costumul cel nou pe care i-l cususe tocmai Bonaria cu doi ani înainte pentru sărbătoarea Sfântului Iacob. Din pantalonii negri umpluți cu grijă, piciorul amputat nu se distingea de celălalt, iar pe

chipul lui Nicola bine bărbierit se citea o expresie atât de senină și de relaxată, încât Maria avu senzația ireală că lui în sfârșit îi făceau plăcere vizitele. Nu fusese chemată nici o bocitoare de meserie pentru priveghi, dar oricum multe femei îmbrăcate în negru veneau gratis să plângă cu strigăte puternice, în timp ce bărbații așteptau afară ca ostentația durerii să înceteze, înainte de a intra să prezinte familiei condoleanțele lor mai sobre.

La Luve și la Illamari, care aspirau amândouă să devină orașe, se întâmpla tot mai des să nu se mai poarte doliu după mort și tot mai frecvent familiile mai înstărite și mai culte renunțau la vizita de prezentare a condoleanțelor, dar la Soreni nimeni nu considera că ajunsese la o asemenea treaptă de civilizație încât să refuze solidaritatea consătenilor când murea un membru al familiei sau să nu se îmbrace în negru ca să-l onoreze. Pentru Maria, care se născuse când tatăl ei era deja mort, negrul era culoarea naturală a lucrurilor de fiecare zi. Cine se naște orfan învață imediat să conviețuiască cu absentele, si, exact ca acele absente, ea își făcuse ideea că și doliul trebuie să dureze pentru totdeauna. Numai după ce crescu începu să vadă că există soții și fii ai unor bărbați morți care-si schimbă hainele odată cu schimbarea anotimpului.

Cu mulți ani înainte, într-o după-amiază cu soare, nu foarte diferită de cea de acum, când tușa Bonaria începea s-o învețe să coasă lucrușoare de fetiță, îi ceruse explicații pentru schimbările acelea bruște de garderobă.

— Când se termină un doliu, tușă?

Bătrâna nici măcar nu ridicase privirea de pe șorțul pe care-l termina.

— Ce întrebare e asta?! Când se termină durerea se termină și doliul.

— Deci doliul e pentru a arăta că există durere. .. comentase Maria, crezând că a înțeles, în timp ce conversația se pierdea în tăcerea lentă a acului și atei.

— Nu, Maria, nu la asta folosește doliul. Durerea e goală,

doliul folosește ca s-o acoperi, nu s-o arăți. O privise o clipă, apoi îi zâmbise. E strâmbă floarea pe care ai făcut-o, arată-mi...

Pentru Maria cuvintele acelea fuseseră o dojană de neînțeles, dar amintirea lor revenise de multe ori în anii care au urmat, când i se întâmplase să vadă anumite priviri schimbându-se mai repede decât hainele și pașii iuți ai falsei pudori devenind dans cu mortul cald încă în casă. Dar în fața Gianninei Bastíu, care stătea ghemuită lângă fiu într-o rochie cu flori țipătoare care nu avea nici măcar o pată de negru, Maria văzu cât se poate de clar că aceea era femeia cu cel mai negru doliu care plânsese vreodată un mort la Soreni, și înțelese în sfârșit ce voise să spună Bonaria atunci. Simțind nevoia să respire aer curat, îi făcu un semn tușii, apoi ieși afară, lăsând în urmă vocea femeilor care spuneau rozariul pentru mort ca pe un cântec de leagăn.

Andría era acolo împreună cu bărbații și, imediat cum o văzu, se desprinse de ei și-i veni în întâmpinare.

— Andri, ce nenorocire, nu știu ce să spun...

— Atunci cel puțin tu nu spune nimic, că am auzit deja destule tâmpenii pe ziua de azi.

Maria își privi prietenul, uimită de cuvintele acelea pline de furie, dar nu îndrăzni să comenteze. Încercă să caute alt subiect despre care să vorbească, dar, negăsind nimic mai potrivit decât tăcerea, nu mai spuse nimic. Fu el cel care sparse gheața:

— O să vii cu noi să culegem strugurii săptămâna viitoare?

— Nu spune prostii, Andría. Fratele tău e mort și, dacă n-o să-i culeagă prietenii, taică-tău o să lase ciorchinii să putrezească în vie.

Maria era prea tulburată ca să mai fie și diplomată.

— Ultimul lucru pe care l-ar fi vrut Nicola era ăsta.

În timp ce vorbea, Andría lovi ușor cu piciorul o piatră, trimițând-o direct în zidul din față.

— Ar fi vrut multe lucruri Nicola... dar culesul strugurilor e o sărbătoare, și unde se țin sărbători când cineva a murit de

curând? – Maria încercă să tempereze refuzul cu perspectiva viitorului. – O să vă ajut anul viitor.

— Anul viitor... murmură Andría din vârful buzelor privindu-și cu încăpățânare piciorul.

Maria așteptă în zadar ca el să-și ridice ochii, dar n-o făcu. Nemișcat lângă zidul casei, privea în pământ ca și cum ar fi pierdut ceva și tremura ușor. Maria înțelese ce urma să se întâmple, pentru că ea și Andría crescuseră împreună și, deși asta constituia o problemă considerabilă în relația lor, în anumite cazuri se dovedea util faptul că reușea să vadă înaintea altora sau mai bine decât ei chiar și mici semnale ca acela.

— Să plecăm de aici, să mergem în curte, haide!

Maria îl luă de braț și-l obligă să treacă rapid pe lângă casă, evitând cu grijă să se oprească în locul în care avea loc bocitul lui Nicola Bastíu. Ajunseră în curte la timp. Andría se sprijini cu o mână de zidul care înconjura casa și aplecându-și capul vomă, fără să aibă măcar grijă să-și îndepărteze picioarele ca să nu-și murdărească pantofii. Corpul îi fu scuturat ca de friguri de un număr de ori care Mariei i se păru infinit, și doar atunci când nu-i mai rămase nici măcar fierea Andría își înălță capul, închizând ochii congestionați de efort. Nu-i văzuse nimeni.

— Te simți mai bine? Du-te să te speli pe față la cișmea, hai!

Andría nu-și dădu osteneala să mintă spunând că se simțea mai bine, ci se apropie de vana de ciment în care se spălau rufele fără să discute, deschizând robinetul ca să dea ascultare. În timp ce-și clătea fața cu apa rece ca gheața își regăsi luciditatea. În fond, în toți anii aceia nu făcuse decât asta: să asculte de Maria, să se supună Mariei, să-i dea dreptate Mariei. Și fusese fericit s-o facă, pentru că Maria era inteligentă, și era bună, și nu-i ceruse niciodată să facă un lucru nepotrivit pentru el. Dacă Nicola ar fi avut o fată ca Maria alături, nu s-ar fi dus niciodată să dea foc ogorului lui Manuele Porresu și acum n-ar fi zăcut în casă, rece ca o broască căreia îi cântau douăzeci de babe negre. În timp ce apa îi șiroia pe față, Andría ridică ochii s-o privească

pe Maria, îmbrăcată și ea în negru pentru ocazie, dar frumoasă ca și cum ar fi fost de culoarea muscatei sau albă ca o mireasă. În tot Soreniul nu exista pentru Andría o fată care să poată măcar semăna cu Maria la frumusețe, iar fratele său o știuse dintotdeauna, fără să fi trebuit să i-o mărturisească. „I-ai spus Mariei Urrai că te-ai îndrăgostit, sau trebuie să i-o scriu eu pe zidul casei?“ Andría nici măcar cu doi litri de țuică dați pe gât n-ar fi avut curajul să-i spună Mariei ce simțea, iar Nicola știa asta foarte bine, dar n-a spus-o niciodată nimănui, pentru că avea problemele lui la care să se gândească, trebuia să meargă să dea foc unui ogor, se grăbea să-și lase acolo piciorul, iar mai târziu și dorința de a trăi și, în cele din urmă, respirația într-o pernă, pentru că focul face asta, ba chiar mai mult, continuă să ardă și după ce s-a stins, o știi, Maria? Tu ai văzut vreodată cu adevărat cum arde focul?

— Ce spui, Andri?

Nici măcar nu-și dăduse seama că vorbise cu glas tare, dar acum, dat fiind că o făcuse, nu vedea motivul pentru care să nu continue. După o noapte albă și cu durerea care-i strângea stomacul ca într-un clește, adăugă murmurând:

— Maria, vrei să fii soția mea?

Ea îl privi cum se privesc niște rufe întinse care nu se mai usucă. Cu un gest practic îi întinse prosopul.

— Dacă n-aș fi văzut acum un minut ce aveai în stomac, aș jura că ești beat, Andría. Șterge-te!

— Nu-s beat, n-am fost niciodată mai treaz ca acum… bolborosi el, luând prosopul. Când își scoase fața din pânză, o privi din nou și își făcu curaj: O să te măriți cu mine?

— Dacă vorbești serios, răspunsul e nu. Nu m-aș mărita cu tine din același motiv pentru care nu m-aș mărita cu sora mea Regina.

Era clar că nu-l lua în serios, dar și asta îi era familiar lui Andría. Sâcâitor de familiar.

— Nu crezi o vorbă din ce-ți spun. Te porți cu mine de parcă

n-aș înțelege nimic.

— Cum vrei să mă port cu tine, dacă mă ceri de soție în fața vomei tale, în timp ce fratele tău zace mort în casă?

În orice alt moment, Andría ar fi recunoscut că logica Mariei era perfectă, dar, dacă ar fi fost în stare să urmeze vreo logică, ar fi tăcut pur și simplu din gură. Dar n-o făcu.

— Și dacă te întreb din nou mâine, când fratele meu e în pământ, o să-mi răspunzi, sau nu?

Maria începu să înțeleagă că Andría nu glumea deloc. Se albi la față, dar trase de timp.

— Nu cred că e cazul să vorbim acum...

Andría, care o cunoștea tot atât de bine pe cât îl cunoștea ea pe el, își dădu seama că e un tertip pentru a abate discuția, pe care îl folosise de atâtea ori în văzul lui, și râse amar, pentru că însemna deja un răspuns.

— Am înțeles. Și sunt pur și simplu un idiot. Tu mă vezi cu adevărat cum o vezi pe sora ta, ca pe unul care nici măcar nu e un bărbat...

— Spui o prostie după alta, Andría, nu te-am auzit niciodată bătând câmpii în halul ăsta...

— În schimb, eu n-am înțeles niciodată mai bine ca acum cum stau lucrurile. Tu ești cea care nu înțelege, n-ai înțeles niciodată ce simt pentru tine.

Maria se simțea foarte stânjenită. Suferința prietenului ei era evidentă și ar fi făcut orice alt lucru i-ar fi cerut el ca să-l ajute să o depășească, chiar și să mintă. Dar nu pentru așa ceva.

— Când te-am lăsat vreodată să crezi că te iubesc?

Andría își coborî privirea pe pantofii stropiți cu vomă.

— Pentru că eu n-am studiat? Pentru că m-am oprit după școala elementară?

— Nu, n-are nici o legătură.

— Ba are, după părerea mea. Doamna învățătoare Luciana ți-a spus întotdeauna că ești inteligentă, că vei ajunge departe, că meritai o mulțime de lucruri...

— Andría, sunt o croitoreasă. N-o să mă mărit cu prințul de Wales. Eu merit tot atât cât meriți tu.

— Atunci de ce nu mă vrei?

— Pentru că nu te iubesc. M-am considerat întotdeauna sora ta.

— Eu aveam deja un frate! urlă el cu furie. Apoi adăugă cu răutate: Și Bonaria Urrai mi l-a omorât.

Maria îl privi uluită și i se păru că Andría, cu fata răvășită și ochii roșii, își ieșise din minți. Din considerație pentru el, își întoarse ochii în altă parte, ca și cum n-ar fi vrut să riște să-i rămână în memorie în halul ăla.

— Andri, nu știi ce spui, murmură luând prosopul și împăturindu-1.

— Ba știu. Ea l-a omorât.

În insistența aceea exista ceva ce nu putea fi ignorat, ceva ce o enervă. Maria lăsă orice scrupul deoparte și îl privi din nou, cu o duritate crescândă ce i se simțea și în voce.

— Termină! Faptul că nu te simți bine nu-ți dă dreptul să fii lipsit de respect.

Ii întoarse spatele ca să intre în casă, dar el n-avea nici o intenție să-i lase victoria unui reproș ca ultim cuvânt. O ajunse din urmă și, cu un gest brusc, o apucă de braț.

— Lasă-mă-n pace! Puți a vomă.

— Nu, până nu mă asculți. Întreab-o pe tușa Bonaria unde-a fost azi-noapte, insinuă cu o privire sticloasă, apropiindu-și fața de a ei.

— Să doarmă, ca noi toți, replică Maria sec.

— O, nu, drăguțo! Nu noi toți. Eu eram treaz și am văzut ce-a făcut. A venit aici și l-a omorât pe fratele meu apăsându-i o pernă pe față.

Maria îi întoarse privirea cu o răceală pe care Andría n-o văzuse niciodată și care-l făcu să se simtă un mizerabil. În clipa aceea ar fi vrut să dea timpul înapoi și să-și înghită fiecare cuvânt, unul câte unul.

— A venit aici? întrebă Maria rar.

Andría îi lăsă imediat brațul și se retrase un pas, apoi încă unul.

— Nu, n-a venit aici… Scuză-mă. Nu știu ce vorbesc, se bâlbâi, încercând să-i ocolească privirea.

Negarea aceea o alarmă pe Maria mai mult decât o confirmare. Înfruntă distanța pe care el o crea, atacându-1.

— Spune-mi ce ai văzut.

Era un ordin, și în clipa aceea Andría înțelese că depășise momentul din care nu mai era posibil să se întoarcă înapoi ca să pună lucrurile la punct. Strivit de ușurința lui, se lăsă să alunece la pământ și povesti printre lacrimi totul despre noaptea care de abia se terminase; în timp ce Maria îi asculta neîncrezătoare vorbele, nici unul din ei nu simți cum în casa aceea se consuma în spații diferite plânsul funebru nu pentru una, ci pentru trei pierderi: respirația lui Nicola, inocența lui Andría și încrederea Mariei Listru în Bonaria Urrai.

Tulburată de destăinuirile acelea lipsite de sens, Maria părăsi casa familiei Bastíu fără să dea explicații, lăsându-l pe Andría în curte plângând în hohote, în vreme ce rudele îndurerate îl credeau distrus de moartea fratelui său.

Capitolul al treisprezecelea

Deși era prinsă în ritualul colectiv al doliului, graba cu care Maria părăsise casa familiei Bastíu nu trecu neobservată de către Bonaria Urrai, care intuise doar pe jumătate motivul acelei necuviințe. Dar bătrâna nu-și putea permite luxul de a acționa din impuls într-o zi ca aceea, iar Nicola Bastíu merita tot respectul ei până în fundul pământului unde urmau să-l așeze. Pentru ea n-ar fi existat alte momente în afara aceluia ca să onoreze promisiunile secrete pe care i le făcuse, în schimb pe Maria ar fi găsit-o acasă și când s-ar fi întors. Așa gândi croitoreasa din Soreni, în timp ce rămânea lângă Giannina și Salvatore Bastíu ca ruda pe care o consideraseră dintotdeauna, să cânte *Requiescat* împreună cu cei prezenți, ca și cum pentru ea ar fi fost vorba de un mort ca toți ceilalți, doar cu un nume diferit.

Chipul lui Nicola, destins în seninătatea artificială a celui care nu mai are nimic de cerut, părea în sfârșit cu adevărat calm, dar iluzia aceea optică nu era suficientă ca să potolească tumultul de incertitudini din sufletul Bonariei Urrai. Bătrâna era însă mult prea obișnuită să păstreze o anumită rezervă ca să lase să se întrevadă altceva decât ceea ce se aștepta de la ea, așa că rămase sobră lângă sicriu, așa cum făcuse întotdeauna de-a lungul anilor, ajutându-i pe părinții mortului în efortul lor de a pescui dintre amintiri multele momente fericite pentru a restitui un Nicola sănătos și zâmbitor, în întregime respectabil în trup și suflet. În jurul sicriului, câteva ore în șir, se perindară vocile femeilor și ale bărbaților, conform unei liturghii care alterna plânsul, rugăciunea și amintirea solemnă. Nici un pasaj nu putea fi sărit, pentru că acel ritual îi era indispensabil comunității pentru a recompune fractura dintre prezențe și

absențe. În gestul de a împiedica negarea durerii fiecăruia, chiar și cea mai controversată dintre morți se reconcilia cu naturalul tragism al lucrurilor din fiecare viață. De aceea, după ce preotul, care spusese predica despre comuniunea sfinților, plecase, femeile și bărbații din Soreni se reuneau pentru a celebra împreună comuniunea păcătoșilor, dezlegând rudele supraviețuitoare de vina unei dureri unice pe lume. Pentru rezolvarea celorlalte probleme era timp.

Există lucruri care se fac și lucruri care nu se fac, și Maria cunoștea bine diferența. Nu era vorba despre corect sau greșit, pentru că în lumea în care crescuse categoriile acelea nu-și aflau locul. La Soreni cuvântului „justiție[11] i se acorda un spațiu identic cu cel al unor teribile blesteme, și era pronunțat doar când trebuiau evocate oarbele persecuții la care fusese supus cineva. Pentru lumea din Soreni justiția te-ar fi putut eventual urmări, iar dacă te-ar fi prins, te-ar fi jupuit ca pe un porc sau te-ar fi răstignit ca pe un crist, te-ar fi futut în joacă, cum fac bărbații când se comportă ca animalele, te-ar fi descoperit oriunde te-ai fi ascuns și cu siguranță nu ți-ar fi uitat niciodată numele, nici pe al cui ieșise din tine; dar toate astea nu aveau nici o legătură cu lucrurile care se fac și lucrurile care nu se fac.

În timp ce tăia ceapa fin de tot, Maria se gândea obsesiv la diferența aceea, pregătind felurile pentru cină cu aceeași hipnotică încetineală cu care încerca să-și facă ordine în gânduri. Vorbele lui Andría fuseseră nebune asemeni sclipirii din privirea sa în timp ce le spunea, iar pentru Maria nu aveau nici un sens; și totuși, puse lângă anumite amintiri, începeau să aibă un sens. În timp ce tăia roșiile cubulețe, revedea figura bătrânei croitorese ghemuită lângă cuptor chiar în dimineața acelei zile, îmbrăcată și pieptănată fără cusur, ca și cum de-abia ar fi intrat sau ar fi știut deja că va avea un motiv să iasă. Maria încetase de multă vreme să-și mai pună întrebări asupra misterioaselor ieșiri nocturne ale bătrânei mame adoptive, dar acum uitarea

aceea îi venea în minte ca un elastic de praștie și era suficientă ca să-i trezească bănuiala că Bonaria Urrai are ceva grav de ascuns. Era pentru prima oară când se întâmpla, și Maria nu știa cum să ia bănuiala asta, atât era de nepotrivită cu încrederea ce o lega de femeia care o luase de fiică. Era de neconceput că fusese mințită, pentru că sunt lucruri care se fac și lucruri care nu se fac, se gândea, în timp ce lăsa să cadă în uleiul sfârâitor celelalte legume tăiate mărunt. Lingura de lemn agita în sos mirosuri și amintiri, și mestecând încet Maria se lăsă pătrunsă de amândouă, aducând în amintire o după-amiază petrecută cu mulți ani înainte, la câteva luni după ce devenise fiica de suflet a tușii Bonaria.

Nu se lecuise încă de viciul de a fura mici lucruri de care nu avea nevoie, dar pe care și le dorea. Il adusese cu ea din casa Annei Teresa Listru și câtăva vreme continuase să-i țină companie, ocolind, ori de câte ori putea s-o facă, faptul că trebuia să ceară voie. Uneori era un fruct, o bucată de pâine, alteori o jucărie sau o bucată de stofa colorată pusă deoparte pentru vreo aplică; dacă i se părea că n-o vede nimeni, Maria lua și ascundea obiectul, incapabilă să despartă dorința de subterfugiu. Bonaria Urrai își dăduse repede seama, asta și pentru că micile lipsuri se repetau cu o oarecare frecvență. Dar în după-amiaza aceea fu ultima oară când se întâmplă, iar Maria și-o amintea cât se poate de bine.

Era la sfârșitul lui octombrie, când se pregăteau prăjituri, și pe masa din bucătărie fuseseră lăsate ingredientele pentru *pabassinos*[14] de ziua morților: coajă de portocală, semințe de fenel, migdale tăiate feliuțe și un borcan de *saba*[15] din nopal, închisă la culoare și vâscoasă ca o cremă de caramel, cu gust dulce încărcat de parfumuri florale, care urma să lege aluatul ca un mortar aromat. Fiecare ingredient se afla în punga sa, în

[14] Prăjitură tipică sardă cu fructe confiate şi migdale.
[15] Nectar făcut de obicei din fructe, fiert până devine foarte gros.

afară de stafide, care fuseseră puse la muiat într-un castron cu apă de flori de portocal. Bonaria își dăduse seama în ultima clipă că-i lipsea făina grișată, indispensabilă pentru ca prăjiturile să nu se prindă la copt. Înainte de a ieși nu-i interzisese explicit să pună mâna pe lucrurile aflate pe masă, dar Maria nu se îndoise nici o clipă că încălca un ordin atunci când luase doi pumni de migdale și fugise în camera ei să le ascundă într-un sertar. Când se întorsese cu făina, Bonaria băgase de seamă că din grămada de migdale lipsea jumătate, iar Maria, așezată pe podea, se juca cu o expresie cât se poate de inocentă. Bonaria se apropie de ea și primele vorbe pe care le spuse nu acuzau.

— Lipsesc migdale.

Maria ridică privirea în sus și o privi pe tușă cu un aer nedumerit. Putea să fie deja un răspuns, dar Bonaria nu avea intenția să se mulțumească.

— Le-ai luat tu?

— Nu.

Palma sosi, precisă și violentă, lovind-o pe Maria peste obrazul stâng și lăsându-i un semn roșu. Neîncrezătoare, cu pupilele dilatate din cauza surprizei, fetița o privi pe bătrână cu gura deschisă, uitând să plângă.

— Ridică-te, spuse Bonaria cu voce gravă. Maria se ridică încet, cu ochii în pământ ca să ascundă marea rușine care-i înflorea pe chip împreună cu roșeața palmei încasate. Bonaria o apucă de braț, târând-o fără prea multă delicatețe spre camera ei. Închise ușa răsucind de două ori cheia în broască și, după ce se asigură că era bine încuiată, bătrâna se duse să facă prăjituri, fără să mai scoată o vorbă. Maria rămase închisă în cameră până la ora cinei și făcu tot felul de lucruri ca să uite ce se întâmplase: la început plânse în tăcere, apoi încercă să-și petreacă timpul cu jucăriile, prefăcându-se că nu s-a întâmplat nimic și în cele din urmă se întinse pe pat, epuizată în dezamăgirea ei, și chiar adormi. Dar când ușa se deschise din

nou era trează și se așeză pe pat așteptând. Bonaria se apropie, luă de lângă perete scaunul și se așeză exact în fata ei.

— Ai înțeles de ce ți-am dat o palmă?

Maria se aștepta la întrebarea aceea și dădu din cap înroșindu-se din nou de rușine.

— De ce?

— Pentru că am furat migdalele.

— Nu.

Negația categorică a Bonariei o surprinse, demontând interpretarea pe care ea o dăduse faptelor. Nu spuse nimic, fixând-o pe bătrână cu o privire uimită.

— Ti-am dat o palmă pentru că mi-ai spus o minciună. Migdalele se pot cumpăra din nou, dar pentru minciună nu există leac. De câte ori deschizi gura să vorbești, adu-ți aminte că Dumnezeu a creat lumea cu vorba.

La șase ani nimeni nu e prea tare în teologie, așa că Maria nu găsi o replică potrivită pentru sensul acelei fraze, prea mare pentru ea ca să o înțeleagă pe deplin. Dar partea pe care o înțelese fu mai mult decât suficientă pentru a se judeca pe sine însăși și, în timp ce, cu buzele strânse, încerca să aprobe, Bonaria se întinse s-o îmbrățișeze fără s-o strângă, ca pe o gogoașă de mătase cu un vierme înăuntru. La finalul acelei reconcilieri, rămasă unică în felul ei, Maria ieși din cameră ținând-o pe bătrână de mână și găsi casa invadată de parfumul intens al prăjiturilor coapte deja, puse la uscat pe un grătar, ca niște mici cărămizi închise la culoare. Ani de zile asociase parfumul de *pabassinos* abia scoși din cuptor cu amintirea aceea, și fără să-și dea seama încetă să mai simtă dorința de a fura lucruri care-i aparțineau în mod evident, pentru că, odată înțeleasă evidența aceea, nu mai exista nimeni căruia să-i spună minciuni.

Maria Listru zâmbi amintindu-și de ea însăși și adăugă apă în cratița în care roșiile se topiseră într-un sos dens și aromat.

Orice se întâmplase în noaptea aceea, orice credea Andría că văzuse, până când termină sosul Maria se convinse că femeia care o învățase să se spele pe mâini înainte de a vorbi nu putea s-o fi înșelat în nici un fel, cu atât mai puțin în felul acela. Există lucruri care se fac și lucruri care nu se fac, se gândi; și lucrurile care se fac se fac așa, își spuse, în timp ce gusta sosul ca să vadă dacă mai trebuie sare.

Maria se înșela, dar nu știu cât anume până seara, când Bonaria intră în casă la finalul uneia dintre cele mai grele zile din viața ei. N-o așteptase să mănânce împreună, pentru că la nașteri și la morți știi când pleci de acasă, însă nu știi niciodată când te întorci, dar oala cu apă aștepta pe sobă, iar sosul nu-și pierduse încă toată prospețimea. Maria citea, cum făcea deseori după cină, iar Bonaria era prea distrusă ca să-și dea seama imediat că în atitudinea ei era ceva nefiresc.

— De ce ai plecat? Te-ai certat cu Andría?

Când era sigură că știe deja răspunsul pe care-l aștepta, pornea de la o întrebare directă.

— Da.

Maria o privi cu o expresie calmă, urmărindu-i cu privirea umerii obosiți și aplecați, chipul brăzdat și fusta neagră șifonată de cât stătuse pe scaun. I se păru bătrână, în sensul obișnuit pe care oamenii îl dau cuvântului, aproape de sfârșit, asemenea promisiunilor menținute.

— Ti se părea momentul potrivit, cu fratele mort în casă? în loc să-l consolezi...

— Am făcut-o.

— Nu prea-mi vine să cred. Ai plecat.

Cel puțin dacă n-ar fi fost atât de insistentă. Dacă n-ar fi strâns-o cu ușa să dea cu orice chip o explicație, poate Maria n-ar fi încetat să creadă că era un moment bun pentru a tăcea. Lipsa de respect de care o acuza Bonaria o făcu să răspundă pe același ton, împingând discuția spre ape mai nesigure.

— Dacă rămâneam era mai rău. Spunea niște lucruri care nu se puteau asculta.

— Rudele mortului spun întotdeauna aceleași lucruri. Ce voia, să moară și el? Se simțea vinovat de moartea lui Nicola?

Maria închise cartea fără grija de a pune un semn. Când vorbi, tonul ei fu în mod deliberat inexpresiv.

— Nu, nu se simțea vinovat. Dădea, în schimb, vina pe dumneata.

Bonaria stătea deja nemișcată și expresia chipului ei nu se schimbă câtuși de puțin.

— Pe mine? Și de ce, mă rog?

— Zice că te-a văzut azi-noapte intrând în camera lui Nicola și sufocându-l cu o pernă.

Spus așa, dacă n-ar fi fost vorba de Nicola, ar fi sunat chiar amuzant, iar Maria, transformând acuzația într-o frază fără imperative, îi văzu toată lipsa de fundament logic. Reconstrucția nu părea să aibă nici un sens. Și totuși Bonaria nu râse.

— Ți-a spus asta?

— Da, chiar așa a spus, dar după aceea a vomat și a spus că inventase totul.

Bonaria Urrai se așeză aproape de cămin, netezindu-și cu grijă cutele fustei în jurul trupului, ca petalele unei flori negre. Discuția era terminată, și totuși Maria simți nevoia să adauge:

— Își ieșise complet din minți, nu gândea normal...

Bătrâna își întoarse fața spre cămin, ascunzându-și expresia ochilor într-un gest de apărare atât de neobișnuit la ea, încât Maria, fără să știe prea bine de ce, simți cum crește în ea umbra lungă a bănuielii. Întrebarea îi ieși de pe buze în șoaptă.

— Unde ai fost azi-noapte?

Tăcerea fu răspunsul, și Bonaria nu consideră necesar s-o spargă. Rămase cu ochii spre cămin, fixați pe funinginea lemnelor consumate de o iarnă mai lungă decât de obicei. Pentru Maria fu ca o lungă explicație. Cu o mișcare bruscă se ridică, așeză cartea pe masa pregătită pentru o singură persoană și se

apropie de bătrâna ghemuită în aceeași poziție în care o surprinsese dimineața.

— Ai ieșit, știu. Unde ai fost?

Bonaria își ridică fața înfruntându-i privirea fără să răspundă. În ochii aceia goi, Maria zări urma a ceva de care nici măcar nu știa că trebuie să se teamă și se clătină.

— Nu se poate.

— Maria...

— Ai făcut-o... Ai fost cu adevărat la Nicola azi-noapte... – vorbele fetei nici măcar nu mai erau întrebări.

— El mi-a cerut-o.

Răspunsul păru fără rost în fața expresiei răvășite a Mariei.

— Nu se poate...

Bonaria se ridică oftând. Știuse întotdeauna că va veni momentul acela, dar cu siguranță nu era așa cum și-l imaginase.

— Ce nu se poate? Că mi-a cerut-o el, sau că eu am făcut-o? Ai ochi să vezi și nu te-ai născut proastă, Maria. Îl cunoșteai pe Nicola și mă cunoști și pe mine.

La auzul acestor cuvinte, Maria clătină cu putere din cap.

— Nu, nu te cunosc. Persoana pe care o cunosc eu nu intră noaptea în casele oamenilor să sufoce ologii cu perna...

Brutalitatea descrierii contrasta izbitor cu șoapta fetei, slabă ca o flăcăruie. Încetul cu încetul, odată cu bănuiala care devenea tot mai puternică, se înmulțeau pe buzele ei și implicațiile obscene ale adevărului.

— Giannina știe? Salvatore Bastíu știe?

— N-are importanță.

Bonaria știa că minte, și totuși o făcea.

— Nu e important ca părinții să știe că fiul lor a murit în mâinile dumitale?

— El a vrut să fie așa, și eu i-am promis.

— Și de ce a trebuit Nicola să-ți ceară tocmai dumitale un asemenea lucru?

Bătrâna Urrai tăcu privind-o pe Maria drept în ochi. Nu existau cuvinte de răspuns la întrebarea aceea, iar dacă existau ea nu le cunoștea. Dar în mintea Mariei adevărul își făcu pe neașteptate loc cât se poate de limpede, iar în momentul exact în care îl înțelese, fiica Annei Teresa Listru și a lui Sisinnio Listru știu exact cine era femeia care stătea în fața ei. Deschise gura pentru a da glas tulburării într-o imprecație, dar nu-i ieși altceva decât un gâfâit de femeie care naște, hohotul fără lacrimi al unui animal gâtuit. Își duse mâna la gură, fără să-și ia ochii de la chipul extrem de palid al accabadorei.

— De câte ori te întorceai noaptea... murmură.

— Ti-aș fi spus când ar fi venit vremea, Maria. Bonaria nu încercă nici măcar să tempereze tulburarea fiicei.

— Când? Când mi-ai fi spus? M-ai fi luat cu dumneata? Mi-ai fi cerut să-ți țin șalul în timp ce o făceai? – furia urca pe buzele Mariei ca o spumă amară. Când mi-ai fi spus?

— Sigur nu acum... când aveai să fii pregătită. ..

— Pregătită! – cuvântul răsună în cameră ca un obiect aruncat pe jos. Eu n-aș fi fost niciodată pregătită să accept ideea că dumneata omori oameni.

Imediat ce deveni evident că fluviul acela nu va putea fi zăgăzuit, Bonaria abandonă speranța de a găsi o cale mai ușoară pentru a merge până la capăt.

— Nu încerca să dai nume unor lucruri pe care nu Ie cunoști, Maria Listru. Vei face multe alegeri în viață care nu-ți vor fi pe plac, dar le vei face și tu, ca toți ceilalți, pentru că trebuie făcute.

— Asta e deci una dintre ele – tonul batjocoritor era feroce și Maria nu făcea nimic pentru a-l masca. – Și cum faci lucrul acesta necesar? Explică-mi, pentru că oricum mi-ai fi spus, nu? – începu să se miște cu un pas sincopat care ducea doar împrejurul mesei. – Intri întotdeauna pe furiș, cum ai făcut cu Nicola? Nu, lasă-mă să mă gândesc... te cheamă familia, ca în noaptea aceea când a venit Santino Littorra! – Cu cât amintirea devenea mai limpede, cu atât mai limpede era și furia fetei. – Și

cum o faci, tușă, spune-mi!

Bonaria Urrai cunoștea destul de bine lumea ca să știe că răspunsul la o asemenea provocare n-ar fi dus la nimic bun.

— Vrei să-l judeci pe „cum“ fără să-l înțelegi pe „de ce“? Tu te grăbești mereu să dai sentințe, Maria.

— Eu nu mă grăbesc, dimpotrivă! Dacă lucrurile trebuie să se întâmple, la momentul potrivit se întâmplă de la sine.

Bătrâna își scoase salul cu o mișcare bruscă și îl aruncă pe scaun. Ochii ei negri o fixară pe Maria cu o anumită nerăbdare severă. Orice se întâmplase cu Nicola, pentru tot restul, Bonaria Urrai știa încă să-si motiveze acțiunile.

— Se întâmplă de la sine... murmură zâmbind fără veselie. Tu te-ai născut singură, Maria?

Ai ieșit cu puterile tale din burta maică-tii? Sau te-ai născut cu ajutorul cuiva, ca toți viii?

— Eu întotdeauna...

Maria încercă să răspundă, dar Bonaria o opri făcând un gest categoric cu mâna.

— Taci, că nu știi ce spui. Ti-ai tăiat singură cordonul? Și nu ai fost spălată și alăptată? Nu te-ai născut și ai crescut de două ori datorită altora, sau ești așa de grozavă că ai făcut totul singură?

Domolită prin cu ceea ce i s-a părut a fi o lovitură sub centură dată cu răutate, Maria renunță să răspundă, în timp ce vocea Bonariei coborî până deveni o litanie lipsită de orice emfază.

— Deci alții au hotărât pentru tine atunci și tot alții o vor face atunci când va fi nevoie. Nu există nici o ființă căreia să-i vină ceasul fără să fi avut tati și mame la fiecare colt de stradă, Maria, și tu ar trebui să știi asta mai bine decât oricine.

Bătrâna croitoreasă vorbea cu sinceritatea cu care se fac confidente necunoscuților în tren, știind că nu va mai trebui să suporți niciodată greutatea privirilor lor.

— Nu mi s-a deschis pântecele – continuă – și Dumnezeu știe cât de mult mi-am dorit asta, dar am învățat singură că pe copii

trebuie să-i bați și să-i mângâi, să le dai laptele, și vinul de zile mari, și tot ce le trebuie, atunci când le trebuie. Aveam și eu rolul meu de jucat, și l-am jucat.

— Și ce rol era?

— Ultimul. Eu am fost ultima mamă pe care unii au văzut-o.

Maria rămase în tăcere câteva minute, în timp ce furia i se stingea în înțelesul, pentru ea inacceptabil, al acelor cuvinte. Când vorbi, Bonaria știu că nu mai exista loc de înțeles.

— Pentru mine ai fost prima și, dacă mi-ai cere să mori, eu n-aș fi în stare să te ucid doar pentru că asta vrei.

Bonaria Urrai o privi fix și Maria văzu că bătrâna era obosită.

— Să nu spui niciodată: eu din apa asta nu beau. S-ar putea să te trezești în hârdău, fără măcar să știi cum ai ajuns acolo.

Bonaria luă șalul pe care-l lăsase să cadă pe scaun și începu să-l împăturească încet, conștientă că era singurul lucru pe care putea să-l pună în ordine.

— Când va veni momentul, Maria, vei descoperi despre tine lucruri pe care nu le cunoști încă.

— N-o să vină momentul ăla... – Maria nu-și dădu seama că hotărâse asta decât în momentul în care îi ieșea pe gură. – ... vreau să plec de la dumneata.

Dacă bătrâna era surprinsă de cuvintele acelea, nu făcu nimic să o arate. Nici măcar n-o privi.

— Înțeleg.

— Imediat. Chiar mâine.

— Bine. O să vorbesc cu maică-ta.

— Nu... – fata păru să ezite. – Nu vreau să mă întorc la mama. O să găsesc eu o soluție.

— Cum vrei.

Nu asta voia să spună Bonaria, dar făcuse deja în zilele acelea lucruri pe care nu le voia.

— E clar că pentru recunoștința pe care ți-o datorez o să-mi fac datoria, adăugă Maria în șoaptă.

Bătrâna o privi, apoi spuse încet:

— Nu am nevoie de nimic din ceea ce ești în stare să faci, Maria Listru.

Se duseră la culcare fără să mai adauge alte vorbe, pentru că altele nu mai erau de folos, și nici una din ele nu dormi. Apa din oala de pe soba stinsă nu era singurul lucru care rămăsese rece în noaptea aceea în vechea casă a lui Taniei Urrai.

A doua zi, dimineața devreme, doamna învățătoare Luciana îi deschise ușa Mariei, convinsă că venise să-i restituie cartea pe care i-o împrumutase; dar se trezi în fata ei cu o fată cu valiza în mână și fără nici o explicație care s-o motiveze. Dar nu poți fi învățătoare treizeci de ani și să nu înțelegi când e momentul să nu pui întrebări, și după o săptămână Maria avea în mână biletul pentru vaporul spre Genova și o locuință la Torino, în strada della Rocca, unde o oarecare familie Gentili aștepta cu nerăbdare noua bonă sardă recomandată direct de Luciana Tellani.

Capitolul al paisprezecelea

O altă viață. Asta îi spusese doamna învățătoare Luciana. Îți trebuie o altă viată, unde nimeni să nu știe cine ești sau a cui ești. Maria nu-i povestise nimic din ceea ce se întâmplase, nici despre ce anume își spuseseră ea și Bonaria, dar fusese de ajuns o privire atentă în ochii verzi ai torinezei pentru ca Maria să înțeleagă că ea fusese singura persoană din sat care nu știa cine era cu adevărat Bonaria Urrai. Încerca în zadar să domine golul iscat de trădarea suferită, care i se părea atât de înrudit cu moartea, dar fără consolarea de a putea veghea pe cineva drag și fără o înmormântare care să pună hotare de pământ plânsului ce o sufoca. Trăise ani de zile cu Bonaria convinsă că aflase un echilibru între cele două nașteri ale sale, una greșită, dar și una bună, iar acum socotelile îi apăreau pline de erori și ștersături, lăsând-o încă o dată pe dinafară, ca pe un rest.

O altă viață, repeta cu hotărâre Luciana Tellani, ca și cum ar fi fost un fleac să renaști. Dar se dovediră a fi cuvintele potrivite, învățătoarele au deseori câte unul pus deoparte pentru întâmplări ca aceea: mai mult decât orice alt argument, posibilitatea de a hotărî măcar una din prea multele sale nașteri putea s-o convingă pe Maria să plece atât de repede.

Călătoria pe mare între Olbia și Genova, pe puntea *Tirreniei*, agățată de balustrada lipicioasă din cauza aerului sărat, o făcu să se simtă puternică, matură, aproape liberă, fără umbra aceea în priviri pe care deseori o păstrau pentru toată viața cei care erau forțați să emigreze pentru a avea ce mânca, oameni deloc nerăbdători să facă botezuri în care să-și poată alege numele singuri. Faptul de a o lua de la început altundeva, de a-și tăia cordonul ombilical într-un moment precis al existenței, ales de ea, fără moașe și fără datorii aparente, o făcu pe Maria să se

simtă ca în ziua aceea, cu mulți ani în urmă, în curtea Annei Teresa Listru, când sub un lămâi hotăra deja singură ce e mai bine să pună în prăjiturile făcute din noroi. În timpul călătoriei, Maria încercă să nu doarmă deloc, nici măcar o oră. Folosi timpul ca să devină accabadora amintirilor sale și să trateze întâmplările ce o împinseseră la acea hotărâre ca pe o persoană pe care o lași sau nu să urce pe vaporul spre continent. Le însemnă una câte una, în timp ce și le amintea pentru a le uita, și atunci când sosi în portul din Genova coborî de pe vapor simțindu-se mai ușoară, convinsă că a lăsat pe celălalt pământ tot balastul rănilor sale.

Apartamentul soților Attilio și Marta Gentili, la etajul cinci al unui bloc elegant din centrul istoric al orașului, avea pereții vopsiți într-un alb lăptos, complet diferit de culorile țipătoare ale caselor din Soreni. Maria văzuse pereți atât de albi doar la școală și la spital, și din cauza asta se simți imediat oarecum intimidată, cuprinsă de o ușoară stânjeneală, accentuată și de dezinvoltura cu care o tutuiră de la bun început. Salonul în care doamna Gentili o conduse înainte de a merge să-i cheme pe copii era copleșitor de vast, dominat de o lustră mare din sticlă *fume*, ale cărei elemente, rotunjite și lucitoare, coborau din tavan ca un enorm ciorchine de bomboane supte. În puținele minute în care rămase singură, Maria nu se mai prefăcu că nu este impresionată de tavanele înalte și de marile ferestre *liberty* care acopereau un perete întreg; chiar și la patru după-masa, când soarele trecuse deja prin fața lor de o bună bucată de vreme, se putea intui explozia de lumină care detona înăuntru în fiecare dimineață senină. În încercarea de a părea dezinvoltă, se așeză pe marginea divanului de culoarea untului, copleșită de ostentația atâtor spații nejustificate, pe care cu siguranță micul șemineu de marmură de lângă ușă nu reușea să le încălzească; dar fu bucuroasă să se poată ridica în picioare atunci când copiii familiei Gentili fură aduși, fără să-si dea câtuși de puțin seama

că făptura ei subțire, îmbrăcată încă în paltonul verde-închis, le apărea copiilor ca o pată pe tapiserie. Cu o oarecare solemnitate, Piergiorgio și Anna Gloria veneau în fața mamei ținându-se de mână, îmbrăcați identic ca pentru a-i face să pară gemeni. Maria încercă să zâmbească, dar Piergiorgio – care știa să recunoască deja diferența subtilă între a face și a se preface – se limită s-o fixeze cu orgoliul confuz al celor cincisprezece ani ai săi, fără să lase nici măcar o clipă mâna surioarei sale.

— Copii, ea este Maria...

Gestul larg al mâinii cu care doamna o arătă copiilor o făcu pe Maria să se simtă o proprietate cumpărată, o parte din mobilier, ceea ce în mod inconștient o irită, dar când văzu că Marta Gentili îi trata în același fel și pe copii, înțelese că un asemenea comportament exprima doar viziunea ei personală despre lume.

— ... iar aceștia, dragă, sunt copiii mei. Nu te lăsa păcălită de aerul lor serafic, sunt niște adevărați diavoli. Mai ales Piergiorgio!

Maria zâmbi îngăduitor, chiar dacă nu găsea nimic serafic la cei doi copii. Dar, de frumoși, erau frumoși. Amândoi aveau acea nuanță de blond care tinde să se închidă cu timpul, dar, în timp ce Anna Gloria luase de la mamă tenul alb al unei păpuși de porțelan, Piergiorgio avea un neobișnuit ten auriu de marinar, ce sugera căldura, oprindu-se însă la conturul albastru al ochilor reci. Afișau amândoi trufia celor născuți bogați, părea că între ei, de multă vreme, nu mai era loc pentru fragilele slăbiciuni ale copilăriei. Unei priviri atente însă, încheieturile micilor degete albite din cauza strânsorii mâinilor dădeau de înțeles că lucrurile nu stăteau chiar așa cum păreau. Maria, care numai neatentă nu era, în timp ce-i privea pe copii înțelese instinctiv că munca aceea nu va fi așa ușoară cum îi fusese prezentată, dar putea să fie de departe mult mai interesantă.

Așa cum prevedea contractul în baza căruia fusese angajată, Maria petrecea cu copiii tot timpul în care aceștia nu erau la școală, supraveghindu-i la joacă și la făcutul temelor, indiferent

dacă părinții erau sau nu acasă. Ii dădură camera galbenă, o încăpere mică, aflată între cele mai spațioase rezervate copiilor, și faptul de a comunica cu ambele camere o făcu să creadă că probabil fusese gândită ca o mare debara, unde în viitor, când n-ar mai fi avut nevoie de o bonă, cei doi frați ar fi putut să-și pună hainele.

Primul lucru pe care trebui să-l gestioneze Maria fu că frații nu ieșeau niciodată din casă să se joace cu alți copii. Era adevărat că apartamentul familiei Gentili nu avea curte, dar strada pe care locuiau era foarte aproape de marele parc Valentino și de aleile mărginite de copaci de pe malul Padului, un loc aventuros, unde numărul de tentații potențial mortale era atât de mare, încât putea face orice copil să înnebunească de bucurie. Dar Marta Gentili fui categorică în această privință: copiii puteau ieși doar cu ea și cu tatăl lor. Nici măcar nu trebuia să le treacă prin gând să meargă afară, la joacă, fără părinți, iar Maria își dădu în curând seama că o bună parte din sarcina ei consta în a garanta că acest lucru nu se va întâmpla niciodată. În realitate nu era un ordin greu de îndeplinit, pentru că Piergiorgio nu-si manifesta dorința de a ieși, iar Anna Gloria, deși mai zvăpăiată, părea pentru moment mulțumită de multele și minunatele jocuri de care dispuneau amândoi. Maria însă, în puținele ore libere care îi rămâneau, ieșea singură pe străzi ori de câte ori putea, precaută, dar și plină de curiozitate față de marele oraș. Doamna Gentili îi spusese ciudata poveste a străzilor perfect drepte din Torino, care se pare că fuseseră desenate înaintea locurilor în care urmau să conducă; ideea că torinezii hotărâseră înainte de toate călătoria, și doar după aceea s-au apucat să ridice casele, piețele și palatele i se părea atât de ilogică, încât în primele scrisori pentru surorile ei Maria continua să povestească asta ca și cum ar fi fost o noutate amuzantă.

Ordinea aceea milimetrică o deranja, convinsă că străzile trebuiau să ia naștere ca la Soreni, apărând printre case ca niște

resturi de croitorie, fâșii, bucăți strâmbe, tăiate una câte una din spațiile rămase întâmplător după ivirea neregulată a locuințelor, care stăteau în picioare una lângă alta ca niște bețivani bătrâni după hramul bisericii. Marta Gentili îi explicase că harta regulată a străzilor din Torino luase naștere din necesități de siguranță, pentru că un oraș regal nu trebuia să le ofere rebelilor și dușmanilor nici un ungher pentru a se ascunde, dar asta nu făcu decât să-i întărească Mariei ideea că toate lucrurile în aparență prea liniare nu erau altceva decât o recunoaștere a slăbiciunii: nimeni nu si-ar fi dat osteneala să deseneze străzi atât de drepte, dacă nu i-ar fi fost foarte frică.

În orice caz, îi plăcea să meargă fără țintă pe sub porticurile elegante, privind vitrinele cu dulciuri învelite în ciocolată sau confecțiile puse pe manechine cu o calculată solemnitate. Se oprea în fața magazinelor de îmbrăcăminte și le studia cu ochiul critic al croitoresei, căutând tivul prost făcut sau manșeta croită neglijent și zâmbind cu satisfacție când în spatele geamului ghicea defectul, ca și cum ar fi fost o victorie personală. În momentele acelea i se întâmpla să se gândească la Bonaria Urrai, dar în tot restul timpului orice efort era îndreptat spre delicata operațiune de eliminare din memorie începută pe vapor, iar plimbările constituiau o parte fundamentală a acestei operațiuni. Singurul lucru cu care nu reușea să se împrietenească era frigul teribil din Torino, care nu era o simplă temperatură scăzută – așa ceva suferise deja –, ci un aer atât de geros, că pentru a-i rezista se dovedea necesar să-l respire în doze foarte mici. Frigul riscă serios să-i compromită plăcerea de a se plimba, pentru că după câteva minute ieșea învingător în fața grosimii paltonului ei de stofa, ajungând s-o înțepe până la oase, în ciuda ritmului susținut al mersului.

În primele zile, Maria se întorcea acasă cu mușchii înțepeniți și stomacul contractat și avea nevoie de cel puțin o oră până să-i treacă durerea de cap care îi strângea fruntea ca un lanț. Deși incapabilă să înțeleagă cum de puteau torinezii să

supraviețuiască unui asemenea ger, ideea de a renunța să iasă îi era la fel de odioasă ca o predare fără luptă. A treia oară când se întoarse acasă degerată se hotărî să ia măsuri: după ce îi ceruse Martei Gentili voie, începu să recupereze din coșul din salon ziarele pe care stăpânul casei le citise deja, apoi se ducea pe furiș în camera ei ca să-și prindă foile de hârtie pe piept, spate și burtă, înainte de a îmbrăca paltonul verde și de a ieși în stradă. Prin fâsâitul acela înăbușit de hârtie tipărită i se părea că frigul intră mai greu, și acel mic secret o însoți întreaga iarnă, cu complicitatea norocoasă a singurătății: dacă ar fi avut o prietenă cu care să facă plimbările, ar fi fost complicat să-i explice, stând poate în sălița unui bar, de ce prefera să bea ciocolata fierbinte fără să-și dea jos paltonul de pe ea. Dar Maria fu cât se poate de atentă să nu-și facă prietene. Attilio Gentili, în schimb, fu întotdeauna convins că bona copiilor săi era o pasionată cititoare a faptelor cotidiene și lucrul acesta nu se poate spune că nu-i făcea plăcere.

Să se ocupe de Anna Gloria nu fu atât de greu cum crezuse la început, poate pentru că, intuindu-i caracterul neîncrezător, așa cum fusese și al său, Maria nu făcu niciodată greșeala de a încerca să o cucerească cu măguleli, cu care fetița era probabil foarte obișnuită; rezerva instinctivă cedă în fața curiozității și a pasiunii pe care micuța, plictisită de jucăriile care o înconjurau din toate părțile, o arătă pentru încurcăturile de limbă și jocurile de cuvinte, în care Maria era expertă. Împreună umpleau salonul de râsete și pronunții caraghioase, în timp ce Maria, cu pumnul strâns, ridica degetele fetiței unul câte unul, spunând în rimă povestea ei preferată:

— Asta merge la vițel, ăsta merge la purcel, ăsta strânge gătejoare, ăsta face plăcintioare și ăsta strigă... – ajunsă aici scutura cu putere degetul mic, făcând-o să râdă în hohote – ... *mischineddu! No ndi nd'est abarrau!*

— Nu înțeleg nimic! protesta Anna Gloria când își revenea din

ilaritatea pe care i-o provoca sonoritatea străină a cuvintelor.

— Nu înțelegi pentru că n-ai văzut niciodată ce se-ntâmplă cu cel mai mic într-o familie cu patru copii.

— Ce se-ntâmplă? – fetița întindea pumnul, nerăbdătoare să reînceapă ritualul.

Maria se apropia din nou cu un aer complice și îi lua mâna, ridicând degetele în ordine începând cu cel mare.

— Ăsta merge la viței, ăsta merge la purcei, ăsta strânge gătejoare, ăsta face plăcintioare, ăsta strigă țiuic-țiuic, dă-mi și mie că-s mai mic... – și degețelul era scuturat ca un clopoțel. Sărăcuțul! Nu i-a mai rămas nimic!

Fata o învăță multe altele, atât în italiană, cât și în sardă, și fetița le spunea deseori pe neașteptate, cu o asemenea abilitate că-i uimea pe părinți, care găseau miraculoasă licărirea aceea de disciplină. Grație acelui expedient, după trei săptămâni de jocuri de cuvinte, ea și Anna Gloria se puteau considera, dacă nu chiar prietene, cel puțin complice, ceea ce îi permise Mariei să exercite un oarecare control asupra caracterului rebel și răzgâiat al fetiței.

Piergiorgio Gentili, în schimb, era cu totul altfel. Chiar de la început băiatul nu oferi nici un fel de pretext pentru o apropiere, și, deși era întotdeauna cât se poate de politicos, fiecare gest sau cuvânt al lui îi părea țintit cu precizie pentru a sublinia o distanță ostilă. El observa cu o iritare prost disimulată zonele de familiaritate pe care surioara i le ceda fetei sarde, și, când cele două se distrau împreună, stătea într-o parte a camerei observându-le prevăzător, la o distanță impusă de o eventuală molipsire de acea nouă legătură. Dotat cu o eleganță naturală și foarte înalt pentru cei cincisprezece ani ai săi, Piergiorgio nu avea nimic din comica șovăială adolescentină pe care Maria o cunoscuse la Andría Bastíu; în ciuda semnalelor evidente lansate de o virilitate în devenire, care își disputa în el spațiile copilăriei, în privirea întunecată a băiatului exista ceva deja finit care o tulbura și o făcea să fie precaută.

În ziua în care Maria înțelese ce se ascunde în spatele acelui comportament era toamnă la Torino, Piergiorgio împlinise șaisprezece ani, sora lui unsprezece, iar ea lucra în casa Gentili de un an și zece luni, în timpul cărora își mințise mereu surorile, scriindu-le că era fericită, că toți o tratau ca pe o fiică și că nu mai voia să se întoarcă. Din când în când Regina îi dădea câte ceva de înțeles despre Bonaria, care părea să sufere de bolile normale pentru vârsta ei, dar Maria sărea sistematic fragmentele care se refereau la bătrâna croitoreasă.

— De ce nu mergem în parcul Valentino? E o zi frumoasă.

Cu vorbele acelea prefăcut spontane, Anna Gloria își deranjă fratele, concentrat asupra unei traduceri din latină, în timp ce Maria ridica uimită capul de pe pasmanteria pe care o aplica pe tivul unei fuste. Attilio și Maria Gentili erau plecați în regiunea Langhe la familia Remotti, cum făceau deseori, și urmau să se întoarcă doar a doua zi.

— Nu.

Tonul vocii lui Piergiorgio nu promitea nici o frântură de explicație.

— De ce nu? Nu ieșim niciodată, stăm tot timpul în casă sau la școală, unde mergem cu mașina. Nu facem niciodată un pas pe jos și eu mă plictisesc de moarte...

Anna Gloria i se adresă Mariei, căutând plină de speranțe un sprijin.

— Ce zici?

Piergiorgio o fixă pe Maria o clipă, ca și cum ar fi somat-o să nu răspundă, apoi continuă:

— De când comandă Maria aici?

— Și cine comandă atunci, tu? îl sfidă, încăpățânată, sora lui.

— Comandă mama și tata, și știi foarte bine că ei nu vor.

— Nu voiau când eram mici, dar acum suntem mari. Și-apoi suntem cu Maria...

Anna Gloria nu părea dispusă să cedeze, de zile întregi își făcuse probabil planul, și Piergiorgio părea să intuiască asta,

pentru că se ridică în picioare și din trei pași mari străbătu distanța care-l despărțea de sora lui.

— Tu *ești* încă mică, iar eu n-am chef să ies. Așa că stăm în casă. Mi se pare totul clar, nu?

Fetița tăcu, înfruntând ochii aceia identici cu ai ei fără să se lase intimidată. Neputința o înfuria, dar nu deschise gura.

— Bine, încheie el, satisfăcut de tăcerea aceea.

După ceea ce, evident, putea fi considerat drept sfârșitul discuției, Piergiorgio se întoarse la biroul său, fără ca nimic în gesturile sale sau în privire s-arate c-ar fi luat-o în calcul, fie și din greșeală, pe Maria. Anna Gloria se ridică brusc din fața cărții de geografie, lăsând-o să cadă jos cu o violență anume. După ce îi aruncă Mariei o privire supărată, părăsi în grabă încăperea, trântind ușa cu un zgomot sec, care făcu să tremure ceasul din lemn colorat atârnat pe perete. Ca și cum ar fi fost surd, Piergiorgio nici măcar nu-și ridică ochii de pe caietul de latină și nu trecură zece minute că auziră amândoi curgând apa de la duș. Maria nu-și pierdu cumpătul; era obișnuită cu izbucnirile de furie dintre cei doi, care apăreau și dispăreau la fel de repede, dar care erau tot mai frecvente pe măsură ce Anna Gloria creștea și caracterul său rebel tolera din ce în ce mai puțin autoritatea, până atunci incontestabilă, a fratelui său. Piergiorgio afișa indiferență după certurile acelea, dar Maria îl cunoștea destul de bine deja ca să înțeleagă că îndepărtarea de sora lui îl găsea în realitate lipsit de apărare. Respecta secretul acela, cât se poate de conștientă că jocul reciproc al prefăcătoriilor era lucrul cel mai apropiat de o complicitate care ar fi putut vreodată lua naștere între ei. Dar după douăzeci de minute apa de la duș nu încetase să curgă și Piergiorgio ridică în sfârșit capul din cărți, privind-o pe Maria cu un aer întrebător:

— Cât durează dușul ăsta?

Fata făcu nod și, rupând firul cu care lucra, așeză fusta pe pat ca să meargă să vadă.

Ușa de la baie nu era încuiată si, când Maria intră, după ce

bătuse inutil la ușă, apa cădea copios în cabina de duș goală. Ii fură suficiente doar câteva secunde pentru a înțelege că Anna Gloria nici măcar nu intrase acolo.

— Nu-i aici! exclamă cu voce tare.

Când se întoarse în cameră cu pas alarmat, Piergiorgio Gentili își îmbrăca precipitat pardesiul. Luase cheile casei de pe scrin și se pregătea să iasă fără să-i pese câtuși de puțin dacă era sau nu urmat.

Capitolul al cincisprezecelea

Se repeziră pe scări, el iute ca o pisică, ea urmându-l cu repeziciune, cu paltonul fluturând lăsat deschis în graba de a nu rămâne în urmă. Anna Gloria nu era în stradă, iar Piergiorgio avu nevoie doar de o clipă ca să verifice, înainte de a o lua din nou la fugă ca un nebun către parcul Valentino. Maria alerga în spatele lui cu inima bătându-i nebunește, speriată mai mult de neliniștea lui decât de ieșirea pe furiș a Annei Gloria. Fuseseră multe semne care o făcuseră să intuiască deja că un gest de revoltă al fetei era doar o chestiune de timp, ceea ce nu prevăzuse însă era o reacție atât de necontrolată a fratelui său. Alerga alături de el, nu atât în speranța de a o găsi, lucru de care era sigură, ci de a ajunge la ea aproximativ în același moment în care, scos din minți, ar fi ajuns și Piergiorgio.

Intrară în parc și îl parcurseră în toate direcțiile, dar de Anna Gloria nici urmă. Tot alergând și oprindu-se, cercetând cu privirea aleile secundare și cu pași repezi pe cea centrală, după două ore Maria și Piergiorgio se opriră unul lângă celălalt gâfâind, el cu o scânteie de adevărată teroare în priviri, ea mult mai puțin optimistă decât înainte în ceea ce privește rezultatul căutărilor. Spărgând tăcerea impusă de respirația grea și de rezerva ce dăinuia între ei, fără să se pună în prealabil de acord, începură să o strige.

— Anna Gloria ! urla Maria cu o voce ascuțită.

— Anna! se făcea ecoul ei Piergiorgio cu vocea gâtuită.

Mulți se întorceau să-i privească pe femeia aceea tânără și pe băiat cu o curiozitate alarmată, dar nimeni nu răspundea la chemarea lor.

Era deja șase după-amiaza și soarele se îndrepta spre apus

când, transpirați, ieșiră din parc privindu-se profund tulburați.

— E vina ta, îi șuieră Piergiorgio cu ură.

Maria tresări, dar nu răspunse la nedreptatea acuzației, pentru că știa foarte bine că era adevărat: orice s-ar fi întâmplat ar fi fost oricum vina ei. Nu-și coborî însă privirea, conștientă de faptul că în momentul acela prioritatea nu era de a găsi un vinovat.

— Să mergem la fluviu, sugeră, încercând să-și controleze spaima.

O porniră împreună către casă urmărind atent firul apei, strigând neîncetat numele Annei Gloria, dar cu privirea fixă pe povârnișul malului, îngroziți la gândul că ar putea zări urma unei alunecări, un obiect plutitor sau un corp inert pe malul cu copaci, de unde urca o ușoară ceață care le îngreuna căutarea. Nu găsiră nimic, dar asta nu-i făcu să se simtă mai ușurați, și se întoarseră în strada della Rocca plini de teamă, cu speranța secretă că Anna Gloria le-o luase înainte.

Așezată pe treptele clădirii, fetița îi aștepta vizibil nervoasă, fără nici cea mai mică intenție de a arăta că-i pare rău pentru că-și pierduse o clipă capul. Piergiorgio se opri în mijlocul străzii, și Maria se sperie de străfulgerarea pe care i-o zări în ochii albaștri. Sora lui însă nu văzu probabil nimic asemănător, pentru că se ridică în picioare izbucnind:

— În sfârșit v-ați întors, stau afară de cel puțin o oră! Ce v-a apucat să plecați așa?

Amândoi o priviră în tăcere câteva clipe fără să le vină a crede. Maria era pe punctul să-i dea un răspuns pe măsură, dar Piergiorgio fu mai iute, și cuvintele sale mocnite o speriară pe Maria mai mult decât ar fi făcut-o un țipăt.

— Aveam chef să ne plimbăm. De când trebuie să-ți dau socoteală pentru ceea ce fac?

Fără să aștepte răspunsul, cu o indiferență ostentativă, băiatul urcă treptele și scoase cheia din buzunar, descuind sprinten ușa blocului. Ținând-o deschisă se întoarse să aștepte

ca ele să-l urmeze; în timp ce trecea pe lângă el, Maria se gândi că nu-i văzuse niciodată expresia aceea pe chip, de data asta tot atât de palid ca al surorii sale. El îi întoarse privirea ca pe un avertisment și, din cauza acelui pact mut, până seara se comportară amândoi ca și cum nu s-ar fi întâmplat nimic în ziua aceea. La rândul ei, Anna Gloria avu mare grijă să nu deschidă în vreun fel discuția, păcălită de o tăcere care o convinse că reușise – cu gestul ei de forță – să înmoaie măcar în parte rezistența acelei interdicții pe care o considera atât de apăsătoare.

Evident că nu era deloc așa, și totuși ceva trebuie să se fi rupt în Piergiorgio, pentru că în timpul nopții Maria auzi dinspre camera lui sunetul de neconfundat al unui plâns înăbușit cu greu. Dacă de multe ori Anna Gloria se furișase în patul Mariei ca să potolească fantasmele unui vis urât, sau pentru confidențele acelea care pot fi făcute doar pe întuneric, în aproape doi ani nu se întâmplase niciodată ca ușa care despărțea camera ei de cea a lui Piergiorgio să se fi deschis. Nici unul dintre ei nu considerase vreodată trecerea aceea ca pe un lucru real: în ceea ce-i privea, era o ușă desenată pe tapiserie. Dar în fața acelui plânset nimic n-o mai putea împiedica pe Maria să dea la o parte bariera invizibilă a înstrăinării lor: tensiunea acumulată în timpul zilei făcea ca regulile să pară opace și ineficiente, reținute de fapte într-un limb de temporară suspendare.

Când Piergiorgio își dădu seama că ușa se deschisese, hohotele încetară brusc. Din bezna camerei vocea lui se auzi spartă, dar dură:

— Ce vrei?

— Te-am auzit.

— Și ce? Pleacă.

— Nu.

— Ti-am spus să pleci. Asta nu-i camera ta.

Maria înaintă pe întuneric fără să se teamă că se va împiedica:

cunoștea ordinea maniacală în care băiatul își ținea lucrurile. Veioza de pe noptieră fu aprinsă brusc, iluminându-l pe Piergiorgio, care stătea îmbrăcat pe pat, cu spatele sprijinit de tăblie și perna strânsă între genunchi, pătată de mușcăturile umede cu care încercase să-si ascundă plânsul. Chipul îi era roșu ca al unui copil, dar maxilarul rigid și ochii furioși cu care o privea nu aveau nimic infantil.

— Hai să vorbim…

— Despre ce?

— Știi despre ce. Despre ce s-a întâmplat azi.

— N-am nimic să-ți spun. Și nu s-a întâmplat nimic.

Maria îi recunoscu în priviri aceeași ură feroce pe care o văzuse când o acuzase în parc.

— Scuză-mă.

El păru să șovăie în fața acelei capitulări fără luptă, dar mâinile care țineau perna strâns ca pe un scut nu se relaxară.

— Pentru ce te scuzi? o întrebă.

— Nu știu, șopti Maria, și era adevărat. Tu pentru ce mă acuzi?

Piergiorgio ezită; întrebările directe nu fuseseră niciodată preferatele sale. Maria văzu clar cum mărul lui Adam i se mișca, semnificativ, în sus și-n jos.

— Nu știu… se auzi ca un ecou vocea lui după o scurtă pauză, dar ochii continuau să emită sentințe.

Maria înaintă, dezarmată și dezarmantă în pijamaua ei de flanelă galbenă, punând toate întrebările deodată, ca și cum s-ar fi temut că momentul răspunsurilor n-ar mai fi venit niciodată.

— Atunci de ce te porți întotdeauna cu mine ca și cum ar trebui să fiu iertată pentru ceva? Unde am greșit? Ce ți-am făcut?

Piergiorgio tăcu, privind-o cum se apropia de pat. Apoi murmură rigid:

— N-ai făcut nimic. Tu n-ai nici o legătură cu asta, e vina ei.

— Exact, ce legătură…

Pe neașteptate, Maria se așeză pe marginea patului, încălcând cu bună știință spațiul pe care el, adunat într-un colț, îl apăra cu ochii. Maria nu fusese niciodată prudentă, dar nici nechibzuită ca în acel moment, pe care, intuindu-i misterioasa unicitate, nu voia să-l lase să-i scape. Dar nici măcar o clipă nu calculă riscurile. Rămase tăcută, fixând ochii aceia albaștri care își schimbau expresia într-una goală și pierdută, periculos de absentă; când mâna lui se întinse spre întrerupător să stingă lumina, Maria nu făcu nimic să-l împiedice, și întunericul neașteptat îi lăsă pe amândoi fără suflare, la fel ca alergatul din după-amiaza aceea.

Ea așteptă câteva secunde ca Piergiorgio să facă sau să spună ceva, apoi el începu să vorbească. La început vocea se făcu auzită într-un suspin, reluând o discuție care părea întreruptă, dar care în realitate nu începuse niciodată. Inițial Maria nu înțelese de ce îi spunea povestea aceea despre ascunzișuri și fugi infantile, apoi cuvintele băiatului se înșiruiră unul după altul, ca niște explozii, iluminând întunericul cu dezvăluiri tot atât de greu de ascultat, pe cât erau pentru el de făcut. Nu era deloc sigură că Piergiorgio vorbea pentru ca ea să-l audă; avea mai degrabă impresia că stinsese lumina tocmai pentru ca să uite că ea era în fața lui, și acea intuiție o împiedică să scoată vreo vorbă.

În întunericul acela Maria îl văzu apărându-i în fată încă mic, mai blond decât era acum, în timp ce se juca de-a v-ați ascunselea cu alți copii sub privirea distrată a primei bone angajate să aibă grijă de el. Pe măsură ce-și amintea, vocea lui Piergiorgio își pierdea consistența și slăbea, devenind subțire ca aceea a copilului care se pierduse printre copacii de pe marginea fluviului, în timp ce aștepta cu inima cât un purice să vină cineva să-l caute, ca să țâșnească apoi ca un șobolan către un copac, strigând cât îl țineau bojocii: „Am ajuns! Eu sunt cel mai tare!“ Fusese întotdeauna priceput să se ascundă, până și în casă părinții îl căutau ore în șir când nu voia să fie găsit. Și nici

de data aceea tovarășii de joacă nu reușeau să-l găsească, pentru că era greu de zărit printre tufele de pe mal, dar și mai greu era pentru picioarele lor scurte să-l ajungă din urmă. Dar pentru ochii atenți ai unui adult care știa să aștepte și pentru picioarele puternice ale unui adult care știa să caute, ascunzătoarea aceea șireată de pe malul fluviului era un loc ușor și comod pentru joaca de-a v-ați ascunselea cu un copil. Piergiorgio încă nu știa că oamenii mari nu se joacă de-a v-ați ascunselea cu copiii.

În timp ce bona pălăvrăgea cu alte fete plătite să aibă grijă de copii, în timp ce copiii altora se ascundeau și se găseau cum puteau, iar soarele turtea copacii la pământ în umbre mobile și fugitive, Piergiorgio Gentili se pierdea printre tufișuri în mâinile unui necunoscut, și nimeni nu avea să-l mai aducă vreodată înapoi. Copilul, pe care multe ore mai târziu îl găsiseră pe mal, devenise incapabil să se ascundă și să îmbrățișeze pe oricine și să mai aibă vreodată încredere, iar părinții crezuseră că de vină fusese căzătura, acea previzibilă alunecare pe mal, faptul că se lovise la cap și asta îl făcuse să rămână inconștient până la apusul soarelui, sau poate spaima de a muri pe care o experimentează toți copiii când se pierd crezând că s-au ascuns, și când nimeni nu vine să-i caute. Marta Gentili o dădu imediat afară pe bonă, Piergiorgio îi uită imediat până și numele și din momentul acela nici el, nici sora lui nu mai putură să meargă să se joace în parc sau pe malul fluviului sau în orice alt loc. Piergiorgio nu le spusese niciodată nici tatălui, nici mamei sale că tot ceea ce n-ar fi trebuit să se întâmple se întâmplase, vreme de zece ani n-o spusese nimănui, înainte de noaptea aceea când îi povesti totul Mariei dintr-o suflare, în întunericul camerei, în timp ce stătea cu spatele sprijinit de tăblia patului și cu capul Într-un tufiș de pe malul fluviului, într-o amintire care mirosea a mâl și a sudoare străină.

Maria n-ar fi știut să spună în care moment exact al povestirii lui Piergiorgio se ridicase să-l ia în brațe sau în care clipă precisă

a ororii povestite se apropiase de el fără să-l întrerupă, iar el n-ar fi știut să spună când, în întuneric, lăsase să-i curgă lacrimile fără zgomot, pudice. Dimineața îi surprinse într-un somn fără vină, strânși într-o îmbrățișare în care unul în sfârșit se regăsise și cealaltă se pierduse.

Din momentul acela atitudinea lui Piergiorgio față de Maria se schimbă total, devenind atentă și aproape grijulie. Nu-i mai răspundea monosilabic, ba chiar i se adresa și când nu era întrebat, o ajuta să ducă rufele călcate, se oferea să-i deschidă ușile când avea mâinile ocupate cu pungile de cumpărături și uneori îi întindea un lucru înainte ca ea să-l fi cerut, sub privirile uluite ale celor din familie. Galanteria aceea îl surprinse plăcut pe Attilio Gentili, care dincolo de scânteierile evidente ale adolescenței văzu semnele promițătoare ale unei maturități precoce. Schimbarea de neînțeles a lui Piergiorgio trezi în schimb suspiciunea mamei și mai ales o deranjă pe Anna Gloria care, observând maniera în care el se apropia de Maria, deveni victima unei gelozii niciodată încercate până atunci. Imediat ce-și dădu seama că se schimbase ceva, complicitatea cu tânăra sardă încetă de la o zi la alta, și, cu cât fratele ei se purta mai atent cu Maria, cu atât fetița începea să dea semne de nemulțumire la ideea de a continua s-o aibă ca bonă. La rândul ei, Maria nu făcea caz de reacțiile fetiței și părea să-i răspundă lui Piergiorgio protejându-l fără motiv, dat fiind că de multă vreme băiatul nu mai avea vârsta la care să aibă nevoie de îngrijirea cuiva, cu atât mai mult cu cât Maria nu avusese niciodată cu adevărat grijă de el, și asta o știau amândoi.

Pentru prima oară își dădu seama cât se schimbase corpul băiatului, urmărind cum moliciunea copilăriei dispărea în trăsăturile tot mai marcate ale chipului, iar umerii îi deveneau pe zi ce trece mai largi, descoperind o grație naturală care până în acel moment putea fi doar intuită. Ușa dintre cele două camere încetă să mai fie desenată pe perete, și nopțile se umplură de șoapte și râsete, înăbușite de voința atentă a celui

care știe prea bine că nu poate fi considerat întru totul inocent ceea ce face.

Nu era nimic de ascuns între ei, și totuși amândoi o ascundeau cu grijă. Ceea ce nu puteau ascunde se vedea dimineața la micul dejun, când atât el, cât și Maria își arătau cearcănele profunde ale insomniei privirilor distrate ale părinților și celei întunecate și cercetătoare a Annei Gloria, care își ronțăia biscuiții în ritmul susținut al unei furii crescânde. Maria ieșea mult mai puțin din casă și atunci când o făcea nu-și mai punea ziare sub palton, pradă unei febre arzătoare pe care, dacă n-ar fi fost orbită, ar fi recunoscut-o, pentru că nu era prima oară când o simțea curgându-i prin vene; dar timpul recunoașterii venise întotdeauna la ea ca resacul după val, și nici de data asta nu era altfel.

În ochii adoratori ai lui Piergiorgio se vedea frumoasă cum nu-și amintea s-o fi văzut vreodată cineva, frumoasă ca în ziua aceea cu coroana de pâine pe cap în camera parfumată a mamei sale, cu sânul dezgolit și lănțișorul de aur care o făcea prețioasă ca o damă dintr-o pictură, reflectată de oglinda dulapului. Soțul surorii sale n-o văzuse cu siguranță niciodată astfel și până și Andría Bastíu iubise în ea ceea ce-l făcea să se simtă acasă: nu existase între ei mărturisirea unor secrete atât de murdare încât să păteze pentru totdeauna noaptea, și nici Maria nu se temuse să-i atingă mâna ca să nu trezească în el sângele ce bolborosea sub piele, cum se întâmpla încontinuu în fața trupului pur al lui Piergiorgio. Maria știuse întotdeauna că e feminină, dar se descoperea femeie în momentul acela, pentru că nu i se întâmplase niciodată ca cineva să i-o arate cu furia pe care Piergiorgio Gentili, cu toată pasiunea celor șaisprezece ani ai săi, i-o oferea de câte ori o privea.

Cu trecerea săptămânilor, simțind instinctiv ostilitatea Annei Gloria, ea și Piergiorgio deveniră mai precauți și mai ascunși, având grijă să nu dea naștere unor situații în care prezența, deja aproape superfluă, a Mariei în casa aceea ar fi putut înceta din

cauza lor. Noaptea se vedeau puțin, doar câteva minute, atenți ca niște hoți să nu se atingă nici măcar din greșeală, și apoi se întorceau fiecare în patul lui cu vina caldă încă de a o fi dorit tot timpul. Maria știa că i-ar fi fost de ajuns un gest ca să împingă totul dincolo de priviri și cu o grijă bine cumpănită evita să-l facă, atenuând distanța dintre ei cu alte mici intimități. Era ca și cum amândoi ar fi simțit că acea instinctivă căutare în timpul somnului făcea din ei o entitate diferită în ecosistemul casei, un organism prea fragil pentru a risca amândoi să-l îmbolnăvească cu un schimb neatent de fierbințeli.

Această atenție o salvă pe Maria în multe feluri, fără ca într-un prim moment să înțeleagă asta. Era mult prea concentrată ca să-și dea seama că plimbarea lor nocturnă de la unul la altul nu acționa numai asupra trecutului îndurerat al lui Piergiorgio, ci și asupra propriului trecut. Acolo unde el părea să reușească să potolească anumite amintiri, ea, fără să vrea, începea să trezească altele, într-un joc al amintirilor comunicante care se manifesta fără o logică aparentă. Multe lucruri pe care credea că le lăsase pe malul de care vaporul spre Genova se desprinsese cândva se întorceau unul după altul, ca niște bucăți de lemn pe plajă după o furtună.

Prima oară când Maria înțelese că ceva se schimba fu chiar în timpul nopții, când se întorcea în camera ei umblând încet în picioarele goale. Senzația pe care i-o dădea mocheta sub tălpi îi aduse pe neașteptate în minte blana roșcată și aspră a lui Mose și culoarea exactă a ochilor rotunzi ai câinelui. Primele amintiri îi veniră în minte așa, ca o senzație, sau din întâmplare, brusc și întotdeauna noaptea. Apoi memoria începu să devină activă ziua, când nu putea da vina pe iluziile somnului, atunci când în anumite străluciri ale soarelui în salon recunoștea lumina din casa Bonariei Urrai; încet-încet reveniră unul după altul chipuri, voci și locuri ale copilăriei în care crescuse, și Maria se descoperi locuindu-le fără să ceară voie. Când cosea îngândurată, asocia gesturilor lente ale mâinii ecoul altor broderii, făcute altundeva

cu mult înainte, pe alte pânze, dar nu într-o altă viață, oricât și-ar fi repetat luni de-a rândul contrariul.

Nu spuse nimic despre ceea ce i se întâmpla. Avea certitudinea că resturile acelea capricioase de amintire, cărora alții le-ar fi spus fără să stea prea mult pe gânduri dor, nu erau lucruri pe care putea să i le mărturisească lui Piergiorgio. Dar între timp, prezentul și trecutul se priveau din nou ca după un armistițiu, făcând-o să simtă în piept recunoștința surdă a supraviețuitorilor. De ani de zile încetase să mai fure lucrurile mărunte care-i aparțineau deja, și acum descoperea din nou că ascunde ceva, pentru că între ea și Piergiorgio locul în care sălăsluia conștiința nu era și nu putea fi identic cu cel în care sălășluia reciprocitatea. Exista o profeție amară în acea negare de sine, și Maria știa că doar ea putea s-o perceapă. Teama de a o vedea împlinită o făcea să se miște în jurul sufletului băiatului ca pe nisip, în încercarea de a nu lăsa urme prea adânci și prea multe. Ori de câte ori el, înflăcărat, convoca între ei eternitatea sau alți musafiri dificili, Maria înțelegea mai bine că ceea ce îi despărțea nu era vârsta sau condiția socială, ci mai degrabă perpetuarea în el a obiceiului copilăresc de a confunda ceea ce dorești cu ceea ce ai. De aceea, ori de câte ori ieșea din camera lui închizând ușa în urma ei după ultimele șoapte, Maria își înnoia promisiunea făcută ei înseși de a renunța la bărbatul care urma să devină Piergiorgio.

Siguranța de a fi o prezență provizorie în casa Gentili n-o împiedică să simtă că-i fuge pământul de sub picioare când sosi scrisoarea în care Regina îi cerea să se întoarcă urgent acasă. Nu erau decât câteva rânduri, sora ei se pricepea la multe lucruri, dar cu siguranță nu la scris. Nu era decât strictul necesar, și, după ce o deschisese, Maria o ținu pe noptieră două zile prefăcându-se că nici măcar n-o primise.

Doar în a treia noapte găsi curajul să meargă în camera lui Piergiorgio să-i spună cum stăteau lucrurile, și neliniștea pentru

iminenta pierdere fu atât de mare, încât o făcu să uite prudența. Nu așteptă să fie sigură că Anna Gloria doarme ca să deschidă ușa, și fu suficient scârțâitul ușor al clanței ca să-i dea acesteia semnalul pe care-l aștepta de săptămâni întregi. În timp ce pe întuneric Maria primea întreaga furie a lui Piergiorgio pus în fata unei hotărâri necesare, lumina din cameră se aprinse brusc, descoperindu-i îmbrățișați în pat într-o postură neclară, dar categoric nepotrivită în ochii uluiți ai soților Gentili. Nici unul nu se declară nevinovat, pentru că era clar că nu erau nevinovați, dar care era numele exact al vinei îl ascunseră cu îndârjire, din cauza unui pact pentru care nu fusese niciodată nevoie să se pună de acord. A doua zi, Anna Gloria nu lăsă să-i scape o lacrimă în timp ce Maria, acoperită de rușine, cobora scările cu valiza în mână. Lui Piergiorgio nu-i fusese nici măcar permis să iasă din cameră pentru a-și lua rămas-bun, și ceea ce mai rămăsese din salariu îi fu dat cu răceală de către stăpânul casei într-un plic fără referințe pe care ea nu-l deschise zile la rând; în noaptea aceea, pe vaporul care o ducea de la Genova la Porto Torres, singurul plic pe care Maria continua să-l deschidă și să-l recitească era cel primit de la sora ei, Regina, care cu fraza aceea alarmantă adăuga la durerea despărțirii greutatea responsabilității care o aștepta la sosire: „Mariedda dragă, întoarce-te cât de repede poți: Bonaria Urrai a avut un atac cerebral și s-ar putea să moară“.

Capitolul al șaisprezecelea

Veioza era stinsă, dar Bonaria Urrai nu avea nevoie de lumină ca să știe că Maria era acolo, așezată undeva în umbra camerei de spital. E greu de spus de când își luase obiceiul să se așeze și, pe întuneric, s-o privească în tăcere, dacă îl avusese întotdeauna sau dacă îl deprinsese pe continent, în locul în care lucrase și despre care nu voise să-i vorbească. Bonaria bănuia că prostul obicei de a spiona persoanele în somn Maria îl luase de la ea și ar fi vrut să cedeze tentației de a i-o spune, eventual făcând un zgomot oarecare ca să-i arate imediat că era trează. Și totuși ceva o opri s-o facă, cum n-o făcuse la început de tot, înainte ca timpul să ia hotărârea să-i scape din mâini ca o vulpe noaptea.

La început de tot.

Era liniște în prăvălie, și Bonaria și-o amintea încă pe Anna Teresa Listru, cu părul strâns într-o coadă, cum își vâra mâinile scurte în sacul cu fasole albă de Tonara, de parcă ar fi trebuit s-o aleagă bob cu bob. Comenta cu poftă ceva împreună cu negustoreasa și cu soția farmacistului, o continentală îmbrăcată cu o blană neagră ca a doamnelor de la oraș, și examina prin capacul de sticlă al unei lăzi diferitele tipuri de paste.

În mijlocul celor trei femei, Maria era un nimic, o scadență pe care trebuie s-o notezi, altfel o uiți. Nu beneficiase nici măcar de comentariile acelea binevoitoare pe care le fac femeile când se declară încântate de copiii altora. Bonaria, așezată pe un sac de bob uscat Într-un colț al prăvăliei, aștepta sosirea laptelui de fiecare zi și o observa pe fetița aceea uitată cum se mișca iute printre lucrurile de înălțimea ei: fructe, vârtelnițe din plastic colorat, coșul mare cu pâine proaspătă, genunchii aspri ai

mamei.

Ochii bătrânei fură singurii care văzură că din coșul cu cireșe de Aritzo un pumn de fructe negre dispărea printre cutele rochiței Mariei, în ascunzătoarea unui buzunar alb. Pe chipul acela de copil, tușa Bonaria nu văzu nici rușine, nici conștiință a răului, ca și cum absența unei judecăți ar fi fost contraponderea potrivită pentru declarata sa invizibilitate. Culpele, asemeni persoanelor, încep să existe dacă cineva își dă seama de ele. Maria se mișcă, într-adevăr, cu nevinovăție de-a lungul tejghelei, unde celelalte femei discutau despre creșterea prețului la legume, cuibărindu-se ca o insectă în spațiul strâmt dintre fundul mamei și cel al soției farmacistului, atrasă de blana neagră și lucioasă pe care aceasta o avea pe ea. O fixa cu gura întredeschisă, încântată de reflexele care alunecau pe blana lucitoare la cea mai mică mișcare. Bonaria Urrai intui ceea ce micuța era pe punctul să facă înainte ca mâna Mariei să se întindă comițând acel păcat minor. Degetele fetiței intrară în blana deasă, o blană cum nu mai văzuse niciodată până atunci pe un creștin, mirată că moartea putea să fie atât de moale. Soția farmacistului nu păru să-și fi dat seama de ce se întâmpla, astfel că Maria se simți îndemnată să îndrăznească mai mult. Apropiindu-se de fundul acela lățit de bolile altora, își cufundă fata în blana neagră, inspirându-i lacom mirosul. Doar atunci soția farmacistului își dădu seama de tot ce se întâmpla și dădu drumul unui țipăt nervos, atrăgând atenția tuturor asupra fetiței.

Acum, întinsă pe pat, Bonaria Urrai zâmbi ușor în întuneric la amintirea Mariei devenită pe neașteptate reală, a Mariei care-și căpăta consistența și adevărul în păcatele fără complici ale copiilor singuri. În dimineața aceea în prăvălie n-o văzu plângând când mama se străduia să găsească explicații acelui gest sălbatic, acelei neliniști a simțurilor care devenea furt mult mai des decât ar fi putut-o justifica foamea:

— N-as mai fi avut-o, că doar cerul știe cât îmi sunt de ajuns

trei în situația mea.

Nici măcar avortul acela retroactiv nu trezi vreo reacție evidentă pe chipul Mariei. Rămase nemișcată, cu inconștienta nedureroasă a celui care nu s-a născut cu adevărat niciodată, în timp ce pe pânza albă a rochiței, în dreptul buzunarului din dreapta, începea să înflorească culoarea cireșelor furate. Un roșu revelator, care se întindea ca o rană, și în câteva locuri era aproape negru. Pata aceea părea singurul lucru care se schimba la ea, o obscenă menarhă de fructe. Negustoreasa fu prima care observă:

— Ai luat cireșe din coș?

Anna Teresa Listru își dădu seama de dezastrul de pe rochița fetei în timp ce lovitura ajungea la destinație. Fetița închise ochii doar în clipa în care primi palma, apoi îi deschise din nou și privirea era fermă, iar mâna înfiptă în buzunar făcea să crească pata în afară. Lacrimile existau, dar nu coborau.

— Giulia, scuză-mă, nu știu ce să spun, pune-mi-le în cont...

— Nu-i nimic, se întâmplă, așa-s copiii, încercă să nu dea importanță negustoreasa din spatele tejghelei. Sigur însă că mâna aia hoață..., adăugă răutăcioasă zâmbind strâmb.

Mai mult decât restul, roșul de pe buzunărașul brodat o făcu pe Bonaria Urrai să înțeleagă că vremea sterilității se sfârșise, și nu trecu nici măcar o săptămână până când se duse să vorbească cu Anna Teresa Listru despre posibilitatea de a o lua pe Maria de suflet. Făcuse în așa fel încât să însoțească cererea cu o asemenea ofertă, încât văduva lui Sisinnio Listru să nu fie nici măcar o clipă tentată să spună nu. De altfel, Bonaria se dedicase încă de tânără croitoriei pentru că, dacă exista un lucru pe care știa să-l facă bine, era să-i măsoare corect pe oameni. Nici în cazul acela nu greșise: Anna Teresa Listru acceptă înțelegerea fără discuții, și zece zile mai târziu Maria își lua în primire camera în marea casă a familiei Urrai, fără măcar să fi fost prevenită că o aștepta o schimbare definitivă în starea civilă.

Trecuseră atâția ani și Maria tot nu era sigură că înțelesese până unde cursul vieții sale fusese deviat de alegerea aceea. Singurul lucru care fusese pus în cont încă de la început era patul acela, la căpătâiul căruia prezența ei avea acum greutatea unei împliniri. Sătulă să se prefacă, se apropie de perna pe care zăcea Bonaria murmurând:

— Știu că ești trează. Vrei să-ti aduc ceva?

Bonaria deschise larg ochii acoperiți de un văl de cataractă și văzu doar profilul incert al Mariei.

Nu era suficientă lumină în cameră, și așa era de zile întregi, pentru că medicul spusese că lumina putea să-i provoace dureri de cap, ca și cum problema Bonariei ar fi fost hemicrania. Ar fi râs dacă ar fi putut, dar atacul cerebral îi lăsase o pareză a feței care o împiedică să facă până și o mișcare atât de simplă. Pentru a zâmbi, îi spusese doctorul Sedda, era nevoie, nu-si mai aducea aminte, de câte zeci de mușchi diferiți, iar ea pierduse aproape mobilitatea tuturor.

— Apă... crezu că spune.

Maria o înțelese din bolboroseala vocalelor și îi apropie de gură paiul din pahar; asistenta nu venise încă să-i pună perfuzia pentru hidratare. Cu un efort Bonaria trase apa, dar neputința de a controla mișcarea buzelor îi trimise o parte în nas și o parte afară. Tuși puternic, în timp ce Maria încerca s-o ridice ca să-i ușureze deglutiția firișorului de apă care ajunsese în gât.

Bonaria era în situația aceea de aproape două luni, și vârsta foarte înaintată pe care o avea îi împiedica pe medici să fie prea optimiști în privința unei ameliorări a situației.

Întoarcerea Mariei în Sardinia nu mirase pe nimeni. „E de datoria copilului de suflet[11], ziceau la Soreni, ca și cum ar fi fost un destin căruia era imposibil să i te sustragi. În realitate, puțini crezuseră că se va întoarce să-și încheie socotelile. Din cauza felului grăbit în care părăsise satul, ajunseseră să insinueze

până și că plecase pentru că aștepta un copil de la Andría Bastíu, că doar ăia doi erau tot timpul împreună, iar faptul că nu exista nici cea mai mică dovadă era pentru unii cea mai bună certitudine. În orice caz, toți crezuseră că între cele două femei se întâmplase ceva care rupsese pactul sacru al adopției, făcându-le să se întoarcă la starea de orfană fără zestre și văduvă fără copii.

Dar fiica Annei Teresa Listru se întorsese și părea s-o fi făcut tocmai ca să-și plătească datoria atunci când era nevoie; asta îi restituia în ochii comunității dreptul la moștenirea pe care altfel nu i-ar fi fost îngăduit s-o pretindă, și nu era nimic rău în a presupune că o făcuse tocmai de aia. Din punct de vedere ereditar, Maria se putea considera cu siguranță norocoasă, dar norocul ei era socotit nu atât prin volumul bunurilor care urmau să-i revină, cât prin timpul necesar ca s-o îngrijească pe bătrâna Urrai înainte ca Domnul să decidă că-si trăise traiul. Existaseră fete care-și irosiseră cei mai buni ani ai tinereții pe lângă bătrâne tiranice care nu se hotărau să moară, și ironia destinului le făcuse să moștenească averi importante la vârsta la care nu mai aveau nici un capriciu de îndeplinit. Dar nu era cazul Mariei, căci Bonaria Urrai era fără doar și poate mai mult dincolo decât dincoace. Nu mânca nimic ce trebuia mestecat și paralizia părții drepte a corpului o împiedica să se ridice și să se ocupe de toaleta personală. Maria făcea totul cu un devotament pe care nu l-ar fi avut nici măcar o fiică, și pe la porțile caselor, seara, bătrânele lăudau spiritul ei de sacrificiu, care ar fi sanctificat-o tot mai mult pe măsură ce s-ar fi transformat în martiriu.

În realitate, Maria, care se străduia să facă totul arătându-se cât se poate de senină, era terorizată la gândul că Bonaria putea să moară, iar bătrâna o cunoștea mult prea bine ca să nu-și fi dat seama. Nu vorbeau, n-o făcuseră niciodată de când se întorsese Maria – de altfel bătrâna nu reușea încă –, dar se priveau deseori în semiîntunericul din încăpere și descoperiseră că era o manieră de comunicare ce înlătura multe echivocuri.

Cuvintele pe care și le spuseseră în seara în care familia Bastíu îl plângea pe Nicola sălășluiau încă între ele, dar era limpede că Maria aștepta, chiar dacă nu exista nici o speranță, ca Bonaria să vorbească din nou pe înțeles.

Când, după patru luni, era deja clar că nu se va face mai bine, bătrâna fu externată și medicii îi dădură voie Mariei s-o ducă acasă, după ce îi explicară cum trebuia să se ocupe de ea într-o situație care fu definită ca stabilă. Asta nu însemna altceva decât că Bonaria se oprise în pragul morții, dar Maria, în primul moment, refuză să priceapă și o tratǎ ca pe o convalescentă, cu un asemenea devotament, că după câteva săptămâni capacitatea de a-si mișca buzele se îmbunătăți atât cât să-i permită Bonariei să articuleze cuvinte simple și să ceară ceea ce-i trebuia. La rândul ei, Bonaria Urrai simțea că existau între ele lucruri care ar fi trebuit spuse, dar pe care probabil nu le-ar fi putut pronunța.

Odată cu lenta perpetuare a stării ei de imobilitate, fu limpede că Bonaria aparținea categoriei aceleia de bătrâni destinate să se stingă încet, și dacă pentru don Frantziscu Pisu ar fi fost o binecuvântare să aibă timp de gândit și de cerut iertare pentru propriile păcate, pentru bătrâna accabadora cu siguranță nu era. Bătrânul preot veni s-o vadă de două ori și bolborosi deasupra corpului ei paralizat o serie de rugăciuni în latină a căror pronunție o știa doar pe jumătate; Bonaria îi aprecie bunăvoința, îl lăsă să spună ce avea de spus, dar după ce plecă reuși să-i dea de înțeles Mariei că nu i-ar fi pe plac și alte vizite ale preotului.

Cu timpul, și vizitele curioșilor se răriră, și rămase doar Maria să aibă grijă de Bonaria, ajutată din când în când de mâinile pricepute ale Gianninei Bastíu. Bătrâna slăbea și cu toate astea cel mai complicat lucru era s-o ridici din pat, pentru că avea oasele atât de fragile încât risca o fractură chiar și dacă o prindeau cu mai multă putere decât de obicei.

Trecu aproape un an în lâncezeala aceea, înainte ca Bonaria să intre în agonie fără să-i fi spus Mariei nici măcar unul din cuvintele pe care voia să i le spună. Rămase lucidă, doar cu ochii putea să se mai exprime. După tot timpul petrecut împreună, Maria nu avea nevoie nici măcar de un gest pentru a ști de ce anume avea nevoie. Dormea cu ea în cameră și se scula de mai multe ori în timpul nopții ca să verifice dacă era vie și, imediat ce primea chiar și cel mai mic semn de confirmare, se întorcea liniștită înapoi pe patul ei pliant.

Într-una din nopți, Bonaria Urrai începu să țipe. Nu erau chiar niște țipete, ci sunetele pe care le scotea pe gură aveau în ele o notă de disperare violentă. Maria se ridică din pat și înțelese imediat că Bonaria voia altceva decât apă. În ultimele săptămâni durerile se întețiseră, iar trupul îi devenise atât de delicat încât și un simplu masaj ar fi fost de ajuns să-i sfarme oasele devenite extrem de fragile. Suferea mult și, dacă până în momentul acela se lamentase puțin, acum părea să nu mai reziste; pupilele sale dilatate căutau chipul Mariei cu o disperare famelică. Maria se descoperi mult mai puțin puternică decât se crezuse întotdeauna. Sunetele pe care le scotea bătrâna o tulburau atât de tare, că în prima noapte fu constrânsă să iasă din cameră ca să nu-i audă horcăielile. A doua noapte însă își luă inima-n dinți și rămase, încercând s-o liniștească cum putea. Fu inutil, și în a treia noapte Maria plânse singură pe patul ei pliant; Bonaria o auzi perfect și gemu atât de tare, încât Maria crezu că va muri de efort și aproape că și-o dori; dar dimineața bătrâna mai era încă dureros de vie. După două săptămâni de asemenea tortură, fata începu să priceapă ce înțelesese Bonaria Urrai cu trei ani în urmă când îi spusese: „Nu spune niciodată: eu din apa asta nu beau.“

Capitolul al șaptesprezecelea

Ocrotire sau vină. Acestea erau, la Soreni, singurele motive care nu te lăsau să mori ușor, și Maria nu știa care din ele o împiedica cu adevărat pe Bonaria Urrai să se ducă. Și pentru că avea acest dubiu, înfruntă mai întâi situația în care știa cum trebuie să se comporte. Așa cum făcuse Bonaria cu ani înainte pentru ea, goli rafturile de statuetele reprezentând inima lui Isus și mielul mistic, scoase din cameră agheasmatarul cu desenul în relief a Sfintei Rita. Adună toate imaginile cu subiect religios de pe pereții camerei, recuperă ilustrațiile din paginile cărților și din fundul sertarelor, desfăcu de pe mânerele ușilor toate fundele verzi, scoase din colturi fiecare bucățică de corn pusă ca să apere de spirite, dar mai ales scoase de acolo ramura de palmier binecuvântat de la Florii, atârnată în spatele ușii, complet uscată, fără să fie însă din cauza asta inofensivă. Bătrâna nu avea asupra ei iconițe sau alte obiecte care puteau s-o rețină, în afară de cruciulița de botez, pe care Maria i-o scoase delicat de la gât, în timp ce ea o privea fără să protesteze. După asanarea aceea așteptară. Două săptămâni la rând Bonaria, atât de slabă încât părea făcută doar din șira spinării, continuă să trăiască suspendată pe marginea trecerii pe lumea cealaltă, dar nu căzu.

Odată cu trecerea zilelor Maria, aflată într-o neputință totală, se convinse că, dintre cele două motive de agonie, cel care o reținea pe Bonaria Urrai nu era ocrotirea. În noaptea în care o înțelese se duse și se așeză lângă patul bătrânei croitorese privind-o în tăcere. După câteva minute Bonaria deschise ochii împăienjeniți și o fixă.

— Ce trebuie să fac? – întrebarea era o șoaptă.

Bătrâna păru că vrea să spună ceva, dar din gură îi ieși doar o respirație greoaie. Maria îngenunche lângă pat, sprijinindu-și

coatele pe pătură, din care simți ridicându-se, mai puternic ca oricând, mirosul aspru al bătrânei. Spuse alegându-și cu grijă vorbele:

— Ispășești ceva ce ai făcut, tușă.

La vorbele acelea Bonaria închise ochii, simulând un somn în care Maria nu crezu nici măcar o clipă. O prinse de mână.

— Cui?

Pleoapele rămaseră închise, și mâna pe care Maria o strângea nu făcu nici cea mai mică mișcare.

Îi veni în minte că moartea n-ar fi putut adăuga nimic în plus la acea absență.

— Nu ți se dă voie să te duci pentru că ai datorii, dar le știi doar dumneata. Eu pot să merg din casă-n casă să cer iertare în locul dumitale, și doar când toate astea vor lua sfârșit, voi ști că am intrat în care trebuie.

Bătrâna reacționă la vorbele acelea ca la o amenințare, deschizând larg ochii încețoșați ca să privească din nou chipul fiicei adoptive. Mâna se strânse Într-un spasm surprinzător de puternic și Maria, care nu se aștepta la o asemenea rezistență, găsi în asta o confirmare. Așa că adăugă:

— O să încep de la familia Bastíu.

Bonaria Urrai dădu drumul unui horcăit care sună ca un strigăt. Hotărâtă să înțeleagă, Maria nu se ridică de la căpătâiul patului unde stătea încă în genunchi.

— Nu vrei?

Bătrâna mișcă încetișor capul, dar refuzul era mai mult decât evident.

— Nu înțelegi că asta te împiedică să pleci în pace?

Bonaria o fixă pe Maria fără nici un alt semn în afară de hotărârea din priviri, în care nu exista nici un semn vizibil al vreunei remușcări. În fața acelei voințe evidente, pentru o clipă rolurile se inversară și Maria se simți ca și cum ea ar fi fost paralizată. Îi lăsă mâna cu delicatețe, eliberând-o pe a ei din strânsoarea spasmodică a bătrânei.

Câteva zile Maria se purtă ca și cum discuția aceea n-ar fi avut loc, acționând cu sârguința dintotdeauna. O curăța, o hrănea și îi pieptăna puținele și subțirele fire de păr rămase pe craniul fragil, vorbindu-i despre timp și despre puținele noutăți din sat, ca și cum pe Bonaria ar fi interesat-o vreodată. Bătrâna suferea de crampe și de alte dureri, mai ales noaptea, dar nici o suferință nu părea destinată să-i epuizeze definitiv forțele. Bonaria Urrai continua să trăiască, în ciuda a tot.

Când veni momentul, Maria reluă discuția, după ce-i dădu cu grijă ultima linguriță de piure făcut dintr-o pară. Fără poftă de mâncare, Bonaria refuzase jumătate și Maria știa că peste nici o oră avea să verse cealaltă jumătate pe ștergarul pe care i-l lăsa anume la gât.

— Te-ai gândit la ce ți-am spus? zise așezând farfuria pe noptieră.

Bătrâna nu se prefăcu că nu înțelege, dimpotrivă, imobilitatea ei era o aprobare evidentă

— Tușă… șopti Maria apropiindu-se mai mult de pat. Eu nu mai pot să te văd așa. Dacă aș putea să fac ceva…

Bonaria îi luă cu greutate mâna și i-o strânse atât cât îi permiteau puterile. N-o apucase cu putere, dar avea o energie care o strânse pe Maria mai ceva ca o menghină. Bătrâna încercă să articuleze câteva cuvinte, și ea se apropie ca să le prindă înțelesul. Pe obraz, ca o mângâiere nesigură, simți o respirație ușoară, dar nici un cuvânt limpede, încercă să caute în ochii ei semnificația acelei respirații, dar în clipa în care întâlni privirea bătrânei, regretă că voise să înțeleagă. Bonaria Urrai o fixa cu o asemenea intensitate încât o constrânse să-și întoarcă privirea.

— Cere-mi ceea ce pot face, murmură speriată.

Când fu sigură că nu va primi răspuns, se îndepărtă de pat cu farfuria în mână, parcurgând drumul spre bucătărie cu inima care-i bătea ca un ciocan pe fierul cald.

În aceeași seară merse acasă la familia Bastíu să-l caute pe

Andría. Se întâlniseră de câteva ori de când se întorsese, dar întotdeauna cu prudența celor jefuiți, incapabili să retrăiască intimitatea care-i făcuse complici ai unor delicte de nemărturisit, de care se știu mânji copiii înainte să li se dea de înțeles că sunt inocenți. Cu toate că Giannina venise de câteva ori s-o ajute cu Bonaria, Maria nu mai pusese piciorul în casa Bastíu din ziua morții lui Nicola.

Andría nu păru uimit de vizita aceea, și o întâmpină cu o oarecare răceală prost disimulată. Era mult mai înalt fată de cum si-l amintea Maria, cu un pic de barbă care îi dădea o expresie de corsar, cu totul nepotrivită cu ochii lui buni, rămași exact așa cum și-i amintea Maria. Gândul acela îi dădu puterea să spună ce venise să ceară, si atunci când termină, Andría se ridică brusc de pe scaun, vârându-și mâinile în buzunar.

— Ea ti-a cerut-o?

— Dar nu vorbește...

— Nu-i un răspuns. Ti-a dat de înțeles că ar vrea s-o faci?

Maria ezită să răspundă, dar n-avea intenția să mintă.

— Nu, dimpotrivă. – Apoi adăugă imediat: Dar sunt sigură că motivul pentru care continuă să sufere e ăsta.

Andría clătină puternic din cap, apoi o privi serios, deloc dispus s-o ajute.

— N-are nici un sens, iar tu te porți ca o babă superstițioasă. Dacă nu crapă înseamnă că nu i-a venit vremea.

La asemenea cuvinte nemiloase, Maria avu o mișcare necontrolată de ciudă și se ridică la rândul ei în picioare. În cameră păreau doi câini în cușcă în căutarea unui motiv să se sfâșie. Dar cea slabă era ea, și știa asta.

— Poate că dacă te-ar vedea, dacă i-ai vorbi... Vino s-o vezi!

În vocea fetei era o notă de disperare sinceră pe care el o simți, dar nu arătă că i-ar fi milă. Când vorbi, în cuvintele lui exista ceva feroce, care o făcu pe Maria să înțeleagă cât de mare era minciuna cu privire la timpul care drege tot.

— Ti-a făcut rău continentul, Mariedda dragă. Ai devenit

arogantă cu păcatele altora. Nu te-ai gândit niciodată că poate nu există nimic de iertat.

Maria îl privi surprinsă și rănită, deschizând gura să spună ceva. Apoi o închise fără să scoată o vorbă, și atunci Andría se grăbi să adauge:

— Pentru că, știi, te văd atât de sigură de..., poate greșești, iar în cer nu se judecă așa cum judeci tu.

— Credeam că ai înțeles... Era fratele tău!

— Sigur că era fratele meu. Și voia să moară.

Se priviră: chipul Mariei era neîncrezător, cel al lui Andría încordat și aspru.

— Și tu te-ai schimbat. În ziua aceea n-ai spus asta.

— Creștem cu toții, Mari. Sau ce credeai, că o să fii întotdeauna tu cea șireată?

Îl pierduse pe tovarășul jocurilor ei din copilărie, în fața ei se afla un străin care n-avea o singură vendetă de consumat la rece. Maria se simți istovită, dar mai ales proastă.

— Am greșit venind. Acum nici nu mai știu de ce am făcut-o. Scuză-mă...

Și plecă fără să mai adauge ceva, iar el nici măcar n-o conduse până la ușă, rămânând așezat pe divanul din salon, acolo unde o primise, alegând anume încăperea pentru străini, pentru vizitele inoportune și pentru priveghiuri, dacă erau.

Când Bonaria auzi ușa de la casă deschizându-se, gândul că Maria ar putea să nu fie singură făcu să-i curgă în vene puțina adrenalină pe care corpul său mai era în stare s-o producă. Dar ușa se închise și intră doar fata, cu o privire învinsă. În seara aceea Maria pregăti cina pentru sine și o consumă singură în fața căminului, apoi intră în camera Bonariei ca să verifice perfuzia; când în penumbra veiozei i-o schimbă, bătrâna nu dădu nici măcar un semn că înțelege ce se întâmplă. Apoi se duse în camera ei și plânse toată furia și durerea pe care-o acumulase în trup. Plânse atât de mult, că nu-și mai amintea dacă plânge pentru lucrurile în agonie sau pentru cele deja

duse.

O săptămână mai târziu Bonaria intră în comă. Doctorul Mastinu spuse că nu mai avea mult, iar Maria nu era în starea sufletească potrivită ca să-i atragă atenția că spusese același lucru cu șase luni în urmă. Don Frantziscu întrebă dacă trebuia să vină pentru maslu, și, după felul în care Maria îi răspunse că îi va comunica la vremea potrivită, preotul înțelese că vremea potrivită nu va veni niciodată, dar avu pudoarea să-și ascundă ușurarea.

Conviețuirea Mariei cu trupul viu al Bonariei Urrai era o lamentație pe o singură notă și nimeni în afară de ea nu părea în stare să-i audă sunetul. Continuă ceea ce făcuse până în momentul acela, interpretând așteptarea cu chibzuință vizionară a celui care construiește case înainte să existe străzile care să ducă la ele. În ciuda a ceea ce spusese doctorul Mastinu, trei luni mai târziu Bonaria Urrai rămânea încă prizoniera ei înseși, ca suspendată de un fir de oțel, atât de subțire încât nu se vedea și atât de robust că nu se rupea. Iar fiica adoptivă era cu ea.

Abia la sfârșitul unei zile în care brodase cearșafuri pentru nunta cuiva, ascunzându-și cu grijă supărarea lângă corpul inert al bătrânei, ceva în Maria se clătină. Ceea ce nici măcar nu putea fi gândit își făcu simțită prezența în timp ce schimba fețele de pernă cu unele curate. Însăși moliciunea pernei fu cea care o ademeni, nimic deosebit, dar pentru firul acela de respirație ar fi fost poate mai mult decât suficientă. Imaginea dură o clipă, dar fu atât de intensă, că Maria trebui să se așeze respirând greu din cauza îndrăznelii sale. Lăsă să-i cadă perna și o privi ca pe un șarpe veninos. Din clipa aceea se mișcă circumspectă în jurul patului, observând prudentă fiecare gest pe care-l făcea, înfricoșată de ea însăși. Gândul reveni, întotdeauna neașteptat, uneori în timp ce dormea, alteori ziua în timp ce făcea lucruri obișnuite, gesturi nevinovate în care se ascundeau posibilități cumplite pe care nici măcar nu le intuise vreodată, începu să se

teamă să rămână singură noaptea în camera Bonariei. În săptămânile care urmară, ideea de a face ceva pentru a pune capăt prizonieratului amândurora deveni încetul cu încetul mai puțin ostilă, și ori de câte ori gândul îi venea în minte părea să piardă ceva din nuanțele de sacrilegiu, pentru a le înlocui cu cele mai puțin intense ale posibilității.

În casa familiei Gentili, în nopțile petrecute vorbind cu Piergiorgio, Maria înțelesese că multe din lucrurile care se întâmplă nu sunt decât parodia lucrurilor gândite, și de aceea, de când Bonaria Urrai intrase în comă, știa foarte bine că o omorâse de zeci de ori fără ca cineva să-și fi dat seama, nici măcar doctorul, care venea totuși cu regularitate să verifice starea acelei descompuneri fără moarte. Crezând că îi deschide lui, într-o dimineață de iunie, Maria se trezi în față cu figura înaltă și robustă a lui Andría Bastíu.

— Salut, zise el oprit în prag.

— Salut… – îl privi ea, prea uimită ca să se arate ostilă.

— Pot să intru? – întrebarea îi aminti de buna creștere.

— Sigur, scuză-mă. Vino, numai că…

— Nu mă așteptai, spuse el deloc tulburat.

Maria îl invită în bucătărie, și Andría se îndreptă spre locul care de-a lungul anilor fusese al său, lângă cămin, unde Mose, care nu mai avea nici un fel de opreliște, dormea placid. Se opri lângă câine, dar rămase în picioare.

— Ia loc, îți fac o cafea – îi arătă scaunul.

— Lasă cafeaua, n-am venit pentru asta.

— Atunci de ce ai venit? îl privi fix.

Singurul fiu al familiei Bastíu se mișcă ușor pe scaun, înainte de a face un semn spre coridor.

— Ca s-o văd.

La cuvintele acelea Mariei îi veni să zâmbească, un soi de strâmbătură amară care-i încreți chipul pentru o clipă.

— Acuma vrei s-o vezi…

— Dă-mi voie, te rog.

Furia lui Andría față de ea părea că dispăruse, ca și cum i-ar fi zvârlit-o toată în față în seara aceea, înainte de Crăciun, când ea îl rugase să vină. Cu un suspin obosit, Maria fu de acord și el o urmă încet de-a lungul coridorului, potrivindu-și pașii după ai ei. Camera era în penumbră, chiar dacă Bonariei nu-i mai făcea rău nici lumina, nici întunericul. Trupul redus la funcțiile sale elementare era atât de slab, că patul părea gata-gata să-l înghită între cearșafuri. Andría stătu o clipă în prag, o privi pe Maria în căutarea unui semn și apoi se apropie de căpătâiul Bonariei.

Fata nu încercă să-l oprească, nici măcar atunci când îl văzu aplecându-se asupra cadavrului viu.

Andría nu se așeză lângă pat, ci îngenunche pe covor pentru a fi mai aproape, ca și cum ar fi vrut s-o vadă mai bine. Maria simți nevoia să-l lase singur și să iasă, dar el își dădu seama.

— Rămâi, spuse, și nici unuia nu i se păru ciudat că el era cel care o permitea.

Maria nu zise nimic și rămase în picioare lângă ușă, în timp ce Andría privea în tăcere chipul scofâlcit al accabadorei din Soreni. Îl văzu aplecându-și umerii până când capul îi ajunse pe pătură, fără să-l sprijine însă, ca și cum s-ar fi temut să nu strivească trupul fragil care era dedesubt, Într-un gest de duioșie care-i dezvălui Mariei latura caracterului său pe care o credea pierdută. Rămaseră așa un timp necesar și nemăsurat, ea în picioare privind, el în genunchi respirând. Apoi Andría se ridică și atinse încet mâna inertă a bătrânei în comă. Maria deschise ușa și ieșiră amândoi fără a schimba vreun cuvânt până în pragul casei.

— Mulțumesc, zise Andría.

— N-ai de ce, se surprinse Maria spunând, dezarmată de tonul lui blajin. Dacă vrei să vii din când în când...

El dădu din cap.

— Nu, nu-i nevoie, îmi era de-ajuns s-o văd așa. Dar dacă tu simți nevoia să ieși, să mai iei aer... – se întrerupse, cu o stânjeneală care-l îmbrăca asemeni unei mănuși – ...știi unde

mă găsești.

Ea zâmbi și când se întoarse în casă își simți sufletul mult mai puțin greu. Printr-o misterioasă asociație cu vizita lui Andría, gândul care de săptămâni întregi o devora ca un vierme găurise pragul eventualității și devenise o hotărâre clară. Când intră în cameră găsi perna așteptând-o pe fotoliul de lângă pat și o luă, apoi se apropie, convinsă că de data asta nici un sentiment de vinovăție n-o va opri. Gestul de duioșie pe care-l văzuse la Andría a fost poate cel care a împins-o să-și aplece capul spre fața Bonariei înainte de a acționa, atingându-i cu buzele obrazul, cu un sentiment de ușurare pe care simțea că nu-l avusese niciodată de când se întorsese acasă.

Există lucruri care se știu și gata, iar dovezile sunt doar o confirmare; umbra netă a unei intuiții a fost cea care i-a spus sigur Mariei Listru că mama ei, Bonaria Urrai, murise.

În zilele care urmară veni tot satul la priveghiul accabadorei din Soreni, nici măcar invalizii de război nu lipsiră de la înmormântare. Anna Teresa Listru arătă tot timpul o durere pe care categoric n-o simțea, sperând în bogăția ajunsă în mâinile Mariei, fiica aceea pe care, din cea mai mare greșeală, o credea acum transformată în cea mai bună investiție a ei. Întreaga familie Bastíu o plânse însă pe Bonaria cu o durere adevărată, și părintele Pisu căută cu greu în cele mai adânci colțișoare ale sărmanei sale retorici cuvintele pentru a nu spune că femeia aceea, după părerea lui, nici n-ar fi trebuit înmormântată în cimitir.

Așa cum o învățase Bonaria, Maria Listru Urrai purtă doliu cu discreție. După slujba de șapte zile, când toate lucrurile fuseseră făcute așa cum trebuie, îl luă pe Mose și se duse să-l cheme pe Andría. Se plimbară fără să scoată o vorbă până la via de la Pran'e boe, până la hotarul de pietre unde găsiseră făcătura care ar fi trebuit să oprească pentru totdeauna hotarul mutat. Pietrele din zid nu se mai mișcaseră în realitate niciodată, dar în

rest nu mai rămăsese nimic care să poată fi considerat la locul lui. Andría se așeză deasupra. Maria însă se așeză pe jos, cu câinele lângă ea, își sprijini spatele de zid privind spre vie și închise ochii la soare.

După cum bătea vântul, mirosul miriștii se simțea mai mult sau mai puțin intens, și în înălțimea cerului se auzeau țipetele păsărilor care vedeau marea dincolo de coline. Maria simțea în spate proeminențele neregulate ale pietrelor, Andría le simțea și el sub șezut, dar nici unul nu părea să se grăbească să caute o poziție mai comodă. Apoi ea, cu un gest sprinten, se ridică în picioare și făcând câțiva pași își întinse fața spre briza care bătea dinspre mare, mângâind viile de jos, din vale. Vântul îi flutura fusta neagră într-un dans nesigur și ea inspiră trăgând aerul adânc în plămâni. Andría o privi în tăcere, apoi întrebă în șoaptă:

— Ce-o să faci acum?

— Ceea ce știu să fac: croitorie.

— Rămâi aici, vrei să spui...

— Am plecat vreodată, Andri? spuse ea, întorcându-se să-l privească.

În profilul ei subțire el recunoscu ceva împlinit care-i era familiar și zâmbi. Împreună, așa cum veniseră, se întoarseră acasă, unul lângă altul, fără să le pese că dădeau gurilor din Soreni a nu știu câta ocazie de a vorbi despre nimic.

Mulțumiri

Lui Giacomo Papi, Paolei Gallo și Daliei Oggero, pentru că au crezut imediat în roman.

Tuturor celor care m-au ajutat privindu-l cu ochii lor: Alberto Mașala, Fabrizio Elo Gagliarducci, Teo Nakkio Mivaldi, Arianna Giorgia Bonazi, Ricardo Nin Turrisi, Giulia Blasi, Roberta Scotto Galletta, Marco Volpe Schirra, Alessandra Raggio, Tonina Lasiu, Valerio JDM Giardinelli, Marzia D'Amico, don Francesco Murana și Maso Notarianni.

Lui Alessandro Giammei, prețiosul meu catalizator.

Lui don Giuseppe Pani și lui don Antioco Ledda, pentru consultațiile în materie de liturghie și antropologie.

Lui Marcello Fois, pentru că m-a vindecat de teama de a utiliza limba mea: sarda.

Lui Giulio Angioni, pentru că m-a silit să revin asupra unor precizări prea amănunțite despre *accabadora.*

Tușei Peppina Frori, pentru că mi-a explicat cum se face o fumigație.

Lui Luis Pellini, pentru că mi-a inspirat personajul lui Nicola Bastíu.

Lui Benito Urgu, pentru că mi-a dăruit talismanul său, și învățătoarei Lucia, pentru că a prezis totul înaintea tuturor. Lui Patrizio Zurru si Danielei Pinna de la Agenția Kalama, pentru felul admirabil în care si-au defășurat activitatea de *mindguard* pe perioada scrierii poveștii.

Vreau să mulțumesc, de asemenea, tuturor celor care mi-au deschis casa lor ca să pot scrie în perioadele cât am călătorit, ceea ce s-a întâmplat destul de des: Silvia Fontana și Giorgio Vannucci din Lari, Gennaro și Enrique Ferrara din Roma, Giordana Melu Bassani din Treviso, restaurantului Le Dune din

San Giovanni di Sinis, Furriola Demuru și librăriei Piazza Repubblica din Cagliari.

Mulțumiri speciale soțului meu Manuel, pentru că nimeni altcineva n-ar fi făcut față acestei cărți.